

ERDAL ATICI

*ANADOLU'DA
AYDINLANMA ATEŞİNİ
YAKANLAR*

Köy Enstitüleriyle Nehir Söyleşiler

**Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim
Vakfı Yayınları**

Şubat 2010

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları

Tanıtım Dizisi : 22

Birinci Bası : Şubat 2010

ISBN : 978-975-98131-7-8

ERDAL ATICI

Düzeltili: Zarife Sakarya

Baskı Hazırlık ve Kapak : Merdiven Tanıtım

Tel: (0.312) 232 30 88

Kapak Resmi: *Hasanoğlu Köy Enstitüsü Kurulurken 1941-1951, Mustafa Güneri, İstanbul 2004, Sayfa 170.*

KÖY ENSTİTÜLERİ ve ÇAĞDAŞ EĞİTİM VAKFI

Mithatpaşa Cad. 62/21 Yenışehir - ANKARA

Tel-Faks : (312) 425 24 68

Tel : (312) 419 36 34

e-posta : kevakfi@gmail.com

web sitesi : <http://koyenstitulerivakfi.org.tr>

*Köy Enstitülerinin Kuruluşunun
70. Yılına Armağan*

ÖNSÖZ

1930'lu yıllarda nüfusumuzun büyük bölümü köylerde ilkel koşullarda yaşıyordu. Ulusu bu ilkel yaşamdan kurtaracak, canlandıracak, devrimlerin köyle-re kadar yaygınlaşmasını sağlayacak ulusal bir eğitim dizgesine gereksinim vardı. İşte Köy Enstitüleri böyle bir gereksinimden dolayı açıldı ve öğretmenlerle, eğitim kurslarıyla, Köy Enstitüleriyle, Yüksek Köy Enstitüsüyle, sağlık kollarıyla değişik programlarıyla klasik eğitim dizgesinin yanında yeni bir sistem; Köy Enstitüleri Sistemi oluşturuldu.

Köy Enstitülerinde yoksul köy çocukları bilimsel, laik, üretici bir eğitimden geçirilerek, bu eğitimin sonunda da ileriye doğru gelişip, ülkemizin yaşam düzeyini düzeltmeyi amaç edindiler.

Köy Enstitülerinde, düşünen, düşündüğünü çekinmeden söyleyen, eleştiri, özeleştiri kültürüne sahip, öğretmenliğin yanında bir meslek sahibi olan, okuyan, yazan liderlik özelliklerine sahip öğretmenler yetiştirildi.

Köy Enstitülerinde uygulanan eğitimin asıl amacı; insanımızı canlandırmak, yaratıcı gücünü ortaya çıkarmak, aklını özgürleştirmektir. II. Dünya Sava-

şı'nın en zor günlerinde Enstitülü öğrenciler, kendi binalarını kendileri yaptılar, kendi tarlalarını kendileri ektiler, elektriklerini getirdiler, sularını akıttılar.

Köy Enstitülü öğretmenler, atandıkları köylerde yoksul halktan yana tavır aldılar. Özveriyle, içlerindeki yurt sevgisiyle halka önderlik ettiler. Onların sömürülmesine, ezilmesine karşı çıktılar. Bu durum toprak ağalarını, katı bürokratları ve tarikat şeyhlerini telaşa sürükledi.

1946'dan sonra yönetimde etkin olanlar, Atatürk devrimlerinden sürekli ödün verdiler, toprak ağalarının, tarikat şeyhlerinin yönetimdeki etkinliği arttı. Köy Enstitülerine karşı ardı arkası kesilmeyen karalama kampanyaları başladı. İşte kapatılma süreci böyle işledi.

Köy Enstitülü öğretmenlerimizle yaptığımız bu uzun söyleşilerde; Köy Enstitülerini bugün unutulmaz yapan özelliklerine, Köy Enstitülerinde uygulanan eğitimin öğrencileri nasıl değiştirdiğine, onları yetiştiren öğretmenlere geniş yer verdik. Yine bugünkü eğitim dizgemizin içinde bulunduğu sorunlar ve çözüm yollarını konuştuk.

"Anadolu'da Aydınlanma Ateşini Yakanlar" Köy Enstitülü öğretmenlerimizle yaptığımız nehir söyleşiler serimizin ilk kitabıdır.

İÇİNDEKİLER

Mahmut Makal’la Söyleşi.....	11
Dr. Engin Tonguç’la Söyleşi.....	37
Mustafa Aydoğan’la Söyleşi.....	57
Naciye Makal’la söyleşi.....	80
Hasan Nedim Şahhüseyinoğlu İle Söyleşi	107
Pakize Türkoğlu İle Söyleşi	132
Prof. Dr. Ayşe Baysal’la Söyleşi.....	156
Talip Apaydın’la Söyleşi.....	181
Halit Çelenk’le Söyleşi	206
Halise Apaydın’la Söyleşi.....	228
Eyüp Yaşar’la Söyleşi.....	247
Osman Şahin’le Söyleşi.....	269

ERDAL ATICI

1963' de Muğla / Ortaca / Mergenli Köyü'nde, bir çiftçi ailesinin oğlu olarak doğdu. Mergenli Köyü İlkokulu, Ortaca Ortaokulu ve Ortaca Lisesini bitirdi. Yüksek öğrenimini Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladı.

1986'da Ankara /Altındağ Peyamitepe Ortaokulu'nda öğretmenliğe başladı.1988 Yılında Ankara / Çankaya 50.Yıl lisesi Tarih öğretmenliğine atandı. 2005 yılından başlayarak TBMM'de milletvekili danışmanlığı yapıyor...

Öğretmenliğinin yanı sıra birçok demokratik kitle örgütünde görev aldı. Abece dergisi ve Kum dergisi yazı kurulu üyesi, Edebiyatçılar Derneği üyesi, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı yönetim kurulu başkanıdır.

Yazı yazmaya daha ortaokul yıllarındayken başladı. İlk şiiri; ortaokulda okurken Milliyet Çocuk dergisinde yayımlandı. Yazma tutkusunu yaşamı boyunca peşini bırakmadı.

Birçok gazete ve dergide yazıları yayınlandı.

2004'de ilk kitabı olan *"Ortacalı Yıllar"* (Anı- öykü),

2005 Ümit Kaftancıoğlu Öykü Yarışmasında mansiyon ödülü kazandı.

2005 yılında *"Dürbün"* adlı öyküsü Abdullah Baştürk İşçi Öyküleri yarışmasında kazanan öykülerle birlikte 2006 yılında yayınlanan *"Timsahın Ağzındaki Usta"* adlı kitapta yer aldı.

2006 yılında Aydın İleri ve Tayfun Talipoğlu'nun yayına hazırladığı *"Eşekle Gelen Aydınlık"* kitabına iki yazıyla katkı sağladı.

2006'da ikinci kitabı olan *"Güvercinler"* (öykü) yayımlandı.

2008'de Üçüncü kitabı *"O Karlı Kış Gecesi"* (Öykü) yayınlandı.

2010'da *"Yüksel Caddesinin Boyacısı"* adlı dosyasıyla Ses Öykü Özendirme ödülü aldı.

Yazar, yazın çalışmalarını Ankara'da sürdürüyor, evli ve Ege adında bir oğlu var.

ELEKTRONİK POSTA:

erdalatici@gmail.com

MAHMUT MAKAL'LA SÖYLEŞİ...

*Mahmut Makal, Erdal Atıcı, Mustafa Ekmekçi ve
Ayyuk Erenberk (1996)*

**“EĞİTİM YOZLAŞTIYSA VE
GENÇLİK ÇAĞCIL BİR EĞİTİMDEN
GEÇİRİLEMİYORSA, ÜLKENİN ALTMİŞ YILDIR
İYİ YÖNETİLEMEMESİNDENDİR...”**

Mahmut MAKAL, çoğumuzun tanıdığı bir köy enstitülü. 75 yaşına dayanmış bir cumhuriyet çocuğu, köy enstitülü bir cumhuriyet çocuğu desek daha doğru olur. Bir dönem yazdığı kitaplarla Türkiye'yi sarsmış... Hâlâ okuyor. Hâlâ yazıyor... Çağrıldığı yere gidip konuşuyor. Gittikçe kararan ülkemizin ufkunu aydınlatabilmek için sürekli kibrit çakıyor... Geçmiş-ten geleceğe söylüyor sözlerini. Gençlere sesleniyor...

Sayın Makal, köy enstitüsüne gitmeden önceki yaşantınızı anlatır mısınız?

Dört-beş yaşlarındayken köyün “Solak Mahmut”u olmuştum. Hatça Ebemle sırtta sele, bahçeye gidip gelirken, Muhtar Kadir Usta’ya rastladığımızda “Hatça Kadın torunu hazırla, artık millet okuyacak...” derdi.

Muhtarın dediği gerçekleşti. Bir imeceye girildi ki, sormayın gitsin. Köylü uykuyu, tüneği unuttu. At arabaları, öküz arabaları çevre köylerden kavak kesiği taşıyor, çukurlarda çatır çatır kireç yakılıyor, temel kazılıyor ve taşlar yerleştiriliyor.

Köye dört derslikli bir okul yapıldı böylece. İlköğretim seferberliğinin başladığı 1935 – 1936’lı yıllar olmalı... Bu yeni okul, beni de içine aldı. Yaz aylarında da çift sürüyor, kuzu – koyun güdüyordum. Karaova’da davar güderken, Sarıatlı köyünden Türkmen Fadime’nin oğlu Çerçi Cuma, eşeğiyle dolaşır, çobanlara leblebi fıstık satardı. Ama heybesindeki teraziyi kullanmaz, göz kararı; avucuyla ölçerdi her şeyi. Buna karşı çıkıp tartmasını istediğim için, çobanlar arasında beni sevmezdi. “Bu mektepliler çoğalırsa, çekeceğimiz var bunlardan” derdi.

Köye, Darendeli Kitapçı Cafer gelirdi. Ak torbalarıyla Karacaoğlan, Aşık Kerem, Tahir ile Zühre gibi aşık kitapları, Kan Kalesi, Hayber Kalesi gibi cenk kitapları satardı. Biraz para, biraz yün çorap eskisi vererek alır, bol bol okurdum. Cenk kitaplarını, köy oda-

sında halka da okurdum. Hatta yakın köy Ağaçlı'nın odasında da okuduğum oldu.

Yaz aylarında, gündeliği on kuruştan Yabarakçı Osman'ın çiftini sürerdim. Yakınımızdaki Gürpınar köyünün ağası Hüseyin Emminin çiftini de sürdüm bir süre. Usanınca kaçıp geldim köyüme..

İlkokuldan neler anımsıyorsunuz?

Şimdi düşünüyorum da, biz ilkokulda tam çağcıl ve Atatürkçü bir eğitim almışız. Beş yıl içinde Atatürk adının geçmediği ders saati çok azdır. Eskiye karşı, yeninin yanında ve geleceğe dönük, heyecanlı ve hareketliydik. Okul dışında da, sokakta, köy odasında “Atatürk, Atatürk” derdik. Adana’dan gelip Ankara’ya giden uçak bizim Demirciköy’ün üstünden geçer. Hiç unutmam, arkadaşlarla gökyüzüne bakar, “Atatürk’ün uçağı, Atatürk’ün uçağı!..” diyerek el sallardık...

İvriz Köy Enstitüsü’ne girişinize, nasıl oldu?

1942’de okul bitti. 1943 Mart’ında ver elini İvriz Köy Enstitüsü. Enstitü Toros Dağları’nın eteğindedir.

Ama nasıl gittik?

1943’ün Ocak ayında karlı – buzlu bir gecede üç arkadaş sınav için Aksaray’a gittik. Yolumuz, otuz dört kilometre. Benimle birlikte Zeki Çar ve Muhtar Kadir

Usta'nın oğlu Abdullah Demir. Hana vardık, başımız gözümüz sarılı. Hancı kızdı : "Biraz ısının, dönün köyünüze, deyyus babalarınız bu havada sizi nasıl yola çıkardı?" dedi. Bu söze muhtarın oğlu kandı ve hemen köye döndü. Biz Maarif Memurluğu'nun bulunduğu Cumhuriyet okuluna gidip sınava girdik. Mart ortalarında, öğretmenimiz eliyle haber geldi. Aksaray köylerinden 20 kişi sınava girmiş, 7 kişi kazanmıştı: Demirci'den de Zeki Çar'la ben.

Babamla bir ayrılık fotoğrafı çektirdik. Ereğli'ye gidecek bir kamyonun şoför yerine binerek hareket ettim. Şimdi otobüslerin bir buçuk saatte aldıkları bu yolu, o zaman biz düşe kalka iki günde gidebildik o külüstür kamyonla... Bu, motorlu taşıta ilk binişimdi.. 23 Mart 1943'te Enstitünün arabacıları Mükremin ve Davut ağa ile kar serpintileri arasında İvriz Köy Enstitüsü'ne ulaştık ve kaydımızı yaptırdık. Sonradan ahır nöbetimde, arabacılara "*Kuyucaklı Yusuf*"u okuyarak teşekkür ettim.

Altında gürül gürül odunların yandığı bir varilden sıcak su çekip yunduk. Çamaşır, elbise verdiler.

Suyolu kazarak, taş, kiremit, tuğla ve tahta taşıyarak, çukur kazıp fidan dikerek, buğday arpa ekip biçerek, çatı çatıp makas birleştirerek, çatı kapatıp kiremit döşeyerek, okuyup öğrenerek, düşünüp tartışarak geçiyordu günler. Kovandaki arılar gibi çalışan, kaynaşan bir toplumduk. *Cennet dedikleri şey bundan başkası*

olamazdı... Herkesin elinde kitap ve mandolin. Boş durmak yok: Hemen kitaplıktan yararlanmaya, dergileri incelemeye başladık. Enstitünün havası böyleydi. Şiir yazmaya bile başlamıştık. İlk şiirim Eskişehir'de yayınlanan "Türke Doğru" dergisinde çıkmıştı. Enstitüyle ilgili ilk izlenimim sayılır, bu ilk şiirim:

TOROSUN ETEĞİNDE

*Geleli çok az oldu
İsteğim yerin buldu
Gönlüme neler doldu
Torosun eteğinde*

*Vatan aşkı verici
Dileğe erdirici
Bir sır var sevdirci
Torosun eteğinde*

*Yılmaz kitle yaşıyor
Her engeli aşıyor
Amaca yaklaşıyor
Torosun eteğinde*

*Zorluklar kovalanır
Taş elle ufanılır
Kültür işe dolanır
Torosun eteğinde*

*Mehmet Başaran, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Mustafa Baydar, Vasfiye Özkoçak ve Fakir Baykurt
1959*

Çok güzel bir şiir... Sayın Makal Köy Enstitüsündeki öğretmenlerle bugünkü öğretmenlerin durumunu bir karşılaştıralım mı?

Köy Enstitüsü öğretmenleri seçilerek atanıyorlardı. Cumhuriyet öğretmeniydiler. Ayrıca, Ankara'da Bakanlık ve Genel Müdürlük makamlarını dolduranlar da çağcıl insanlardı. Köy çocuklarını korumayan öğretmenleri Köy Enstitülerinde durutmazlardı. Yirmi bin köy çocuğu o dönemde Tonguç'un kanatları altında yetişmişlerdir. Not defterlerinin benzeri öğrencilerin cebinde de vardı. Hiçbir öğretmen öğrencilerin haklarıyla, notlarıyla oynamazdı. Onlar da öğrencilerle

birlikte eğitiliyorlardı... O yüzden özgür düşünceli, özgür davranışlı oldu Enstitülüler... Enstitü Müdürü Nazif Evren : “ Öğrencilerle birlikte okuduk, onlarla birlikte çalıştık, hep beraber yetiştik” der. *Öğretmen ve öğrencilerin arkadaş olduğu başka kurumlar olduğunu sanmam. İş eğitimi yaratıyordu bunu..*

Şimdikiler mi dedin? Şimdi öğretmen var mı, yetiştiriliyor mu? Öğretmen okulları, Köy Enstitüleri kapatılmadı mı Erdal Atıcı...

İvriz Köy Enstitüsü'nde okurken İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel' le karşılaştınız mı? O günlerden anılarınız var mı?

Yücel ve Tonguç'un İvriz'e ilk gelişleri 1943 Nisanının ilk haftasında oldu. Ben orada oniki günlüktüm. Dersliklerin yapımı henüz bitirilemediğinden duvarın güneşli yanında ders yapıyorduk. Bakanlık yetkilileri ders yaptığımız yere geldi. Mümtaz SAYIN öğretmenle Yurtbilgisi dersi yapıyorduk. Konu, “devletin vatandaşa karşı görevleri” idi. Boynunda fotoğraf makinesi olan ve kümenin en önündeki yetkili, öğretmen-den izin isteyip konuyu öğrendikten sonra devletin vatandaşa karşı görevlerini anlatmamı istedi benden. Tabii konuşamadım. Yetkili kişi öğretmene döndü: “Çocuğun konuşamamasını kusur saymıyorum. Bunlar yedi yüzyıldır konuşturulmadıkları için durumu doğal karşılıyorum. Konuşturun bunları. Konuşturun ve düşünmeye, dü-

şüindiklerini rahatça söylemeye alıştırm. İlk yapılacak iş bu..." dedi.

Bu yetkilinin Tonguç olduğunu sonradan öğrendim. Söylediğı bu sözler Köy Enstitülerinin ana ilkesini de dillendiriyordu.

Bir başka gelişinde de bir balkonda oturuyordu. Toplandık. "Ankara'dan, benden bir istediğiniz var mı?" dedi. Bir arkadaşımız, "İlköğretim dergisinde öteki Enstitülerin öğrencilerinin şiirleri daha çok çıkıyor, İvrizliler olarak bizim şiirlerimize de yer verilsin" dedi. Tonguç, bulunduğu yer yüksek olduğu için toplananlara yukarıdan bakıp olanı biteni görmüş anlaşılan:

"Hocahanım, o öğrenci köye öğretmen olarak gittiğinde yanında gidebilecek misin, ağanın, muhtarın yanında da ona ne konuşacağını söyleyebilecek misin? Bunlar saat değildir. Kurularak çalışmazlar. Biz saat yapmıyoruz, insan yetiştiriyoruz!..." dedi.

Meğerse Öğretmen Ayşe Baykal kulağına fısıldadığı için o arkadaş o şiir işini söylemiş...

Yücel İvriz'e geldiğinde de bizi topladı, konuştuk, şiirler okuduk. Öğütlerini dinledik. Hep birlikte köyü köylüyü kurtarmak için çalışmaktan söz ettik. Sonraki yıllarda da Ankara'da zaman zaman konuştuk bu iki büyüğümüzle. Hep aynı düşüncenin insanıydılar. Çektiklerinden ve çektilerildiklerinden hiç yakınmadılar...

Mahmut Makal okuma yazma işiyle nasıl tanıştı? İlk yazısı ne üzerineydi, nerede yayınlandı?

Okuma yazma işiyle okul kitaplığında tanıştığımızı söylemiştim. Okurken yazmayı da düşünüyor insan. İlk şiirim “Türke Doğru” da çıktı. Onu da söylemiştim. Kitaplığa çok dergi geliyordu; Varlık, Ülkü, Köy Postası v.b. Ülkü, Yayla ve Köy Postasında şiirlerim çıkıyordu. Hatta Hüseyin Cahit Yalçın’ın Tanin gazetesinin “Genç Kalem” sayfasında da şiirlerim çıktı. İlk düzyazım kendi çıkardığımız İvriz dergisinde çıktı. Adı: İnandık. İlk kitap eleştirim de “İvriz” dergisinde çıktı: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Atatürk” adlı kitabıyla ilgili... Yaz aylarında pazar günleri bir küme arkadaşla Durlaz köyünden Ziya’nın, Gaybi köyünden Apıl’ın ekinlerini biçerdik... Bir çeşit imece...

Öğretmenlerinizi konuşalım biraz da, İvriz’de sizin çok etkileyen öğretmen kimdi?

Öğretmenlerimizin hepsiyle arkadaş gibiydik. Özeriliydiler. Hepsine saygılıydık, sevgiliydik. Yalnız, 1946 ortalarında Sirer bakan olunca Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’ni bitirenlerden birkaç öğretmen geldi. Yüksek Köy Enstitüsünden gelen öğretmenlerle kavga ettiler. Gerçekçi şiir ve yazıyla uğraşan öğrencilere baskı yaptılar. Sevimli, davranışları duygusal Osman Saygı öğretmen de Dil Tarih’ten gelenlerden biriydi. Şiirde “kara toprak” kullanılmaz, der, hatta “Türk genci ka-

zak giymez" der, "Türk köyleri refah içinde" der; der oğlu derdi. Bir toplantıda okuduğum köyden söz açan şiiri dinleyince, beni kınadı, "iftiracı olduğumu" söyledi. İvriz'den arkadaşım Prof. Ayşe Baysal diyor ki bir yazısında : "1980 sonrasında bu öğretmenimizle karşılaştım. Kızı Antalya'nın dağ köylerinden birinde öğretmendi. Köyün perişan olduğunu, orda yaşanamayacağını söyledi. Oysa 1947'den 1980'e kadar köprülerin altından çok sular akmıştı. Yine de öğretmenimiz Osman Saygı kulağına doldurulanların üstüne, gerçeği yaşayarak görmüştü..."

İlk tayin ve ilk öğretmenlik?

O yıllarda devlet bürokrasisinin bir ağzı yüzü vardı. Biz son sınıftayken Niğde Milli Eğitim Müdürü geldi, bizimle toplantı yaptı ve o toplantıda hangimizin hangi köyün öğretmeni olacağı belli oldu. Okulu bitirmeden bir yıl önce Aksaray'ın Nurgöz köyünün öğretmeni olmuştum. Nitekim 30 Eylül 1947'de o köyde göreve başladım. Okul tamamlanmamıştı, bir süre camide ders yaptım.

"Bizim Köy" kitabına giden yolu anlatır mısınız? O köy notlarını size yazdıran neydi?

Öğretmenliğimin ilk ders yılı içinde yazı yazmaya da başladım. Köyü süsleyip püslemeden, gerçek du-

rumuyla yazmak istiyordum. Kafama böyle bir istek takılmıştı. Bunu Varlık dergisinin sahibi Yaşar Nabi Nayır da istiyordu. İvriz'deyken yazdığım bir mektuba Varlık'ın iç sayfasında yer vermiş ve şöyle demişti: "Biz sanatı ve fikri köye götürmek sevdasındayız. Onlar da köylerini bize tanıtsınlar..."

Böylece, ilk yazım "Bir Köy Öğretmeninin Notları" genel başlığı ile Varlık'ın 1948 Mayıs sayısında yayınlandı. Bu iş iki yıl kadar sürdü. 1950'nin Ocak ayında da bu yazılardan "Bizim Köy" oluştu.

Mahmut Makal – Fakir Baykurt

Sayın Makal “Bizim Köy” Türkiye’de bomba etkisi yaptı, kitabınıza gelen ilk tepkileri anlatır mısınız?

Bu kitaba basın çok ilgi gösterdi. Daha ilk yazım çıkar çıkmaz Akşam gazetesinde Şevket Rado ilk eleştiri yazısını yayınladı ve bu yazıların gerçeği gösterdiğini belirtti.

Genişçe yer verilen kitabın haberinin dışında, gazete başyazarları ve köşe yazarları çok yazı yazdılar. Üst üste yazı yazan köşe yazarları oldu. Nadir Nadi, Ahmet Emin Yalman, Selim Ragıp Emeç, Cihat Baban gibi başyazarlar kitaba sahip çıktılar ve kitaptan bölümler yayınladılar gazetelerinde. Birçok bilim adamı makaleler döşendi gazetelerde... Ülkeye taze bir hava gelmişti. Kamuoyu da bana sahip çıkmıştı. Bu tarihsel havayı yansıtmak için, kitabın 2004 sonunda Piramit Yayınlarınca yapılan onbeşinci basımına bu yazılardan yetmişbeşini ekledik.

Kitabınız birçok dile çevrildi, 1967 de “Sante de Monde” dergisi sizi dünya gençliğine örnek gösteriyor, neler söyleyeceksiniz?

Saymaya kalksak bu kitabın çevrildiği dil sayısı onbeş kadar olur. Sonradan öteki kitaplarım da çevrildi. Üçü – dördü bir büyük cilt yapılarak basıldı oralar da. Özellikle Fransızcaları ve İngilizceleri dünya çapında dağıtıldı ve çok büyük ilgi gördü. Hâlâ görüyor.

Kıyım ve işsizlik yıllarımda oradan gelen telif hakkıyla geçindim...

Unesco da (Uluslararası Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu) bu kitapları, insanlığın zorbaların elinden kurtuluşu ve gençliğe bir umut yolu açılması açısından savaşım kitapları olarak kabul etti. İnsanlığın, insan ve özellikle de önder insan yetiştirme konusunda kötü-rüm olduğunu vurguladı. Bu düşünceleri, İngilizce ve Fransızca "Sante de Monde" adlı dergilerinde yayınlandı. Bizim Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri çevirilerini yayınladı bu yazıların. Kitaplarımın Anadolu'nun toplumsal tarihi ile, kültürü ile ilgili oluşlarını, özgün oluşlarını göz önünde tutarak "Bütün kitaplarıyla dünya kültürüne hizmet ödülü verdiler." Bu durumuyla dünya gençliğine örnek bir insan" diye nitelediler... Abidin Dino bu kitapları Türkiye Tarihi'ni tam veren kitaplar olarak niteler.

Ben bu işi, Unesco'nun, kötü yönetilen dünyada gençliğin diskoteklere kayması, bir şeye yaramayan yozlaşmış ezberci eğitimin, gençlerin doğuştan getirdikleri özellik ve niteliklerini de bozması karşısında onlara, "Diskotekten değil, insanlığın gerçeklerinden ve kültür dünyasından beslenin!" iletisi olarak algıladım. Ama, dünya gençliğini bu yola sokabilmek için, temelde henüz dünyada benzeri bulunmayan Köy Enstitüleri gibi eğitim kurumlarının olması, çoğalması ve o yolda bir eğitim devrimi yapılması gerekir. Halihazırdaki eğitim sistemlerini gereksiz ve de zararlı bulan Unesco, bütün ülkelere Köy Enstitülerini bu nedenle salık

vermiştir zaten... Çünkü dünya Köy Enstitülerinin özelliğini taşıyan eğitim kurumlarından büsbütün yoksundur... Ama böyle kurumların gereksinimi içindedir.

Öteki kitaplarınızı konuşalım isterseniz?

Ben tembel sayılırım. Olur olmaz şeyleri okumadığım gibi olur olmaz şeyleri de yazmam. O yüzden bugüne kadar onyediyi kitabımı yayınladım. Bunlardan birkaçı eğitim üstünedir. Ötekiler köy yaşamının yıllar sürerken dile getirildiği yapıtlardır: *Bizim Köy, Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevdâ, Köye Gidenler, Kalkınma Masalı, Ötelerin Havası, Yeraltında Bir Anadolu, Zulüm Makinesi, Karanlığı Zorlayanlar, Değişenler, Köy Enstitüleri ve Ötesi, Bir İşçinin Günlüğünden, Ağlatı, Anımsı Acımsı, Bozkırdaki Kıvılcım, Deli Mehmet'in Türküsü.*

“Bizim Köy” kitabınız Türkiye’de bütün aydınların yüzünü köye döndürdü mü?

Oldukça. Çok okundu. O yılların öğretmenleri ortaokul ve liselerde çok okuttular. Yıllardır kime rastlasam “Öğretmenimiz okuttu, bizde emeğiniz var” derler. Ankara Siyasal’da Prof. İbrahim Yasa, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde Bedri Rahmi Eyüboğlu ders kitabı olarak okuttular. Bedri Rahmi her konuyu bir öğrenciye vererek resimletmiş. Bunu da Berlin’de ressam Hanifi Yeter’den duydum...

Ben hep anneniz ve babanızın tepkilerini merak ederim, “oğlum iyi ki yazdın halimizi” dediler mi?

Annem ve babamın okuması yoktu. Çevredekilerin kışkırtmasıyla bana kızdılar....

Öğretmenlik yaparken meslek örgütleriyle ilişkiniz nasıldı?

O yıllarda yer yer öğretmen dernekleri vardı. Çalıştığım çevrelerde olmayan yerlerde yeni derneklerin kurulmasını sağladım. Sözelimi Ankara ilçelerinde. Daha sonraları aynı şeyi TÖS için yaptım. Ta Van’a gidip TÖS şubesi kurdum. Örgüt esastır. *Tek kibrit çöpü kolay kırılır. Destesini zor kırarlar.* TÖS’ten önce Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Fedarasyonu’nda yönetim kurulunda çalıştım. Yazılarımda, kitaplarımda öğretmen örgütçülüğünün savaşımı yer almıştır.

Güncel olduğundan soruyorum AB’ye nasıl bakıyorsunuz?

Türkiye’nin bağımsız olması ve Atatürk devrimlerini tamamlayarak ileri götürmesi gerekir. Ülkemiz sömürü ve soygun alanı olmaktan çıkmalıdır. AB buna engeldir...

Köy Enstitülülerin çocukları çok iyi öğrenim gördüler ve çok önemli görevler üstlendiler. Sizin kaç çocuğunuz var, hangi okullarda okudular?

İki çocuğum var. Oğlum Hacettepe Üniversitesi'nin Ekonomi bölümünü bitirdi. Şimdi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Kızım Siyasal Bilgiler Fakültesinin Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun.

Sayın Makal gününüzden konuşalım biraz da, Köy Enstitüleri üzerine çok konuşuluyor, çok yazılıyor, herkes kafasındaki enstitüleri mi yazıyor? Bu konuyu tartışalım!

Erdal Atıcı arkadaş bu konuyu rahatça görüşelim:

Bugünlerde en çok ikinci cumhuriyetçiler Köy Enstitülerine saldırıyorlar. Taha Akyol, Murat Belge, Hadi Uluengin, Hasan Bülent Kahraman v.b. Attila İlhan'a ise aklım ermiyor... Köy Enstitüleri, tohumunu Atatürk'ün attığı eğitim kurumlarıdır. Onun eseri sayılır. Onu ve eserlerini, devrimlerini ortadan silmek için, içeriden ve dışarıdan uğraşıyorlar. Ama bunu başaramayacaklar. Köy Enstitülülerle en çok il ve ilçelerde görev alan yöneticiler uğraşmışlardır. Çoğunluğu Siyasal Bilgiler'de yetişen bu yöneticilerin davranışlarına hiçbir anlam verememişimdir. Geçenlerde, en güvendiğim emekli valilerden birinin anılarını okudum. O bile atılğan Enstitü öğrencilerinin süklüm püklüm olmalarını istiyor. Bak Atıcı sana küçük bir bölüm okuyayım:

Tonguç Ailesi ve Mahmut Makal

“Çifteler Köy Enstitüsünde bir tiyatro oyununa gittik. Konu Köy Enstitülerinin temel amacına da uygun olarak, köy kalkınması ve bunda Köy Enstitülerinden yetişenlerin etkisi idi. Oyunu beğenmiştim. Ancak konunun ele alınış biçimi ve işleniş açısından birtakım eleştirilerim de vardı. Oyundaki temel düşünceler bana çok abartılı gelmişti. Çevrelerindeki insanlar ve her şey çok kötüydü ve Köy Enstitülerinden yetişen çocuklar tüm bu kötülüklerin üstesinden gelecekler, tüm kötülükleri alt edeceklerdi. Köy Enstitüsünden çıkanların hepsi bir efsane kahramanı idi, hiç kimseye boyun eğmeden kötülüklerle savaşacaklar, hepsini de yeneceklerdi. Türkiye'nin kalkınmasını da bunlar sağlayacaktı...”

Yenmeseler bile yenmek için coşmalarını, yani, Köy Enstitülerinin havasını anlayamıyorlardı...

İnsan olarak çok sevdiğim Vali Ziya Çoker'in başka türlü düşünmesi olanaksızdı: Yetiştği ortam ancak bu sonucu veriyordu. Bunu, Prof. Niyazi Berkes'in *"Unutulan Yıllar"* kitabındaki anı ve yorumunu okurken daha iyi anlıyoruz. Çok iyi anlamış Berkes, Köy Enstitülerindeki havayı. Atıcı, seni sıkmazsa ondan da bir bölüm okuyayım:

"Müdür Rauf İnan, öğrencilere bir konuşma yapmamı istedi. Öğrencileri tarlada, makine başında, halay çekerken, kendi yazdıkları piyesleri oynarken seyretmiş, hayran kalmıştım. Bunların hiçbiri benim için gösteriş diye yapılmıyordu. Hepsi günlük işlerdi...Öyle olduğu halde konuşmaya başlarken içimde: "Bu köylü çocuklara ne söylerim, ne anlarlar?" diyen bir ses vardı. Karşımda hiç tanımadığım insanlar olduğunu görünce, içimde ne kadar snopluk duyguları varsa hepsi yıkıldı. Çocuklar, yalnız benim söylediklerimi anlamakla kalmıyorlar, eksik bile buluyorlardı. Soru yöneltmeleri zamanı gelince, bunların benim fakültede bir türlü konuşturamadığım, konuştuklarında da insanı tartışma açtığına bin kez pişman edecek saçma iddiaları ortaya atıp tartışmayı rezil eden öğrencilere benzemiyorlardı. Nereden öğrenmişlerdi bunları bu denli kısa zaman içinde? Sorularının hepsi önemliydi. Birbirleri ile yarış edercesine ve tam bir özgürlük içinde konuşuyorlardı. Bu bir direktörün işi olamazdı.

Çocukların içindeydi. İlk kez içime Türk insanının geleceği üzerine bir iyimserlik doldu. Bir toplum, doğru yolda gidilirse bu denli kısa zaman içinde değişebilir miş!”

Nitekim, bu iyimserlik, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileriyle konuştuktan sonra Sabahattin Ali'nin de içine dolmuş: Sabahattin Ali'nin Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerine, Enstitülerde yetişen öğretmenler için söylediklerini **Yüksek Köy Enstitüsü İhsan Güvenç** aktarıyor:

“Okulumuza gelmişti Sabahattin Ali, söyleşiyorduk, *“Dağlar ve Rüzgar”* şiirinde şöyle iki dize vardır:

*“Zaman zaman mağlup olsam bile etime
İnsan olmak dokunuyor haysiyetime”*

Musa Çınar arkadaşımız Sabahattin Ali'ye sordu: “Hâlâ insan olmak dokunuyor mu haysiyetinize?” diye.

Sabahattin Ali: “Yok” dedi. *“Sizin gibi böyle memleketin derdiyle sorunuyla ilgilenen gençleri gördükçe artık insan olmak haysiyetime dokunmuyor..”*

Bak Atıcı Prof. Niyazi Berkes'in Beşikdüzü Köy Enstitüsü izlenimleri de şöyle :

“Müdür Hürrem Arman, bütün öğretmenler, bütün çocuklar bambaşka insanlardı. Ne bana karşı herhangi bir aşağılık duygusu ya da dalkavukluk gösterdiler, ne de kabalık. Ne rahat, ne normal ve ne kadar

da çalışkan, başarılı insanlardılar! Kız ve erkek öğrenciler bizim üniversitelerde tanıdığımız öğrencilere hiç benzemiyorlar. Ne ukalalık, ne politika dedikodusu. Tam kişi özgürlüğü, çalışma disiplini. Yaptıkları binalar da çok sağlam, güzel, kullanışlı. Süs, lüküs namına hiçbir şey yok. Ne kavga, ne çekişme. Karada ve denizde doğayla güreşen insanlar bunlar. İlk ve en çok gözüme çarpan şey üretim yapan bir yer oluşu. Kimseye muhtaç değiller. Ürettikleri (en çok balık) ile gelir bile sağlıyorlar. Bizim anladığımız klasik okula benzer yeri yok...”

Oldu olacak Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun izlenimlerinden bir bölümcüsü de görelim:

“Arifiye Köy Enstitüsünü bitirenlerin köylerine giderken nasıl donandıklarını görünce gözlerim yaşarmıştı sevinçten. Tuğlasından kiremidine kadar her yanı öğrencilerin elinden çıkan yapılardan birisi araba yapmaya ayrılmıştı. Bu atölyede öğrenciler, araba yapmasını öğreniyor ve okulu bitiren arkadaş köye giderken bu arabaya kurulup gidiyordu. Yandaki atölyede çekiç, keser, balta ve çeşitli marangoz aletleri yapıyorlardı.”

“Ben öğrenme sevincinin ne demek olduğunu Köy Enstitülerinde gördüm. Bir gün Hasanoğlu Köy Enstitüsüne gitmiştik. Okulun kocabaş hayvanlarını barındıran ahırda bir çocuk gördüm. Gece nöbeti ona düşmüş. Elinde bir kitap vardı, dalmıştı. Shakespeare

okuyordu. Okuduklarını nasıl kavradıklarını da ertesi günü oynadıkları piyeste gördük. Ben ömrümde bu kadar güzel tiyatro seyretmedim.”

“İstasyonla okul kapıları arasında üç-dört dakikalık bir yol var. İstasyonda tren bekliyoruz. Trenin kırkbeş dakika gecikeceğini bizden önce duymuşlar. Öğretmenlerden kırkbeş dakika daha faydalanmak için koşa koşa istasyona gelenler vardı. İki sene içinde doğru dürüst çeviri yapacak kadar dil öğrenen, bir motosikleti son cıvatasına kadar söküp takabilen, heykel dökmesini öğrenmiş, resim yapmasını bilen, saz, mandolin, akordeon çalan öğrenciler gördüm. Dergi çıkarıyorlar, köylerinde olup biteni yalın, düz bir dille yazıyor, anlatıyorlardı...”

Atıcı arkadaş sözü epeyce uzattık ama olsun. Her gün söyleşmiyoruz ya. Kırk yılda bir biraraya geldik. Üstelik sen dedin Köy Enstitülerini tartışalım diye. Sana tuhaf gelir belki, ama gerçek; Köy Enstitüleri için en iyi övgüyü Tefik İleri söylemiştir: “Bu öğrencilerin her biri yakında bir köye öğretmen gidecek. Bir yandan o köye çiftçiliği, demirciliği, doğramacılığı en iyi şekilde sokacak, bir yandan da köyün çocuklarına bu Enstitüden aldığı bilgiyi, ruhu aşılayacak. Tesadüfen görmemiş olanların katiyyen bilmelerine ve tasavvur etmelerine imkan olmayacak şekilde yepyeni bir gençliğin, yepyeni bir neslin bu Köy Enstitülerinde yaratılmakta olduğunu zevk alarak, gurur duyarak gördük. Bugün dileğimiz, Türkiye için çok faydalı olan bu Köy

Enstitüleri davasının muvaffak olması, gerçekleşmesidir...”

Bunu yazdığı zaman Tevfik İleri Samsun Bayındırlık Müdürü idi. Bakan olunca Tonguç’u Bakanlık emrine aldı ve Köy Enstitülerini sağlık kurallarına aykırı dağ başlarında kurdu, uyguladığı eğitimle köy çocuklarını zehirledi diye Meclis kürsüsünde kükredi : “Tonguç’u sokağa atmak bana nasip oldu” diye övündü...

Birçok ünlü kişiyle dostluğunuz arkadaşlığınız oldu, bunlardan biraz söz eder misiniz?

Birçok gazeteci, politikacı ve bilim adamıyla tanışma ve söyleşme olanağı buldum...

Sayın Makal cumhuriyet öğretmeni olarak gençlerin yüzüne baktığınız zaman biz görevimizi tam olarak yaptık diyebiliyor musunuz?

Biz öğretmenler görevimizi yaptık ve yapıyoruz. Eğitim yozlaştıysa ve gençlik çağcıl bir eğitimden geçirilemiyorsa, ülkenin altmış yıldır iyi yönetilememesindendir...

Emeklilikte nelerle uğraşıyorsunuz, Mahmut Makal'ın bir günü nasıl geçer?

Tıraş olmak, kahvaltı, gazete ve kitap okumak günün yarısını alıyor emeklilikte. Öğleden sonra da dışarıdaki işler, toplantı v.b.

En son okuduklarınızdan söz etsek, hangi gazeteleri, hangi dergileri, hangi kitapları okuyorsunuz? Televizyon seyrediyor musunuz? Örneğin “Ünlüler Çiftliğinden” veya “Gelinim Olur musun” programlarından haberiniz var mı ? (!)

Belli başlı dört- beş dergiyi sürekli izlerim: Çağdaş *Türk Dili*, *Türk Dili Dergisi*, *Berfin Bahar*, *Abece*, *Yeniden İmece*, *Hayvan*, *Aykırı Sanat*, *Ardıçkuşu*, *Söylem*, *Tay* v.b.

Gazete olarak altmış yıldır *Cumhuriyet* okurum. Öteki gazetelerin haber özetlerini sabahleyin radyodan ya da TV'den izlerim. Bilgisayarım ve cep telefonum yok. İnternete girmem...

Birkaç taşra gazetesini de izlerim. Keşan'da çıkan “Önder” gazetesi çok yararlandığım, çok sevdiğim ilericici bir gazetedir. Enstitülü Feyzullah Aktan çıkarmaktadır... Önder, taşranın Cumhuriyeti bence...

Televizyonlarda izleyecek program pek kalmadı. Nerdeyse haberler bile magazinselleşti. Dizilerde olup bitenler oradan buradan kulağımıza geliyor. Yani, millet hababam izliyor. Haberlere göre, bu dizilere bağım-

lılıkta Türk halkı en önde gidiyormuş. Denize düşenin yılana sarıldığı gibi bir şey... Kitaplara gelince: Şu anda Celal Nuri'nin yazdığı "*Türk Devrimi*"ni okuyorum. Bundan önce "*Sakallı Celal*"i okudum. Geriye doğru gidersek son aylarda Ayşe Kulin'in "*Sevdalinka*"sını, Nazif Kurucu'nun "*İpotekli Türkiye*"sini, Osman Özbek'in "*Dost Kuşatmasındaki Türkiye*"sini, Osman Pamukoğlu'nun "*Unutulanların Dışında Yeni Bir Şey Yok*"unu ve Abdullah Kaygısız'ın "*Ateş Çemberi*"ni okudum...

Tabii ozanlardan, yazarlardan sağ olsunlar birçok kitap geliyor. Beni besliyorlar. İş bitenleri (başvuru kitapları hariç) çeşitli okulların kitaplıklarına aktarıyorum.

NTV radyosunda hafta içi her gün saat 16.00 da bir saat süreyle "*Halkın Sesi*" adlı bir program var. Onu kaçırmamaya çalışıyorum. Ankara Radyosunun birinci kanalında sabahları 9: 40 da "*Arkası Yarın*" programı var. Akşamları da 22: 45'te "*Bir Roman Bir Hikaye*" programı var. İyi eserler olursa onları izliyorum. "*Arkası Yarın*"da geçenlerde Dostoyevski'nin "*Suç ve Ceza*"sı vardı. Bugünlerde Mithat Cemal Kuntay'ın "*Üç İstanbul*"u var. Vaktiyle okuduğumuz bu seçkin yapıtları yeniden izlemiş oluyoruz...

Mahmut Makal ve Eşi

Sevgili Makal geldik son soruya, okuyuculara, Öğretmenlere, benim gibi genç yazarlara, özellikle de gençlere, neler söylemek istersiniz?

Bizim köyde marangoz Memik Usta vardı. İlkel bir kapı yapmak için iki tahtayı yan yana getirdiğinde, çevreden "Tahtalar iyi kavuşmadı!" diyenlere "Arkasını mih getirir" derdi ve çiviye yandan vurduğunda tahtalar birbirine yanaşırdı.

Öğretmenler, yazarlar, gençler, yani herkes, yaşamın ve de insanlığın hakkını vererek olaylar karşısında dimdik dururlar ve alınlarını yere sürmezlerse, arkası gelir. Yani arkasını mih getirir...

Sevgili Makal bir de Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Sakal Makal" diye ünlü bir şiiri var onu okur musunuz?

Peki!

SAKAL MAKAL

Yahut

Aferin oğlum Ahmet

Bu yolda devam et.

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı

Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı

Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası

Cebinde dört dilberin telefon numarası

Bir elinde telefon bir elinde kesesi

Uyyy! Yesun oni nenesi

Yesun oni nenesi.

Sevgili Makal bu uzun söyleşi sırasında sizinle güzel saatler geçirdim, sorularımı yanıtladığınız için size çok teşekkür ederim.

Ben de çok teşekkür ederim Erdal Atıcı arkadaş...

DR. ENGİN TONGUÇ'LA SÖYLEŞİ...

Engin Tonguç, Erdal Atıcı

“GÖZÜMÜZÜ DÖRT AÇIP ULUS DEVLETİMİZE SAHİP ÇIKMALIYIZ....”

Dr. Engin Tonguç, İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu. Çocukluğu Cumhuriyet'in kuruluş yılları Ankara'sında geçiyor. Babasının Atatürk döneminde, İlköğretim Genel Müdürü olması (1935) nedeniyle Cumhuriyet aydınlanmasını ilk alevlerine tanık oluyor. Köy Enstitüleri'nin kuruluş sürecinin en önemli tanıklarından... Yıkılış sürecinin de hüznünü yaşamış. Tıp öğreniminden sonra SSK'da doktor ve yönetici olarak çalışmış. Köy Enstitüleri üzerine birçok makalesi ve kitabı bu-

İnan Engin Tonguç "Bir Eğitim Devrimcisi, İsmail Hakkı Tonguç" adlı, iki ciltlik büyük eseriyle gelecek kuşaklara önemli bir belgesel anıt eser armağan etmiştir. Dr. Engin Tonguç'la Ankara'da söyleştik...

Sayın Engin Tonguç, bize çocukluğunuzu, ailenizi ve çocukluğunuzdan aklınızda kalanları anlatır mısınız? (Okuyucularımızın çoğu biliyor ama gençlere babanızın Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç olduğunu da anımsatalım.)

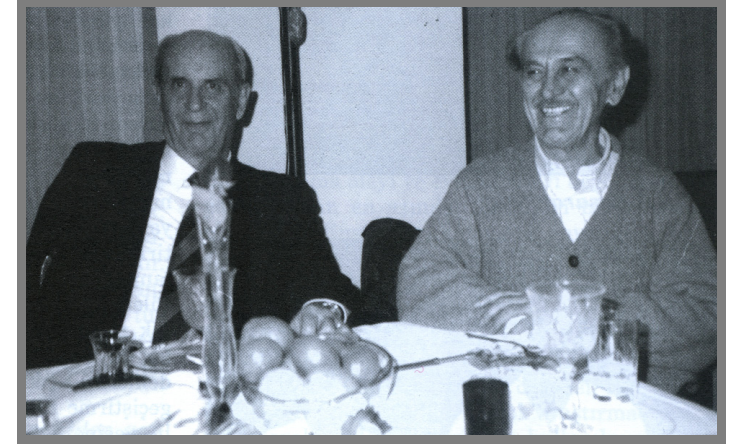
Çocukluğum sade bir yaşam içinde geçti. Ankara'da iki evimiz vardı; kent içinde, Ankara Kalesi'ne çıkış yolundaki (şimdi Hisarparkı cad.) ev ve Etlik'teki bağ evi. Çocukluk anılarımda yer eden daha çok bağ evindeki yaşamdır. Küçük çocukluğumda su kuyudan çekilirdi, elektrik yoktu. Bunlar sonradan geldi. En yakın komşu ev, teyzem ve eşi Nafi Atuf Kansu'nun evi yüz metre uzaktaydı. Çocukluğumda onların çocukları, hemen hemen yaşıtım olan Arman ve bizim büyüğümüz Ceyhun Atuf Kansu'nun önemli yeri vardır. Ceyhun Abi o günlerde de, tüm yaşamım süresince de kendisinden çok etkilendiğim, çok sevdiğim bir kişidir. Birçok noksanlık içerisinde olsak da evin bulunduğu birkaç dönümlük toprak parçası bana kırsal yaşamı sevdirmiştir. Bugün de bu yaşam şeklini yeğlerim. Toprak, bağ, meyve ağaçları, sebzelik, geniş çevre, bozkır ufkunun güzelliği, buralarda oynama ve daha

sonra bağ bahçede çalışmanın bende doğa sevgisi, işe saygı, sorumluluk, özgürlük ve çalışma gibi nitelikleri geliştirdiğini sanıyorum. Elbette Köy Enstitülerinde okuyanların çocukluk yaşamlarıyla karşılaştırıldığında benim yaşamım çok rahat ve sorunsuz idi. Ama Ankara'daki yüksek düzey memur çocuklarının yaşamına da benzemiyordu. Çocukluğumun (ve sonrasının) ayrıntılarını 1984'de yayınladığım **Umut Yolu** başlıklı kitabımda anlattım.

İlkokul, ortaokul ve liseyi nerede, hangi okullarda okudunuz? Babanızın görevi dolayısıyla devlet yöneticilerine yakındınız, kimleri tanıyorsunuz? Evinize kimler gelip gidiyordu? Atatürk'ü gördünüz mü örneğin?

İlkokulu Ankara'da kale dibindeki Necatibey İlkokulu'nda, ortaokulu o zaman Taş Mektep denilen, şimdi Y. İhtisas Hastanesi'nin bulunduğu 3. Ortaokul'da, liseyi Ankara Atatürk Lisesi'nde okudum. İlkokul ve ortaokuldaki arkadaşlarım bu okulların çevresindeki yerleşim yerlerinin halk çocukları idi. Bunu bir halka yakın gözükmeye özentisi içinde yazmıyorum. O dönem Ankara'sında bu ayırım coğrafi olarak da vardı. Sınır Sıhhiye'deki demiryolu köprüsüydü. Yüksek düzey memur aileleri Yenişehir'de otururlardı. Biz ise eski Ankara'da, kalenin dibinde idik. İki bölgenin çocukları bunun ayırdındaydılar, birbirlerinden pek

hoşlanmazlardı. Bizim oturduğumuz semtte o üst düzeyden pek az aile kalmıştı. Bunlardan biri Mesleki Öğretim Genel Müdürü Rüştü Uzel ailesiydi. Kızı benim ilkokul arkadaşımdı. Babam doğrudan Cumhurbaşkanı ile iş yakınlığında olan olağandışı konumda bir yüksek düzeyde memurdu ama, bizim aile olarak o “devlet yöneticileri” dediğiniz çevrelerle fazla bir ilişkimiz olmamıştır. Ailece görüştüğümüz kişiler resmi görevleri nedeniyle değil, anne ve babama yakın arkadaşlıkları nedeniyle ilişkide olduğumuz insanlardı. Meslektaşları, sınıf arkadaşları, eski yakın arkadaşları gibi. Bu nedenle o sorduğunuz anlamda çok fazla devlet yöneticisi tanımadım. Bir kez evimize bakan Saffet Arıkan, daha sonra da birkaç kez bakan Yücel gelmiştir. Kısacası biz aile olarak o yüksek yöneticiler çevresinin içinde değildik.

Engin Tonguç, Talip Apaydın

Atatürk'ü iki kez rastlantı ile gördüm. Birincisi Orman Çiftliği'nde yürüyüş yaparken yanımdan geçti. Selam verdik, aldı. İkincisi yine oradaki Marmara Köşkü'nün bahçesinde oturuyordu. Köşkün önündeki havuzun bir yanı da halkın oturduğu gazino idi. Oradayken onu seyretmişimdir. Arkadaşları ile içiyor, gülüp konuşuyordu. Gazinoda oturan bizlerden bir farkı yoktu. O günlerin Ankara'sında herkes onu benim gördüğüm kadar görebilirdi.

Sayın Tonguç, çocukluğunuz ve gençliğiniz Köy Enstitülerinin kuruluş yıllarında geçiyor bizlere anlatacağınız birçok konu olmalı...

Köy Enstitüleri ile ilgili elbette birçok anım var. Bunları yazılarımda, kitaplarımda ayrıntılarıyla açıkladım. Burada yinelenmesi çok zaman alır. Şu kadarını söyleyeyim; o günlerde, çocuk ve genç olarak, yakından izlediğim bu çalışmaların ne denli önemli ve özgün olduğunun bilincinde olduğumu sanmıyorum. Buna karşın, çalışmaları yakından izleme olanağı bulmam, denetim gezilerine katılmam, daha sonraki yıllarda işin önemini kavradığım zaman bana çok önemli araştırma ve yorum yapma olanakları sağlamıştır. Ama birçok kişi için olay böyleydi; birçok kişi olayın öneminin ayrımında değildi. Bir takım okullar açılıyordu, o kadar! Gözleri açan; eniştem, aile büyüğümüz (bana adımı da o vermiş), babamın çok sevdiği ve say-

gı duyduğu, eğitimci , çok değerli Bakan Mustafa Necati'nin müsteşarlığını da yapmış olan Nafi Atuf Kansu olmuştur. Daha eğitim kursları aşamasında iken, yapılan işin evrensel özgünlüğünü ve önemini belirttiği zaman herkesin şaşırdığı anlatılır.

Öğrenim yaşamınız hep Ankara'da mı geçti?

Liseden sonra Tıp Fakültesi'ne de Ankara'da gittim. Hekim olduktan sonra uzmanlık öğrenimi için Almanya'ya gitmem dışında tüm öğrenimim Ankara'da geçmiştir. Tıp Fakültesindeki yıllarım Köy Enstitülerinde yıkımın başladığı, Türkiye'de bir antikomünizm histerisiyle düşün terörü estirildiği yıllara rastlar. Biraz soyadım, ama daha çok sağcılarca saldırıya uğrayan Türkiye Gençler Derneği'ne üyeliğim nedeniyle fakültede dingin bir öğrencilik yaşamı geçirmedim. O günlerdeki fişlenme yaşamımın önemli bir süresini etkiledi, dış ülkeye uzmanlık için gitmemi geciktirdi. Bunları yakınma olarak söylemiyorum. Birçok kişinin başına gelenlerin yanında benimkiler hiç kalır.

Bize İsmail Hakkı Tonguç'u anlatır mısınız? Nasıl bir kişiliği vardı? Nasıl bir babaydı?

Sade, halktan biri olarak yaşamaya özen gösteren bir insandı. Bunun üzerinde bir yaşam şekline bu yoksul ülkenin bir vatandaşı olarak hakkı olmadığı inan-

cındaydı. Lüksten kaçınırdı, gösterişi, övünmeyi sevmezdi. Doğa ve insan sevgisi çok güçlüydü. Kişiliğinde nefretin ve kinin yeri yoktu. Kendisine ve çalışmalarına kötülüğü dokunmuş olanlar için bile kötü bir söz söylemezdi. Bu konudaki hoşgörüsü bazen insanı isyan ettirirdi. Dönekleri, hainleri bile yeniden çalışmalarına katmaya çalışırdı. Ama bu, düşüncelerinden, ilkelerinden ödün verirdi gibi anlaşılmasın; bunları benimsemeleri koşuluyla dönebilirlerdi. Kötülük edenlere karşı içinden kırgınlığı olsa gerek, ama bunu dışa vurmamayı kendisine bir yaşam ilkesi yapmış olmalı.

Baba oğul ilişkimizde özgürlük önemliydi. Örneğin ne okuduğuma hiç karışmazdı. Kendi yolumu bulana kadar birçok gereksiz şey de okumuşumdur. Meslek seçimime de karışmadı. Sorumluluk duygusu, işi en büyük değer saymak, kendi işini kendi görmek, başarıyla övünmemek, başarısızlıktan yılmamak, onurlu ve dürüst yaşamak, kişilikli olmak gibi ilkeleri aşılamaaya çalıştığını sonradan anlamışımdır. Nedeni, bunları açıkça değil, ayırımına vardırmandan, incelikle yönlendirerek yapmış olmasıdır. Daha sonraki yıllarda her konuyu rahatça konuşabildiğim yakın bir ilişkimiz olmuştur. O yıllarda ondan, yapılanlar konusunda daha fazla bilgi ve yorum almadığım için üzülürüm.

İsmail Hakkı Tonguç on bine yakın köyü dolaşmıştı, siz bu gezilere katıldınız mı?

Onun gezilerine olanak oldukça beni de katması nedenleri üzerinde düşünmüşümdür. Sanırım iki neden vardı: Benim yurdu tanımam ve geleceğe kendi yakını bir tanık bırakma isteği. Bunlar zor ve yorucu gezilerdi. O günkü Anadolu'da ulaşım, geceleme, beslenme olanakları çok sınırlıydı. O dönemin üst düzey yöneticileri büyük kentlerin dışına çıkmazlardı. Birçoğu Ankara'nın burnunun dibindeki köyleri bile bilmezdi. Çok gezen yönetici tipi karayolları yapıldıktan, otel, tatil köyü, misafirhane, lojman olanakları oluştuktan sonra ortaya çıktı. Bizlerse birçok kez okullarda, okul sıralarını yan yana getirip üstünde yatarak geclemişizdir. Arabada her zaman birkaç battaniye ve kuru besinlerin bulunduğu bir sandık olurdu. En rahat ulaşım aracı tüm yetersizliklerine karşı yine de trendi. Kalabalık tren koridorları, herkesi çok kızdıran, kapısı kilitli, kırmızı kadifeli, boş bile kalsa kilitli tutulan "mebus kompartımanı". Bir kez Kayseri'den Ankara'ya tren koridorundaki büyük bir Diyarbakır karpuzunun üstünde geldiğimi anımsıyorum. Bir kez de çok yorgun olan şoförün uyuması sonucu arabayla devrildik. Bir süre kimseden ses gelmedi. Sonra babam herkesi ismiyle çağırmaya başladı. En son bana seslenmesi tipikti. Tüm zorluklara ve tehlikelere karşı beni de götürmekte kararlı oluşunu belirttiğim iki neden bağlıyorum. Bu geziler üzerimde büyük etki bırakmıştır.

Değil gençlerin, kocaman adamların ve görevlilerin bile görmedikleri, görmek için bir çaba da harcamadıkları ülkenin en gidilmesi, ulaşılması zor yörelerini, en yoksul insanların yaşantılarını çok genç yaşta öğrenmiş oluyordum. Bu gözlemler yaşamımı, düşüncelerimi yönlendirmiştir. Bunu babama borçluyum. Sanırım olayı bana uyguladığı bir tür eğitim diye nitelendirilebiliriz.

İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitülerinin yıkılış sürecinde, büyük saldırılara uğradı, bu dönemde neler yaptı, size duygularını anlatır mıydı? Köy Enstitülerinin gerçek yıkılma nedeni neydi?

Yıkılma olayını kişilerin davranış değişikliklerine değil, siyasal koşulların değişmiş olmasına bağlardı. Olayı hiçbir zaman duygusal ve bireysel yönden ele almadı. Özellikle İnönü'ye karşı konuşmazdı ve konuşturamazdı. İçinde bir kırgınlık var mıydı? Herhalde vardı, ama açıklamazdı. Onu ilgilendiren köy enstitüsü çıkışlıların örgütlenip tepki gösterip göstermeyecekleriydi. Bunun ilk belirtileri ortaya çıkınca sevindi, bunu uygulamalarının başarısının kanıtı olarak yorumladı.

Yıkılma nedenleri konusunda çok konuşuldu. Burada anlatmam uzun sürer. Ama nedenler arasında üzerinde daha az durulmuş iki nedeni belirtmek isterim: Bürokrasinin tepkisi ve tutucu eğitimcilerin karşı oluşları. Bu tür eğitimciler işin başından beri yapılanla-

ra karşı idiler ve ellerine fırsat geçince yıkıma yardımcı oldular, bunun yolunu gösterdiler. Bürokrasi ise Köy Enstitüleri ile kendi gücünün ve erkinin sarsılacağını düşünüyordu. Bu iki neden daha fazla araştırılmalıdır, kanımca.

Siz tıp doktorusunuz, sağlık konusunda yazıları-
nız da var, ancak yazılarınızın ve kitaplarınızın
büyük çoğunluğu Köy Enstitüleri üzerine...

Köy Enstitüleri konusunda bazı çalışmalarına bakarak birçok kişi benim tıp doktoru olduğumu bile bilmez. Burada çok önem verdiğim bir durum üzerinde biraz durmak istiyorum: Kan bağı ile bağlı olduğunuz bir yakınınız önemli bir iş yapmışsa önünüzde iki yol vardır; ya onun konusuyla hiç ilgilenmezsiniz, ya da unutulmaması için çabalara girersiniz. İkinci yolun tehlikesi kendinizi fazla kaptırarak kendi kişiliğinizi yitirebilmenizdir. Atalarıyla övünen bir soyluya Bernard Shaw'ın bir yanıtı var: *"şalgama benziyorsunuz, işe yarar kısmınız toprağın altında"* demiş. Böyle bir abartma içindeyseniz, şalgamın toprağın üstündeki yararsız kısmı olursunuz, yakınınızın kişiliği altında ezilirsiniz. O eziklikten kurtulmak isterken sizde, ünlü yakınınıza karşı çok da sağlıklı olmayan, abartılı, sizi nesnel olarak düşünebilmekten alıkoyan aşırı bir beğeni ve tutku gelişir. Böyle hastalıklı bir ruh hali içinde yakınımı yücelteyim derken ona zarar verebilecek yan-

lış davranışlara girebilirsiniz. Bundan kaçınmaya çok dikkat etmişimdir. Hakkı Tonguç'un yakını olmaktan elbette onur duyarım. Ama benim Köy Enstitüleri konusuna eğilmem bir tanıklıktan kaçmama çabasıdır, bir yan uğraştır. Onunla bir kan bağımlı olmasaydı ve koşullar beni Köy Enstitüsü olayına herhangi bir şekilde tanık yapsaydı, ben yine tanıklıktan kaçmama yoluna gitme zorunluluğunu duyardım. Öte yandan, benim kendi mesleğim ve uğraşım vardır. Üstelik o meslekte ve uğraşta Türkiye'de bazı ilklerin oluşmasında çalışmışımdır; iş hekimliğinin geliştirilmesi, bilimsel anlamda meslek hastalıklarının tanıtılması, ilk meslek hastalıkları hastanelerinin kurulması, binlerce işyeri hekiminin eğitiminde öğreticilik, SSK'ya İlaç Fabrikası alınması, Tam süre Çalışma Yasasının çıkartılması, T.Tabipleri Birliği'nin çalışmalarında etkinlik gibi. Hepsini saymıyorum. Tüm bunlar kişilik kazanabilmek için bir yakınımın arkasına sığınmaktan beni korumuştur. Bu açıdan şanslıyım. İşin hoş yanı hekim arkadaşların birçoğunun benim Köy Enstitüleri konusunda bazı çalışmalarım olduğunu bilmemeleridir, Köy Enstitülülerinin birçoğunun hekimlik çalışmalarımı bilmemeleri gibi! Çoğu kez kendimi iki değişik role çıkan bir aktör gibi duyumsamışım. Ama bu iki alanlı oluşun çok olumlu bir yanı da var: Koşullar hangi alanda etkinlik için daha elverişli olursa, ben o alandaki çalışmama ağırlık veririm. Bu da boş kalmamı sağlar.

Köy Enstitüleri doğru algılanabildi mi Türkiye'de?

Köy Enstitülerinin tam ve doğru olarak algılandığı kanısında değilim. Ama bunun yolu açılmıştır. Önemli belgelerin tümüne yakını açıklandı. Yasalar, yönetmelikler, önemli resmi yazışmalar derlenip yayınlandı. Benim elimdeki arşiv kullanıma açıktır. Enstitüleri konu alan kitap sayısı neredeyse iki yüze ulaştı. Ciddi bilimsel araştırma ve incelemelerin artması gerekiyor. Artık kimsenin yeterli kaynak yok demeye hakkı yoktur. Yıllardan beri ilgisiz kalan bazı yüksek öğretim kurumlarının, bireysel çalışmalar dışında, kurumsal olarak da konuyla ilgilenmeye başlamaları olumlu bir gelişmedir. Bunun artmasını diliyorum. Bu arada anlamakta zorluk çektiğim bir duruma değinmeden geçemeyeceğim: Eğitim Fakültelerimizde eğitim tarihinin okutulmadığı söyleniyor. Bir mesleğin tarihi bilinmeden o meslek nasıl yapılabilir? Hele, o meslekte ilerleme nasıl sağlanabilir, geçmiş bilinmezse? Benzer durum bazı bilim adamlarımızın yayınladıkları kitaplar da da var. Öğretmen yetiştirme konusuna sıra gelince Köy Enstitüleri ya atlanıyor ya da üstünkörü geçiştiriliyor. Köy Enstitülerine karşı olunabilir, bu doğaldır. Ama suskunluk, unutturmaya çalışmak bilim adamına yakışan bir davranış değildir. Karşı oluşlarını, bunun nedenlerini açıklamaları gerekir. Suskunluk ya da geçiştirme Köy Enstitüleri gerçeğinin tarihten silinmesine

yetiyor mu? Yalnızca yeni yetişenlerin bu konuda bilgisiz kalmalarına yarıyor. Amaç da bu olsa gerek!

Köy Enstitüleri sistemine inanan insanlar, vakıf, dernek örgütlenmesine gittiler. Siz nasıl bakıyorsunuz Köy Enstitüsünü savunan bu kurumlara...

Tüm bu örgütlenmeleri çok olumlu buluyorum. Bundan sonraki aşama bunlar arasında işbirliği ve eşgüdümün geliştirilmesi ve örgütsel birleşmelere doğru gidilmesi olmalıdır. Bu kuruluşların yöneticilerinin geçmişteki TÖS' ün oluşumunu iyi incelemeleri ve bundan yararlanmaları gerekir diye düşünüyorum. Bu örgütleri yönetenlerin konunun salt dar anlamlı bir eğitim konusu olmadığını, her şeyden önce siyasal güç kazanmak sorunu olduğunu iyi anlamaları gerekir. O alanda söz sahibi olmaksa birleşerek güçlenmekten geçer. Siyasal alanda ağırlık koyabilecek örgütlenmelere gidilmedikçe, yapılacak en iyi, en güzel eğitim tasarımlarının ve önerilerinin uygulama açısından hiçbir önemi yoktur. Sorunlar dar anlamda eğitim görüşüyle değil, ülkenin toplumsal, ekonomik vb. gibi sorunlarıyla ilişkilendirilerek, geniş açıdan ele alınmalıdır. Ancak o zaman kamuoyunda ilgi uyanabilir ve bu eylemlerde güçlülüğü sağlar. TÖS bunu yaptığı için güçlü kuruluştu.

Günümüzde Köy Enstitüleri çok konuşuluyor, yanlışlar da yapılıyordur mutlaka bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Aydınlarımızın birçoğu Köy Enstitülerini benimsiyorlar, savunuyorlar ve çok olumlu yazılar yazıyorlar. Ama bazı konuşma ve yazılarda öyle maddi yanlışlar yapılıyor ki, insan şaşır kalıyor, bunları nasıl uyduruyorlar diye. Değişik yorumların yapılması, değişik yargıların olması doğaldır. Ama bunların doğru bilgi, belge ve olaylara dayanmaları koşuluyla. Önümüzdeki günlerde bu tür yanlışların ele alınıp eleştirilmesi ve düzeltilmesi yararlı olacaktır. Geçmişte bunu bir ölçüde yapmıştık. Şimdi yine gerekiyor.

Sayın Tonguç, Köy Enstitüleri yeniden açılabilir mi?

Bizim anladığımız gerçek Köy Enstitüleri bugünün koşullarında açılmaz. Bu her şeyden önce bunun için gerekli siyasal gücün varolması sorunudur. Ama enstitülerde uygulanmış eğitim öğretim ilkelerinden bazıları günümüzde de her düzey ve alandaki öğretim kurumunda uygulanabilir, doğal olarak bunu isteyen bir siyasal ve yönetsel istenç varsa!

1960'lı yıllarda "İMECE" dergisinin yöneticilerinden, bu dergi neden kuruldu, dergi işlevini yerine getirebildi mi? Neden kapandı?

1960'ların İMECE dergisi dar anlamda bir kültür ve sanat dergisi değildi. Dergi, 27 Mayıs olayının sonrasındaki göreceli özgürlük ortamında tüm yurttaki köy enstitülülerin çevresinde toplandıkları, örgütlenedikleri, savaşımına girdikleri bir merkez, bir odak görevi de yapmıştır. Bu açıdan Köy Enstitülerinin (yıkılmış da olsalar) tarihindeki yeri önemlidir. Bu görevi yaptıktan sonra derginin kapanması doğaldı. Yerini başka yayınlar, kuruluşlar almıştır.

Sayın Tonguç, isterseniz kitaplarınızı konuşalım... Özellikle "Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç kitabını hazırlarken kaç yıl çalıştınız, kaç belge taradınız? Hangi zorluklarla karşılaştınız?

Köy Enstitüleri konusunda yazı çalışmalarına 1960'da başladım. Bu başlamanın nedeni, şu tanıklıktan kaçmama olayı ve evdeki arşivi değerlendirme görevi kadar, en azından herhangi bir vatandaş olarak Köy Enstitüleri konusuna duyduğum ilgiydi. Dergi ve gazete yazıları dışında (bunlar kitap olarak derlenmiştir) önemli saydığım iki kitabım vardır: 1970'de

yayınlanan **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç** ile sizin önemli bulduğunuz, 1997'de yayımlanan **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (yaşamı, öğretisi, eylemi)** kitabı. İlk kitap uzun yıllar birçok araştırmada kaynak olarak kullanıldı, hala da kullanılıyor. O kitapta benim kişisel görüşlerim ve yorumlarım geniş olarak vardır. İkinci kitaba gelince; o biraz değişiktir; bir belgesel yaşam öyküsüdür. Burada kişisel yorum ve görüşlerimden olabildiğince kaçınmaya çalıştım. Amacım nesnel kalarak ve belgelere, yalnız güvenilir anı ve tanıklıklara dayanarak bir kişinin yaşam öyküsü çevresinde Köy Enstitüleri olayını gelecek kuşaklara en doğru şekilde aktarmaktı. Kitabın ileride araştırma yapacaklar için güvenilir bir başvuru kaynağı olmasını istedim. Bu nedenle de günümüzde okunmasını zorlaştıracaklarını bildiğim halde ayrıntılı ve uzun olmasından kaçınmadım. Kaç belge ve mektup kullanıldı diye soruyorsunuz. Doğrusu saymadım, merak da etmedim. Yayınevi saymış, bazı sayılar veriyor. Bence burada üzerinde durulması gereken, bunların sayıları değil, doğrulukları ve önemleridir. Zor bir çalışmaydı, iki yılını aldı. En güç yanı anıların, mektupların, hatta bazı belgelerin doğru sıralanmasıydı. Tuhaf bir özelliğimiz var, genellikle tarih atmıyoruz! Bu çok uğraştırdı. Ama sıralama yapılmadan doğru bağlantıları kuramıyorsunuz. Bu kitapla Köy Enstitüleri konusunda bana düşen görevi büyük ölçüde tamamladığımı düşünüyorum.

Tonguç arşivi elektronik ortama aktarılıyor, büyük bir çalışma, söz eder misiniz?

Arşivin elektronik ortama aktarılmasını Ankara'da Vakıf'ta, İzmir'de dernek'te iki arkadaşımız büyük bir özveri ve titizlikle yürütüyorlar. Yazılı belgeler üzerinde Ankara'da, fotoğraflar için de İzmir'de çalışılıyor. Kendilerine çok şey borçluyum. Bu işi yaparken yalnızca aktarmakla da yetinmiyorlar, arşivi daha iyi bir düzenlemeye de sokuyorlar. İş tamamlandığında büyük bir sıkıntımdan, "benden sonra bu arşiv ne olacak" kaygısından kurtulmuş olacağım. Arşivin elektronik kopyaları Vakıf'a ve uygun gördüğümüz diğer kuruluşlara verilecek, kullanıma açık olacak. Yasalar ne derse desin, arşivin benim değil, kamunun malı olduğu görüşündeyim.

Sayın Tonguç, biraz da bugünü konuşalım, bugünkü eğitimle ilgili düşüncelerinizi öğrenebilir miyim?

Bugünkü eğitim konusunda konuşmak için kendimi yeterli bulmuyorum. Bugün uygulanmakta olan eğitimin dışında bir kişiyim ve de eğitimci değilim. Bu soruyu eğitimciler yanıtlamalı. Ben bir vatandaş olarak şu kadarını söyleyebilirim: Cumhuriyetin en önemli ilkelerinden biri, öğretim birliği yok edilmiştir, yeni kuşaklar ikiye bölünmüştür. Bu, geleceğimiz için çok büyük bir tehlikedir.

Ekonomi, AB süreci ve Sözde Ermeni soykırımı, Kıbrıs sorunu, türban, irtica, bölücü terör ve diğer sorunlar...

Bunların hepsini yanıtlamaya yerimiz yetmez. Şu kadarcık söyleyeyim: Türkiye her alanda tam bağımsızlığını ve onurunu yeniden kazanmak zorundadır. Yeni kuşaklar gözlerini dört açsınlar, bu dünyada adam gibi yaşamak istiyorlarsa! Tüm küreselleşme yaygaralarına karşın, ulus devlet gerçeği son bulmamıştır. Hatta uluslararası parababalarının saldırılarına karşı, gelişmekte olan ülkelerin savunma silahı olarak yeniden güçlenmektedir. Hoş, gelişmiş kapitalist ülkelerin bile, kendi uluslarının çıkarları doğrultusunda, ulusalcılıktan vazgeçemediklerini, Avrupa Birliği'ndeki son tartışmalar gösterdi. Gözümüzü dört açıp, ulus devletimize sahip çıkmalıyız, sömürge olmak istemiyorsak!

Bildiğim kadarıyla Soma'nın bir köyünde yaşıyorsunuz, bir gününüz nasıl geçer?

Kışın İzmir'de, yazın daha çok Soma'nın bir parçası durumuna gelmekte olan Turgutalp beldesinde eşimle birlikte yaşıyoruz. Kırsal yaşamı seviyoruz ve doğaya yakın olmaktan mutluyuz. Buradaki insanları, buradaki sorunları yakından tanıdıkça, büyük kentlerin dışına çıkmayan aydınlarımızın, bazı görüşlerine

şşıyoruz ve Anadolu'ya açılabilir neler görür, neler öğrenirlerdi, ne ilginç konular bulurlardı, görüşleri nasıl değişirdi, hatta kötümserlikten kurtulup geleceğe güvenleri nasıl artardı diye düşünmekten kendimizi alamıyoruz.

Okuduğunuz gazete, dergi ve kitapları öğrenmek isterim...

Doğal olarak en başta Cumhuriyet gazetesi. Zaman zaman eleştirsem de ben ona yaşamsal “*soluk borumuz*” diyorum. Sonra öğretmenlerin çıkardıkları dergiler, Müdafaa-i Hukuk dergisi, bazı sanat ve kültür dergileri ve elbette Yeniden İmece. Roman olarak son zamanlarda değerli yazar Tahsin Yücel’in romanlarını elimden bırakamıyorum. Türkçe’yi o kadar güzel kullanıyor ki! Öykü yazarı olarak en çok Alper Akşam ve Cemil Kavukçu.

Çok satan, bireyci roman ve öykü yazarlarını okumuyorum. Çok da sinirime dokunuyorlar. Bunların dışında tarih, toplumbilim ve politikayı konu alan kitapları okuyorum Bir de çok ilgi duyduğum bir tür, anı kitapları. Köy Enstitüsü çıkışlıların yazdıkları. Bu ilgi biraz da benim uğraş alanım olmasına bağlı olmalı.

Engin Tonguç bir söyleşide.

Yarından başlayarak neler yapmayı planlıyorsunuz....

Köy Enstitüleri konusunda yazılıp söylenen yanlışları düzeltmeyi ve bazı eleştirilere yanıt vermeyi düşünüyorum. Bu konularda ön çalışma yapıyorum.

Sayın Tonguç, size çok teşekkür ederim. Okuyucularımızın bu söyleşiden yeterince yararlanacaklarını düşünüyorum. Size sağlıklı ve uzun bir yaşam diliyorum...

Ben de size teşekkür ederim, Erdal Atıcı arkadaş...

MUSTAFA AYDOĞAN İLE SÖYLEŞİ

Erdal Atıcı, Mustafa Aydoğan

“KÖY KADINLARI BİR TÜR TAŞIMA ARACIYDI....”

Mustafa Aydoğan Yüksek Köy Enstitüsü. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı kurucu üyelerinden... Uzun süre başkanlığını da yaptı. Vakfın yayınlarının hazırlanmasında diğer yöneticiler gibi büyük emeği var. Vakfı bizim gibi gençlere teslim ettikten sonra değişik dergilere yazılar yazıyor. Çağrıldığı yere gidip konuşuyor...

Sayın Aydoğın, öncelikle size tüm okurlarımız adına merhaba diyorum...

İlk olarak bize çocukluğunuzdan, o günlerin anılarından söz eder misiniz? Mustafa Aydoğın nasıl bir çocuktur?

Eskiden vilayet (il), kaza (ilçe), nahiye (bucak, belde), köy gibi bir idari bölümlenme vardı. Bir köy il ve ilçe merkezine çok yakın değilse önce nahiyeye bağlı olurdu. Nahiye de devletçe atanmış bir müdür vardı. Bölgesinden sorumluydu. Şimdinin kaymakamı gibi. Benim köyüm (Köseler) Beypazarı ilçesinin Karaşar nahiyesine bağlıydı. Karaşar'da nüfus müdürlüğü, karakol, beş yıllık ilkokul vardı. Ayrıca halkın seçtiği belediye başkanı görev yapıyordu...

Ben 1927 yılında doğmuşum.

Köyde aileleri zengin fakir diye gruplaştırmak istenirse, şöyle bir ölçüt kullanılırdı. Atı olanlar zengin, eşiği olanlar orta halli, eşiği olmayanlar da fakir. O yıllar bizim atımız yoktu. Fakat bir gerçek var ki, hangi gruptan olursa olsun köy kadınları bir tür taşıma aracıydı. Sırtlarında odun, ot, vb. taşırıldılar...

Başka bir gruplaşma da şöyleydi: Erkekleri ticaretle uğraşanlar ve uğraşmayanlar. Ticaretle uğraşanlar ne de olsa şehir görmüş olduğundan çok az da olsa ayrıcalığı olurdu sosyal bakımdan. Evlerinde çay olurdu örneğin. Babam ticaretle de uğraşanlardandı. Köye gelişlerinde 'hoş geldine' gelenlere bir portakalın dör-

de bölünerek ikram edildiğini anımsarım. Kabukları da alınır, sandıklara parfüm niyetine konurdu.

Köseler, dağ köyüydü denebilir. Aileler bir de hayvanı (koyun, keçi) çok olanlarla olmayanlar diye ikiye ayrılabilirdi. Hayvanı çok olanlar zengin sayılırdı. Böyle 8- 10 aile vardı. Ama öyle ailelerin fertleri işlere iyice boğulmuş olduklarından temizlik, giyim-kuşam bakımından çok dikkatli olamazlardı. Bizim 1-2 ineğimiz,belki bir öküzümüz, en fazla 8-10 koyunumuz olurdu. Süt, yoğurt, yağ satın almazdık. Ekmeklik buğdayımızın tamamına yakını satın alırdık. İşte ben köyümüz ölçülerine göre fakir sayılmayan, orta halli, bir bakıma zengin de denilebilecek bir ailenin çocuğuydum.

Mustafa Aydoğan, Çifteler Köy Enstitüsünde

Enstitü kayıtlarında baba mesleği olarak “tüccar” yazılmış. Okulumuzda 10/12/1939 tarihi itibarıyla babası sağ olan öğrencilerin % 76’sının babası çiftçi idi.

İlkokulu nerede okudunuz? Köy Enstitüsüne sizi kim yöneltti?

Biz 1937 yılında üçü Köşeler’den, biri Karaşar’dan olmak üzere dört kişi gittik Mahmudiye Köy Öğretmen Okuluna. (Sonra Çifteler Köy Enstitüsü) Köşeler’den seçilenler amcamın oğlu Turan Aydoğan, Mustafa Çetin ve ben, Karaşar İlkokulu’nun beşinci sınıfında okuyorduk, hazırlık sınıfına gittik.

Seçilmede öğretmenlerin ve kişisel ilişkilerin etkili olduğunu düşünüyorum. Babamın öğretmenlerle dostlukları vardı, ara sıra evimize gelirlerdi ama seçimde okul başarısının etkisi çok olmalı. Dayımın oğlunun da seçilmesi için babamın dileğine öğretmenimin “onun notları biraz düşük, belki başarısız olur” dediğini biliyorum. Ama Mustafa Çetin’in notları daha düşüktü bu nedenle de birinci yıl sonunda okulu bırakmak zorunda kaldı.

Mustafa Çetin belediye başkanının, Karaşarlı İbrahim Zeybek belediyede çalışan birinin akrabasıydılar. Bu durum seçilmelerinde etkili olmuş olabilir. Zeybek enstitüyü bitirdi öğretmen oldu. Kalan ikimiz Yüksek Köy Enstitüsünü de bitirdik.

Köyden ayrılırken babam yoktu. Dedem, annemin duygusal karşı oluşunu hiç dikkate almadı. Dedeye karşı gelmek olacak şey değildi. İlk mektubum gelinceye kadar annem hep yas tutmuş.

Enstitüye ya doktor ya mühendis olacağız diye gittik. Bize öyle söylendi. Babamlar için memur olmak yeterliydi. Karaşar'daki memurlar, öğretmenler, karakol komutanları, müdürler hep saygı görürlerdi.

Bize Enstitüye yolculuğunuzu ve oradaki ilk günlerinizi anlatır mısınız?

Bir akşam üzeri Beypazarı'ndan Mihalıççık yoluyla Eskişehir'e giden, pirinç yüklü kamyonun üzerinde yola çıktık. Ertesi gün de Mahmudiye Köy Öğretmen Okulu'na vardık. Sonraki yıllarda gördüğüm o düzenli karşılama olmadı denebilir. Öğretmen okulunun ilk yılıydı. Henüz hazırlıklar bitirilememişti. Okul binasının önündeki kerpiç yapılar yıkılıp alan açılması ve alan düzenlenmesi çalışmalarına hemen biz de katıldık.

Askere gidenlerin en eski elbiselerini giyerek gitmeleri gibi bir alışkanlık vardı köyde. Varınca elbiselerin yakılacağını düşünerek en eski elbiselerle, ayakbızlarla yola çıkmıştık. Üstümüzdekilerin dışında yedek çamaşır da götürmemiştik. Unutmuyorum 10- 15 gün sonra, güneşli bir pazar günü yataklarımızda çıplak

bekledik, elbiselerimiz, çamaşırlarımız etüvden geçirildi, yıkandı kurutuldu, giyindik çıktık.

İlk günlerin sıkıntıları kaçmak fikrini getirdi aklımıza. Ama yeni gelişmeler karşısında o fikirler gelişme aşamasına gelemedi. Düzelme hızlı oldu. Yeni elbiseler verildi, yemekler düzeldi, dersler başladı. İlk yıl (1937) daha on yaşında iken yüzmeyi, bisiklete binmeyi öğrendim. İkinci yıl da motosiklet kullanmayı.

Sayın Aydoğan öğretmen okulu olarak girdiğiniz bu okullar 3803 sayılı yasayla Köy Enstitülerine dönüştü. Sizin ve diğer öğrencilerin tepkisini anlatırmısınız?

Evet, bir tepki başlangıcı oldu. Ben ikinci sınıfta ve on üç yaşındaydım. Öndeki sınıfta ve bizim sınıfta 7-8 yaş daha büyük öğrenciler vardı. Onlar öncüydüler. Öğretmenlerin gayretiyle tepki okul dışına taşmadı. Anlaşılan babama yazmışım, geldi müdür Remzi Özyürek'le konuştu. Müdür, "Bu okulların yüksek kısımları da açılacak, sizin çocuklar zeki çalışkan, oralara geçerler" demiş. Konu bizim için de kapandı. Yaşanın çıkışı nedeniyle okuldan ayrılan olduğunu anımsamıyorum.

Köy Enstitüleri ile ilgili çok şey yazıldı çizildi, Keksik bırakılan ya da pek fazla vurgulanmayan yönü kaldı mı?

Sevgili Erdal, dediğin gibi 1946 yılına kadar açılan 20 Köy Enstitüsü çok işlendi. Neredeyse didik didik edildi. Sistemin az anlatılan, az işlenen yanları da var ama. Köy Enstitüleri deyince akla sadece açılmış 20 Köy Enstitüsü gelmez! Köy Enstitüsü aynı zamanda bir sistemi çağrıştırır: Köy Eğitim Sistemi ya da Köy Enstitüleri Sistemi. 20 Köy Enstitüsü bu sistemin bir parçası, önemli bir parçası. Köy Enstitüleri hareketiyle o güne kadar işleyen, daha çok kasaba ve şehirlere uyan, köylere uymayan klasik eğitim sistemi yanında, ona paralel Köy Eğitim Sistemi oluşturuldu. Bu sistemde Köy Enstitülerinden başka, öğretmenler, öğretmen kursları, bölge okulları, meslek kursları, sağlık kolları ve Yüksek Köy Enstitüsü var. Köy Eğitim Sistemiyle köklü bir yapı değişikliği gerçekleşmiş oldu. Köy Enstitülerinin bölgesel kurumlar oluşu başka bir önemli yapısal değişiklik idi. Sistemin denetim anlayışı, işbaşında yetiştirme anlayışı, iş üretme anlayışı ve benzerleri hep yeni şeylerdi. Bir tür toplumsal kalkınma projesiydi. Bu konular ayrıntılı olarak çok işlenmedi. Başka programlarda işlenmesi yararlı olur.

Köy Enstitülerinde uygulanan eğitimin en önemli özelliklerinden birisi de öğrencilere kitap okuma alışkanlığı ve kitap sevgisi kazandırması, nasıl oluyordu bu iş, bu konuda neler söyleyeceksiniz?

Köy Enstitülerinin kurulmasında, işleminde etkili olan kişilere bakıyoruz hepsi çok okuyan kişiler. Okumanın yararını gördükleri için okuyorlar. Öğrencilerin de okumayı, kitaptan yararlanmayı, alışkanlık haline getirmelerini istiyorlar. Herkes için gerekli olan bu alışkanlığı, öğretmenler için çok daha yararlı düşünmüş olmalı ki, üzerinde aşırı duyarlılık gösteriyorlar. Öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırılmalı derken akıldan geçen sadece roman, öykü, şiir okumak anlaşılmamalı. Sanki öyle yaygın, yanlış anlaşılma var gibi geliyor. Kastedilen her türlü kitabın okunması. Bu taktirde okuma kendi kendini yetiştirmenin aracı olabilir? Bakın Tonguç öğretmenlere ne öneride bulunuyor.

“Hayata atılınca karşılaştığınız birçok işler size kendi kendinizi yetiştirmeniz icabettiğini, bunun bir zaruret olduğunu gösterecektir. Mütemadiyen okuyarak, incelemeler ve deneyler yaparak çalışmalı, kurslara katılmayı ihmal etmeyecek kendi kendinizi yetiştirmeye var kuvvetinizle uğraşmalısınız. Bunları yapmadan sadece meslek okulunda öğrendiklerinize güvenir ve dayanırsanız çok aldanırsınız; basit ve dar görüşlü insanlar olarak kalır, çarçabuk tükenir, toplumun başına bela olursunuz. Toplum bu gibi insanlardan çok zarar görür. Gazete, kitap okumayan, imkan olduğu halde

radio dinlemeyen insan ileri ve uygar insan olamaz. Kendi kendini devamlı olarak yetiştiremeyen kimse aydın insan sayılamaz."

Köy Enstitülerinde ziraat başının görevleri arasına okumakla ilgili şu madde de konmuş: *"Öğrencilerin ziraat çalışmalarına ait yazılar yazmalarına, ilgili kitapları okuyup tecrübe yapmalarına yarayacak tedbirleri almak ve aldırarak."*

Emekli öğretmen Mehmet Karaman İvriz Köy Enstitüsünde ilk günlerde uygulanan okuma saatleri işlerini şöyle anlatıyor: *"Birinci sınıfa yeni gelmiştik. 110 kişiydik. Camide üç katlı ranzalarda yatıyoruz. Bakanlıktan devamlı kitap geliyor. Beni kitaplık görevlisi yaptılar. Yer yok, kitaplar çuvalda. Okuma saati gelince kitapları bir masanın üstüne seriyordum. Herkes bir kitap alıp okuyordu. Saat bitince yine çuvalara dolduruluyordu. Okuma alışkanlığı geliştirdi. Yatakhane de mum ışığında da okuyoruz. Beden eğitimi öğretmeni Recep Çekiç 'yıpranmış kitap makbuldür' derdi."*

1946'dan sonra kapatılma süreci başlayınca serbest okumanın tehlikeli olduğu düşüncesi yaygınlaştırıldı. Kitap yakma üzerine epey öykü dinledik. Mehmet Karaman'ınki şöyle: *"1950-51 öğretim yılı. Müdür Cevdet Tinel. Galiba gizli emir gelmiş, kitaplar yakılacak. Kitaplar kamyonla dolduruldu, tarım alanına götürüldü. Üç öğretmen (Z. U., G.S., M.K.) ve öğrenciler yakma işiyle görevlendirildiler. Tenekelerle gazyağı serpildi. Yanma kolay olmadı,*

gelberilerle karıştırıldı. Komünist kitaplar yakılıyor diye tantana... Gelip geçenler durup seyrediyor. Yakılanlar normal zamanda mezun olan öğrencilere verilen kitaplar Bakanlık klasikleri v.b."

Kitap tanıtma yarışmaları olurdu. Dördüncü sınıfta iken "Elem Kaynağı" kitabını tanıtan birinci seçilmişti. Sonuca itiraz edildi. "Elem Kaynağı" daha küçük sınıftakilerin okuyup tanıtacağı kitaptır. Ödül yabancı yazarların kitaplarını tanıtanlara verilmeliydi." dendi. Seçici kurul başkanı olan eğitim başı" Nasıl tanıtıldığı önemli, önce ona bakarız" diye yanıtladı.

1943 yılı Mustafa Aydoğan (sağda)

Yüksek Köy Enstitüsü'ne gidişinizi ve orada aldığınız eğitim ile ilgili neler anımsıyorsunuz?

Biliyorsunuz, Yüksek Köy Enstitüsü (YKE) 1942 yılı sonlarında kurs şeklinde açıldı. O yıl Çifteler ve Kızılçullu mezunlarının hepsi bu kursa katılmak üzere Hasanoğlan'a gittiler. Öğrencilere altı aylık bir tamamlama kursu olduğu söylenmesine karşın bunun yüksek öğrenim kurumuna dönüşeceği, YKE'nin Köy Eğitim Sisteminin yüksek öğrenim ayağı olacağı yöneticilerce planlanmıştı. İkinci yıl giriş koşullarına sınırlama getirildi. Bu zorunluydu; çünkü mezun sayısı artıyordu ve her mezun YKE 'ye gidemezdi. İlk koşul her enstitüye son sınıf mezunlarına göre kontenjan ayrılmasıydı. İkinci koşul enstitü yönetimlerince aday gösterilmiş olmasıydı. Aday sayısı kontenjan sayısının iki katı olacaktı. Üçüncü koşul giriş sınavlarını kazanmaktı. Sınav iki aşamalı idi. Eleme amaçlı olan, sorusu Bakanlıktan gelecek kompozisyon sınavı ve bunda başarılı olanların kollara göre soruları değişen sözlü ve yazılı sınav. Her enstitüden seçilen ve sınava giren öğrenciler kendi aralarında değerlendirilip sıralanıyordu. 1942-43 öğretim yılı sonunda Çifteler, Kızılçullu ve Kepirtepe'den 79 öğrenci YKE' ye kayıt olduk.

YKE' nin çok sözü edilmeyen bir iki özelliğinden söz etmek istiyorum. Çok sıkı ve disiplinli bir eğitim gördük. Yönetmeliğine göre dört aylık bir sömestrde yönetimce uygun görülmeyen bir nedenle on ders saatinde devamsız olan öğrencinin YKE ile ilişkisi kesilirdi.

Eldeki bir belgeye, Ocak / 1944 ayı yoklama defterine göre, 79 mevcutlu ikinci sınıftan yedi öğrenci hastalık nedeniyle 13 gün (Bir öğrenci 6 gün), üç öğrenci izinli oluşlarından 5 gün derslere girememişler. Ocak ayı en soğuk ay. Bir de günümüzdeki devamsızlıkları düşünün.

YKE' de her yıl, dörder aylık iki sömestr, iki aylık staj ve izinden oluşurdu. İkinci ve dördüncü sömestr sonunda bir inceleme gezisine çıkılırdı. Her kol ayrı ya da birbirine yakın dersler gören kol öğrencileri birlikte çıkılırdı bu gezilere. Bizim kolun bir gezisi Hasanoğlan'dan, Kızılcahamam, Çerkeş, Ilgaz, Kastamonu, Karabük yoluyla Zonguldak'a kadar uzandı. Gidişin tamamına yakını yaya olarak yapıldı. Köy odalarında, okullarda sıralar üzerinde yatıldı. Bu bizim coğrafya, jeoloji, botanik derslerimizle ilgili gözlem, araştırma gezimizdi. Yanımızda konuların uzmanı bir öğretmen vardı ama gezinin sorumluları öğrencilerdi. Aynı ekip ertesi yıl Eskişehir ve bitişik iller bölgesine, üçüncü yıl Adana ve çevre iller bölgesine yaptı gezisini.

Birinci yıl sonunda Köy Enstitülerinde öğretmenlik, ikinci yıl sonunda köyler bölgesinde gezici başöğretmenlik, denetmenlik stajı yapılırdı. Stajlar iki ay süreliydi. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde bizim sınıf ortaokulun birisinde bir saat derse girdi. Staj denilenin hepsi bu kadardı.

YKE'nü bitirince Dicle Köy Enstitüsü'ne öğretmen olarak atanıyorsunuz, bir süre sonra da askere alınıyorsunuz...

YKE'yi bitirince atanmam Dicle Köy Enstitüsü'ne yapıldı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki köylerde ilkokul mezunu öğrenci bulmak güçlüğü nedeniyle enstitüde hazırlık sınıflarına çok öğrenci alınmıştı. Eğitimli okul mezunları yanında 2. sınıfları bitirenler de alınmıştı. Onların sınıf öğretmenleri oldum. Öğrenciler çok yetenekli, zeki ve çalışkandı. Enstitü bitişindeki Tilhuzur köyünden Şazimet Kaya da çalışkan kızlardan biriydi. On yıl sonra enstitüyü ziyaretimde kendisini sordum. Kızları başka enstitüde toplama uygulaması başlayınca babası uzağa göndermeye razı olmaz, okuldan alır. Evlendiğini, halen köyde olduğunu söylediler. Görmek istedim. Tarlada çalışıyormuş, görüşmek istemedi. O kıyafetiyle görünmek istememişti.

Askerliğimizin ertelenmiş olmasına karşın, daha öğretim yılı bitmeden, 1947 yılı Mayıs ayında özel işlemle Yedek Subay Okulu'na çağırıldılar. İlk amaç YKE mezunlarını enstitüden çekmekti.

Yedek Subay Okulu'nun 26. dönemine YKE çıkışlı 86 kişi geldi, 21'i çavuş çıkarıldı. Ortalama % 25'imiz subay olamadı. Başka okullardan da 20 kişi çavuş çıktı. Onların oranı % 2. Lise mezunları başarılı olmuş da bizler olamamışız, öyle dediler, kayıtlara öyle geçti.

Uzun süre askerlik yapmanın pahalı da olsa bir yararı oldu. Bizler için kısmen yabancı bir ilişkiler ağını yakından tanımış olduk. Arkadaşlarımın çok sıkıntılı günler geçirdiğini biliyorum.

Yabancı dile ilginiz nasıl başladı ve nasıl gelişti?

Bir yabancı dili iyi bilmeyi çok istiyordum. Çifteler'de ilk iki yıl İngilizce okuduk, sonra öğretmen-siz kaldık, öğrendiklerimi unuttum. YKE'de en düşük kurdan başladım. Üçüncü yıl öğretmenimiz hastalandı, çalışma aksadı. Mezuniyet sonrası askerlik ve köylerde geçen yıllarda çok az ilerleme oldu. Her koşulda gelişebilmeliydim. Gazi Eğitime girerek kendimi zorlama yolunu seçtim.

Sayın Aydoğan, Yüksek Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olarak meslek yaşamınızda ne gibi güçlüklerle karşılaştınız? Daha önceden bir sohbetimizde meslek yaşamınızın uzun sürmediğini anlatmıştınız...

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün I. sınıfında İngilizce öğrenmede farklı bir yöntem uygulanmaya başlanmıştı. Projeyi Amerikalılar yürütüyordu. Yıl sonuna doğru projenin başkanı da olan öğretmen çağırdı, "Seni Amerika'ya göndermek istiyoruz evliliğin engel mi?" diye sordu. Engel olmadığını söyledim. İkinci yılın başında

yeni gelen başka bir öğretmen ilk dersinde “Amerika’ya üç öğrenci gönderilecek, uygun bulduğunuz üç ismi bir kağıda yazın verin” demiş. Her kağıtta benim adım geçmiş, tanışmak istemiş. O gün okulda yoktum.

Seçim günü geldi, adaydım. Sözlü sınava bir de Bakanlık temsilcisi gelmişti. Sınavdan sonra bir öğretmenim “Bakanlık temsilcisi senin seçilmene karşı çıktı. Bakanlıkla ne alıp veremediğin var” dedi. Seçilenler arasında yoktum.

Elazığ Lisesi’nde çalışırken dış ülkelere gönderilecekler için yaptığım başvuru kabul edildi. Sınav yazılıydı. “İngilizce öğretmeni olduğun için gönderilemiyorsun” diye yanıt geldi. Sonradan iki şey öğrendim: Sınavda en yüksek puanı ben almışım, başka İngilizce öğretmenleri gönderilmiş.

Elazığ Lisesi’ndeki ikinci yılımda okul müdürü, yardımcısı (muavin) olmam için çok ısrar etti. Haftalık ders saatlerimde eksiltme yapmama (30 saat) ve istediğim zaman ayrılabilmeme onay verilmesi koşuluyla kabul ettim. Yönetici olabilmenin stajyerliği olabileceğini düşünmüştüm. Üç ay sonra müdür, başyardımcı olabilmem için yazdı, onay istedi, reddedildi.

Askerlik işini de düşünürsek bütün bunlar devlet hizmetinde ilerlemenin, yükselmenin olmayacağı fikrinin bende gelişmesine neden oldu. Gene de ayrılmayı düşünmüyordum. Tam bu sırada Ankara’da bir aile sorunu ortaya çıktı. Nakil isteğime olumsuz yanıt ge-

lince istifa ederek ayrıldım. Ayrıldıktan sonra dört yıl özel kurumlarda İngilizce öğretmenliği yaptım. Sonra kitap- kırtasiye işyeri açtım. Böylece yıllar süren küçük çaplı iş yaşamım başlamış oldu.

Sayın Mustafa Aydoğan uzun süre Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nda yöneticilik ve başkanlık yaptınız, vakıfla ilgili çalışmaları anlatır mısınız?

İş yaşamım noktalanmış, emekli olmuştum. Boş zamanım olabilirdi. Vakfın kuruluş aşamasında yararlı olmaya çalıştım. Kurulduktan sonra da genel kurullarımızın oylarıyla yönetim kurullarına seçildim. 2003 yılı toplantısına kadar dokuz yıldan fazla üye veya başkan olarak görevde kaldım. Bana güvenen kurucularımıza, yönetim kurulu üyelerimize teşekkür ederim.

1936'da uygulaması başlatılan Köy Eğitim Sistemi ile önemli bir yapısal değişiklik gerçekleşmişti. Değişiklikle uygulamaya konulan ilkeleri savunmak Köy Enstitüsü eğitimi alanlar için kolaydı. Sistemin içinde yetişerek o ilkeleri düşüncelerinin ayrılmaz parçaları haline getirmişlerdir. Ama işi, içinde yetişenlerle sınırlı tutmak vakfın ömrünü sınırlamak anlamına gelirdi. Adında köy olduğu için böyle düşünenler vardı. Yanlış.

Gerçekleştirilmesi planlanan ilkeler günümüzde de savunulması, uygulamaya konulması gereken ilke-

ler. Ya da öyle olmalı. Uzun yıllar bireysel olarak da dernekler yoluyla da savunuldu. Vakıf kurarak o değerleri savunmak, canlı tutmak, uygulamaya koymak fikri de çok yeni değil. Zaman zaman gündeme gelmiş. Gerçekleştirme 1994 yılında mümkün oldu. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı (KEÇEV) kuruldu. Belirlenen ilkeleri açıklığa kavuşturmak, savunmak; o ilkeler doğrultusunda günümüz eğitim sistemini, uygulamalarını tartışmak vakfın amacı. Aynı ilkeleri savunan gençleri planlı, örgütlü çalışan kurumlarda bir araya getirmek, öyle kişilerin yetişmelerini sağlayacak kaynakları hazır bulundurmak yapmayı planladıklarından bazılarıdır. Böyle yapılmaya çalışıldı, çalışılıyor.

Bu arada, vakfın çıkardığı yayınların hazırlanmasında büyük emeğiniz olduğunu biliyoruz...

Köy Enstitüleri üzerine yazılarda maddi hatalara çok rastlanıyor. Bu hatalara dayalı yorumlar da ister istemez yanıltıcı oluyor. Bakıyorsunuz birisi incelemedir diye 10-12 sayfalık yazı yayımlamış Köy Enstitüleri hakkında, arkasında 20-25 kadar kaynakça sıralanmış. Ne Hasan-Âli Yücel'in, ne İsmail Hakkı Tonguç'un adı var listede. Böyle bir incelemeye nasıl güvenilir? Üstelik o inceleme başka yazılara kaynak olabiliyor. Belki bir basım hatası olarak 100 yerine 1000 basılmış. Aktaran kişiler 1000'in doğru olup olmadığını araştırmadan yanlış yineliyorlar, yanlış böylece yaygınlaşıyor.

Vakfın kuruluşunun ilk aylarında Köy Eğitim Sistemi, Köy Enstitüleri ile ilgili birinci el kaynakları yayınlama kararı alındı. Bu yolla bazı yanlışların önüne geçilebileceği düşünüldü.

Araştırma yapmayı seviyorum. Onun vereceği düşünülen sıkıntı, yorgunluk bana bir tür dinlenme gibi geliyor. Karşımda uyuklayan kedi hakkında sayfalar dolusu yazamam, böyle bir yeteneğim yok.

Yönetim kurullarındaki arkadaşlar başka işimin olmadığını, zamanımın uygunluğunu düşünerek bazı işleri benim üstlenmemi istediler. Adımın çok geçmesinin nedeni bu.

*Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın Kuruluşunun
10. Yılı Kutlaması*

Sayın Aydoğan, sizce Köy Enstitüleri yeniden açılabilir mi?

Sevgili Atıcı, bu yeniden açılmadan neyi anladığınızla bağlı. Köy Enstitülerini o günkü şekil ve uygulamalarıyla açılması anlaşılıyorsa açamaz, açılmamalı. Böyle düşünme Köy Eğitim Sistemi'nin bir temel ilkesine, memleket gerçeklerine uyma, o gerçekleri iyileştirme ilkesine aykırı düşer.

Yeniden açılmayı temel ilkelerin uygulamaya konulması şeklinde anlarsak elbet açılabilir, açılmalı. Nedir o ilkelerden bazıları? Parasız eğitim, geniş kitleye öncelik veren eğitim, ülke gerçeklerine uyan iyileştiren eğitim, uygulamalı eğitim, üretim amaçlı eğitim, halkın yönetime katılmasının önünü açan eğitim, bölgesel kurumlaşmalı eğitim v.b.

Bu ilkeler bugün uygulanmıyor. Günümüz eğitimindeki perişan halimizin nedeni de bu ilkelerin uygulanmayışı.

Sayın Aydoğan söz bugünkü eğitimin perişanlığına gelmişken isterseniz bu konuyu biraz açalım...

Cumhuriyet döneminde eğitimi doğrudan ilgilendiren önemli dönüşümler yaşandı. Eğitim Birliğinin sağlanması, harf devrimi bunlardan ikisi. Bana göre bir üçüncüsü 1936'dan itibaren gelişe gelişe yürürlüğe konan, orijinal haliyle 1946'ya kadar uygulanan Köy

Eğitim Sistemi. Bu önemli bir yapı değişikliği idi. Klasik eğitim sistemi paralelinde sadece köyleri düşünen bir sistem. Köyler, Türkiye nüfusunun % 80'inin yaşadığı yerler olduğundan çoğunluğu hedef kitle olarak ele alan sistem. Sistem, toplumsal kalkınma projesi olarak da adlandırılabilir. Sistemle şu değişiklikler gündeme geldi:

- Köyler, geniş kitle, hedef kitle oldu.
- Köylerdeki çocuklar, gençler, yetişkinler birlikte düşünüldü
- Köylerin ilköğretimi, ortaöğretimi, yüksek öğretimi düşünüldü. Böylece geniş kitle çocuklarının yönetime katılmaları kolaylaştı.
- Bölgesel ve parasız yatılı kurumlaşma olduğundan köy çocuklarının her kademede eğitim haklarını kullanmaları kolaylaştı.
- Halkın katılımı sağlandığından on beş yıl gibi kısa bir zamanda sonuca ulaşılabilirdi.
- Köylerin sosyal, toplumsal, ekonomik kalkınabilmesi için öğretmene okul dışı görevler verildi.
- Eğitim kurumlarında modern pedagojik kuralları uygulandı.

Bunlara başka maddeler de eklenebilir. 1946'dan sonra yukarıda açıklananlardan ya vazgeçildi ya da

tersi uygulanmaya başladı. Geldiğimiz nokta ile övünemeyiz. 1956'da çözümlenmiş olacak olan ilköğretimden geçmemiş kimse bırakmamak gibi basit teknik bir işi bile gerçekleştiremedik. Günümüzde 7-8 milyon kişi okur yazar bile değilse daha neyini konuşalım.

Bir zamanlar 10 Kasımlarda Atatürk'e rapor yazmak adeti vardı. "Falan kişi başbakan oldu, gerisini sen düşün" denirdi. Bugün o adet yinelenecek olsa ne kadar çok örnek gösterilebilir. Dilim varmıyor ama istense kolay yapılabilecek pek çok şey yapılmıyor. Demek ki istenmiyor. İstemeyenler egemen olmuş dersek, yanılmış mı oluruz?

*Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mustafa Aydoğan
bir etkinlik sonrası.*

Sizce Türkiye'nin bugünkü (eğitimin dışında) temel sorunları nelerdir?

Hızlı nüfus artışını gelişmeyi yavaşlatıcı unsur olarak görüyorum.

Ulusallığa yeterince önem verilmemesini, tek yanlı dışa bağımlılığı yanlış buluyorum. "Bağımsız Türkiye" dedik ama bağımlılığımız arttı.

Dinci, ırkçı yapılanmayı (kadrolaşmayı) tehlikeli buluyorum, çağdışı buluyorum. "Türkiye laikdir, laik kalacaktır" diye bağırarak ama laikliğimiz gitti gider.

İşsizliğin patlamalara, sonunda demokrasiye sırt çevirmelere neden olabileceğini düşünüyorum.

Sayın Aydoğan bugünlerde ne yapıyorsunuz, neler okuyorsunuz?

Vakıfla ilgimi kesmedim. Yönetimin verdiği işlerde yardımcı olmaya çalışıyorum. Geçen yaz Hasan-Ali Yücel için kapsamlı bir tarama yaptım. Ara sıra bazı dergilerde yazılarım yayımlanıyor. Cumhuriyet gazetesini ve birkaç dergiyi devamlı izliyorum. Son ay okuduğum üç kitap şunlar:

- 1- İsa Bu Köye Uğramadı, Carlo Levi
- 2- Ulusal Eğitime Çağrı, Zeki Sarıhan
- 3- Türkan Saylan Kitabı: Güneş Umuttan Şimdi Doğar, M. Z. Saçlıoğlu

Son olarak Sayın Aydoğın neler söylemek istersiniz?

Sevgili Erdal Atıcı size ve aynı şekilde uğraş verenlere başarılar dilerim. Kahve köşelerinde, lokallerde zaman öldürmek yerine zamanınızı ülke sorunlarına çare aramakta kullandığınız için ayrıca kutluyorum.

Mustafa Aydoğın vakıf merkezinde Zeliha Kanalcı ve Abdullah Özkucur birlikte.

Sevgili Aydoğın bu güzel söyleşi için size teşekkür ederim. Çalışmalarınız ve düşüncelerinizle bize hep ışık oldunuz, gelecekte ışık olmaya devam edeceksiniz. Ben sizlerden vakıf çalışmalarımız sırasında çok şey öğrendim bu nedenle ayrıca teşekkür ediyor sağlıklı, uzun bir yaşam diliyorum...

NACİYE MAKAL'LA SÖYLEŞİ.

Naciye Makal, Erdal Atıcı

“KÖY ENSTİTÜSÜ BİZE, ESEN RÜZGARLARA KARŞI DİK DURMA BECERİSİNİ KAZANDIRDI...”

Naciye Makal Aksu Köy Enstitüsü mezunu aydınlık yüzlü bir öğretmenimiz. Ülkenin ufğunun karardığı bugünlerde Ankara'da uzun bir söyleşi yaptık. Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında geçen çocukluk günleri ve Anadolu kadınlarının çektiği çileyi anlatırken gözlerimiz doldu. Kadınların çektiği çilenin sona ermesi için açılan Köy Enstitüleri'ne gitti. Aydınlandı, aydınlattı. Hâlâ okuyor, aydınlatıyor...

Sevgili Naciye Makal bize çocukluk günlerini, ailenizi, köyünüzü köylülerinizi anlatır mısınız?

Muğla'nın Yerkesik bucağında ailemin altıncı ve son çocuğu olarak dünyaya gelmişim. Altıncı çocuk olduğum için babamı yol vergisinden kurtarmışım. Askerlik yıllarında adını çok duyduğu Naciye Sultanın adını bana uygun görüp kaydımı Naciye olarak nüfusa geçiriyor babam. Aşağı kurtarmıyor yani! Anam buna itiraz ediyor ve anasının adını koyuyor. Böylece ben resmiyette Naciye, özelde Sacide olarak yaşayıp gidiyorum.

Ailemden söz ederken babamın ve anamın ve de onların kuşağının roman kahramanları olduğunu düşünürüm her zaman.

Babam 1915'te Çanakkale Savaşlarına katılıyor. Başından ve elinden yaralanıp siperin içine yığıldığını gören bir köylümüz hava değişimine geldiğinde, babamın kendi kucağında öldüğü haberini yayıyor. Öldü diye yeni doğan oğluna onun adını veriyorlar.

Oysa babam ölmemiş. Hastanede iyileştikten sonra Galiçya'ya sevk ediliyor. Bu kez Alman askerlerinin önünde savaşa sürülen birliğin içindedir. Ruslara esir düştükten sonra Kiev'de iki sene taş ocaklarında çalıştırılıyor. İhtilal patlayıp da ortalık karışınca bir arkadaşıyla kaçıyorlar. Binbir tehlike ve zorluk içinde aylar süren bir yolculuktan sonra memlekete geliyorlar.

Seferberliğe bizim köyden babamın kur'asında 33 kişi katılmış. Savaş sonunda üç kişi sağ olarak köye dönebilmiş. Birinin bacağı yok, birinin gözleri kör, yalnız babam sağlam olarak dönebilmiş.

Çok geçmeden Kurtuluş Savaşı'na çağrılıyor. Albay Reşat Bey'in intiharından sonra Çiğiltepe'ye intikal eden takviye birliğinin içindedir. Tepeye koşarken basacak toprak bulamadıkları için şehitlerin üstünden atlayarak tepeye ulaştıklarını anımsadıkça ağlayacaktır.

Yaşadıkları onun yüreğinde derin yaralar açmıştı. Kalabalık bir aile olmamıza karşın bir kez bile sesini yükselttiğine, birimize bir fiske vurduğuna, kabahatimizi yüzümüze vurduğuna tanık olmadım. Pedagojinin evrensel kurallarını sanki okumuş gibi biliyordu. Nazım Hikmet'in yazdığı gibi "o topraktan öğrenip kitapsız bilendi"

Anama gelince: Onu anlatırken, o kuşağın kadınlarını genelleştirsem Anadolu'nun kadınlarını anlatmış olacağım.

Eli silah tutan erkekler askere gittiğinden köyde yaşlı erkeklerle çocuklar kalmış. Kadınlar çift sürer, ekin biçer, harman kaldırır...

Naciye Makal, Aksu'da Yemekhane Nöbetinde (Sağda)

Çocuklarını aç bırakmamaya çalışıp iyi kötü işleri yürütürken bir çekirge sürüsü gelip her yeri çöle çevirir.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, Duyunu Umumiye o bölgeye gaz, tuz, bez, sabun, kibrit gibi çok gerekli malzemelerin sevkini yasaklar.

Kadınlar eşekleriyle yedi sekiz saatlik yol giderek Gökova'ya inerler, denizden tuz çıkarmaya çalışırlar.

Kibrit bulamadıkları için kav- çakmakla ateş elde ederler. Bez gereksinimleri için yataklarını söküp pamuklarını çıkırıkta eğirip iplik yaparlar. Bu iplikleri el tezgahlarında dokurlar. Üç beş kuruş elde etmek için dokudukları bezi Muğla pazarına çıkarırlar. Bazı kadınlar pazara yetiştirmek için sabaha kadar tezgah başında çalışırlar. Yorgunluktan tezgah başında ölenler

olur. Kadınlar kendi ölümlerini kendileri toprağa verirler. Bütün bunlar olurken her gün bir şehidin haberi gelir. Yaralar depreşir. Böyle günlerde ağıtlar gökyüzünü tutar.

Bütün bu sıkıntılar sürüp giderken İngiliz, Fransız korsan gemileri Gökova Körfezi'ne girerler. Bir süre kıyıları bombaladıktan sonra halkın daha içerilere çekilmesinden yararlanarak sahile çıkarlar. Büyük ve küçükbaş hayvanları gemilerine doldurup götürürler.

Bütün bunları yaşamış olan kadınlar bana güç veren örneklerdir.

O zor koşullarda okula nasıl gittiniz? Okulunuzu ve öğretmeninizi anlatır mısınız?

1920 yılında kızlar ve erkekler için ayrı olarak açılan Mekteb-i İptidai'ler 1925 yılında birleştirilerek İlk Mektep adıyla hayata geçiyor. Mekteb-i İptidai'nin ilk öğretmeni Kazım Ünlüsoy İlk Mektebin de başöğretmeni oluyor. Yazları da Yerkesik'te kalmak üzere 25 sene çalışmış, çocukların öğretmeni babalarımızın arkadaşı olmuştur. Akşamları kahvede onun okuduğu gazetelerden yurt ve dünya haberlerini izlerdi köylüler.

Kazım Hoca yetenekli öğrencilerini gerekli gördüğü okullara yöneltmiştir. Beni de Aksu Köy Enstitüsü'ne yollayan Kazım Öğretmendir.

Atatürk İlkelerinin sıkı takipçisiydi. Ablamı 5. sınıftayken camiye Kuran Kursuna göndermeye niyet ettiği için babama nasıl çıktığımı çok iyi hatırlıyorum.

Üçüncü sınıftaydım, öğretmenimiz Şakire Hanım kol-tuşunda gazetelerle sınıfa girdi. Ağlamaklıydı. Bugün ders yapmayacağız gazete okuyacağız. “Atamız öldü” dedi. Hem okudu hem ağladı. Biz de birlikte üç gün ağladık.

Sizi Köy Enstitüsü nerede, nasıl buldu? Sınavla mı girdiniz?

Kazım Hoca'nın oğlu lisede okuyordu. Bir de orta mektep diye bir okul adı duyuyordum. Ama lise benim gözümde çok büyük bir okuldu. Öğretmenimiz okulu bitirince ne olmak istiyorsunuz konulu bir tahrir ödevi verdi. Ben kağıdıma ilkokulu bitirince önce liseye sonra ortaokula gideceğim. Sonra da “öğretmen olmak istiyorum” diye yazdım. Öğretmenlikten başka da bir meslek bilmiyordum aslında. Öğretmenim lise ile ortaokulun yerlerini kırmızı kalemle değiştirerek geri verirken “sen en iyisi yeni açılan Köy Enstitüsüne git. Yatılı okursun. 5 sene sonra öğretmen olursun” dedi.

Birkaç gün sonra da sınıfta beş on kişiye bir yazılı sınav yaptı. Aradan epey zaman geçti. Bir gün “haydi Enstitüye kayıt yaptırmaya gidiyorsun” dediler.

Sevgili Naciye Hanım bize Köy Enstitüsüne ilk yolculuğunuzu anlatır mısınız?

Yağmurlu bir şubat günü yaya olarak ağabeyimle şehrin yolunu tuttuk. Çalışma saatinin sonuna yakın Milli Eğitim Müdürlüğüne ulaşabildik.

Müdür bizi görünce ağabeyime “Kardeşini yarın sabah namazında Aydın’a giden kamyonla gönderiyorum. Git anana babana haber ver, hazırlıklarını yapıp gelsinler.” dedi. Hiçbir itirazı kabul etmedi. “Bu devlet işidir oyuncak değil” diyerek gözdağı verdi. Ağabeyim beni bir ahabın evine bırakıp şaşkın bir halde eve döndü.

Bilmediğimiz bir şeyi sonradan öğrendik ki, Kazım Hoca Milli Eğitim Müdürüne telefon ederek: “Size bir kız gönderiyorum. Babası ikna olmaz bir adamdır. Bu aileden bir kişi okusun istiyorum. Bu son çocuktur. Sakın geri göndermeyin, yoksa bir daha alamayız.” diyor ve anlaşıyorlar.

Anam, babam, yengem, ağabeyim beni uğurlamak için sabahın dördünde kamyonun başındaydılar. O saatte Milli Eğitim Müdürü de sıcak yatağından kalkıp gelmişti. Kamyona bindiğimizi görmek için. Babam ağlamaktan zor konuşuyordu. Çocuğumu ben kendim götürmek isterim diyebildi.

M.E Müdürü hemen karşı çıktı, “Sen hiç merak etme, Aydın Milli Eğitim Müdürü onları karşılayacak, Burdur Milli Eğitim Müdürüne bildirecek. O da Antalya Milli Eğitim Müdürüne havale edecek. Sen boşuna yorulma, ben her şeyi düşündüm.” dedi.

60 yıl sonra Hüsnü Kıvırcık’tan öğrendiğime göre gerçekten, içimizden Hüsnü Kıvırcık’a iki mektup verilmiş. Aydın’a ve Muğla’ya vardığımızda polise verdi.

Polis bizi otele yerleřtirdi. Otel parası da valilikçe verildi. Mustafa Necati'nin koyduğu gelenek yürüyordu...

Bizim bucağa bağlı köylerden gelen ve hiç tanımadığım 12 çocukla Aydın'a hareket ettik. Anam babam gözyaşları içinde geride kaldı. Ben okumak isterim diye tutturduğum için bin pişman, gözyaşlarımı içime akıtarak dünyadan koptum.

Naciye Makal, Aksu Köy Enstitüsü'nde Ön Sırada Ortada

Şimdilerde bir buçuk saat tutan yolu, o gün altı saat giderek aldık. Bizi karşılayan falan yoktu. Evden bozma küçük bir otele gittik. Otelde oda için sıraya girdiğimizde, beni bir sıkıntı aldı. Tek kız bendim. Şimdi katip tutup da "Sende mi, hani senin kimin kim-sen yok mu?" derse... Sıra bana gelmesin diye bildiğim

bütün duaları okuyup, tekrar başa döndüğümde bir el omzuma dokundu. Dönüp baktım. Giyiminden bizim oralardan olduğunu anladığım genç bir kadın. Nereli ve kimlerden olduğumu sordu. Yerkesik'ten Hacımol-lahasanlardanım, dedim. Kâtibe; "Bu çocuğu odamıza alıyoruz." dedi. Odada annesiyle birlikte idi. Dinar'a astsubay olan ağabeyini görmeye gidiyorlardı. Ertesi gün 14.00'de kalkacak trenin saatine kadar, okumanın ne güzel şey olduğuna beni inandırmak için çabaladı durdu. Okumuş ağabeyi sayesinde, başka yerler gördüğünü, gezdiğini; benim de öyle olacağıma beni ikna etmeye çalıştı. Ama benim ağzımı bıçak açmıyordu.

Gece Burdur'a indik. Bir kahveye girdik. Sigara dumanından göz gözü görmüyordu. İnsanlardan uzak köşede bir masaya oturdum. Bir astsubay gelip karşıma oturdu. Çay teklif etti, kabul etmedim. Aksu Köy Enstitüsü'ne okumaya gittiğimi öğrenince adeta dellendi. Okumaya değil, amelelik yapmaya gittiğimi söyledi. Bizim oralarda ne iş yapıldığını sordu, söyledim. Ben o işi, yani tütüncülüğü yapamaz mıymışım, benim anamda, babamda hiç akıl yok muymuş? Ah onları bir eline geçirseymiş o yapacağını bilirmiş. (Demek ki daha o yıllarda Köy Enstitüsü aleyhtarlığı başlamış...) O sırada bir çocuk masama gelip " Haydi gidiyoruz." dedi. Kalktım. Gece olmuştu. Gene bir kamyonun şoför mahallinde Antalya yoluna düştük. Kamyon yolculuklarımda şoförün yanındaki koltuğu bana veriyorlardı. Öteki çocuklar açık kamyonun üstünde

soğukta gidiyorlardı. (Bunları ilköğretim ve Köy Enstitüleri seferberliğinin nasıl başladığını vurgulamak için anlatıyorum.)

Aksu Köy Enstitüsünde ilk günlerinizi konuşalım mı?

İki buçuk gün sonra Aksu Köy Enstitüsü 'ne ulaştık. İdare binasında sıraya soktular bizi. Masanın başında saçının tepesi açılmış, boylu boslu, ciddi bir adam oturuyordu. Müdür yardımcısı Hamit Özmenek'le böyle tanıştık. Sıra bana gelince kaydımı yaptı, paramı aldı. Yirmi beş kuruş verdi. Her hafta gelip kendisinden yirmi beş kuruş harçlık almamı söyledi. Açık kapıdan dışarı baktı, "Şehriye" diye çağırdığı bir ablaya beni teslim etti ve; "ambara gidin, vücuduna uygun bir elbise çıkart, yatağını göster, okulu gezdir ve okula alışmasına yardımcı ol." diye talimat verdi. Şehriye benden bir sınıf öndeydi ve kendisine müdür yardımcısı tarafından önemli bir sorumluluk verilmişti. Şehriye yanımdan hiç ayrılmıyordu. Beni dolaştırıyor, ekilmiş dikilmiş bitkileri gösteriyor, "Bak bunlar kırmızı turp, bunlar domatesler." diye bilgilendirmeye çalışıyordu. Kırmızı olmazsa siyah olsun, beni turplar hiç ilgilendirmiyordu. Aksu'nun doğal güzellikleri de hiç umurumda değildi. Uyur gezer gibi dolaşıyordum. Hiç kimseye yakınlık göstermiyor, konuşmuyordum. Gece yatağa girer girmez yorganı başıma

çekip, başlıyordum kara kara düşünmeye ve ağlamaya. Ağlaya ağlaya uykuya dalıyordum. Sabah uyandığımda yorganımın baş tarafı ıslak oluyordu. Çok çaresizdim. Babama hemen gelip beni götürmesi için bir mektup yazdım, götürüp posta kutusuna attım ve biraz rahatlardım.

*Sağda: Naciye Makal, Aksu Köy Enstitüsünde
Bir Öğretmeniyle*

Aradan on beş gün geçmişti. Hamit Özmenek beni çağırdı. Gidip karşısına dikildiğimde, masanın üzerin-

deki mektup gözüme çarptı. Benim babama yazdığım mektuptu bu. Demek ki mektuplar açılıp okunuyordu. Hamit Özmenek başını masadan kaldırdı, “Sen her akşam ağlıyormuşsun.” dedi. Bense kimse beni görmüyor, duymuyor sanıyordum. “Neden” dedi. “Neden ağlıyorsun?” “Ben köyüme geri dönmek istiyorum.” dedim. “Bana köyünü anlatır mısın?” dedi. Beni dinledikten sonra “Peki” dedi. “Söz veriyorum. Ben seni köyüne götürüp kendi ellerimle babana teslim edeceğim, yalnız şu sıralar işim çok sıkı, bu işler on beş güne kadar biter, o zaman gideriz, ben seni on beş gün sonra çağıracağım,” dedi.

Sevinerek çıktım idare odasından, nasıl olsa on beş gün sonra gidecektim. Rahatlamıştım. Aksu’nun görmediğim güzelliklerini görmeye başladım, arkadaşlıklar kurmaya başladım. Dersler başladı. Her giren öğretmen adımı söylüyor, derse kaldırıyor, “aferin” diyordu. Bugün düşünüyorum da iyi bir öğrenci olduğum için mi aferin alıyordum; yoksa beni avutmak için mi söylüyorlardı. Diğer yandan iş saatlerinde ayaklı dikiş makinelerini çalıştırma alıştırma yapıyorduk. Dokuma tezgâhlarını kullanma, iplikleri haşılama işlerini öğreniyorduk. Kitaplar okuyorduk. Enstitünün doludizgin hayatı beni içine çekivermişti.

On beş gün göz açıp kapayıncaya kadar geçiverdi. Hamit Özmenek beni tekrar çağırdı. “İşlerim biraz hafifledi, artık gidebiliriz, yalnız; iki ay sonra izinli gideceksiniz, bana kalırsa burası da senin ikinci evin

sayılır, bu gitme işini o zamana bırakalım diyorum ne dersin?" "Öyle yapalım." dedim. Kararı sanki ben veriyordum, oysa on beş gün önceden kararı o vermişti zaten. İki ay sonra eve gideceğim diye sevinerek çıktım yanından.

Köy Enstitüleri'nden 1398 kız öğrenci mezun oldu. Ben gitmeseydim bu sayı bir eksik olacaktı. Bu seferberlikte bu bir tek kız için Kazım Hoca, Milli Eğitim Müdürü Davut Gürarda, Hamit Özmenek, İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel eğitim ve öğretim zincirinin birbirine ekli halkaları olarak el birliği, gönül birliği ile çalışmışlardır. Mustafa Necati geleneğine uyarak Aydın ve Burdur polisi de halkaya eklenmiştir.

Köy Enstitüsü yaşamınızı nasıl etkiledi?

Sevgili Erdal Atıcı, Köy Enstitüleri bana toplumdaki yerimi ve dünyaya kendi gözlerimle bakmayı öğretti. En önemlisi esen rüzgârlara karşı dik durma becerisini kazandırdı.

Köy Enstitüsü size nasıl okuma yazma alışkanlığı kazandırdı?

Enstitüye gitmeden önce kitap olarak bir muhafaza içinde duvarda asılı duran Kuran-ı Kerim'i bilirdim. Arapça olduğu için ağabeyimden başka kimse okuyamazdı. Olsun, duvarda asılıydı ya onun sevabı yeter

diye bilinirdi. Basılı kâğıt olarak nüfus cüzdanlarımız ve vergi makbuzlarımız dururdu sandığın dibinde. Bir de ablamın ve benim ders kitaplarımız vardı. Seyrek olarak da çerçiden aldığımız Cenk kitaplarını okurdum. Dahası yollarda bulduğum gazete ve gazeteden yapılmış kese kâğıtlarına göz atmadan geçemezdim. Bu da pek seyrek elime geçerdi. Demek ki kâğıt kullanımı neredeyse yokmuş.

Ben okumaya böyle başladım. Daha sonraki günlerde Hakkı Tonguç okulumuza geldi. Açık havada bizleri topladı, neler okuduğumuzu sordu. Ben doğal olarak okumaya yeni başlamıştım. Hakkı Tonguç "Haftada bir kitap bitirmeyen okuyor sayılmaz." dedi. Ben ciddi olarak okumaya başladım.

Aksu Köy Enstitüsünde dersler ve öğretmenlerle ilgili neler anlatmak istersiniz?

Derslerde çok iyi bir dinleyici idim. Kulağım öğretmenleri dinler, elim not tutardı. Dersten çıkınca notlarımı bir kez okur, defteri kapatırdım. Ta öteki derse kadar. Derse girmeden önce de notlarımı bir daha okurdum. Böylece kitap okumak için çok zamanım olurdu. Not kaygım hiç olmadı. Zaten öğretmenlerimiz bize hiç not lafı etmezlerdi. Öğrenmek için dersi dinlerdik. Kontrol etmek için sınava girerdik. Günde dört saat ders, dört saat iş yapardık. Bazen de bir gün iş, bir gün ders yapardık.

1500-2000 kişinin yaşadığı bu kurumda; idareciler, öğretmenler ve öğrenciler arasında çok güzel bir uyum vardı. Kavga gürültü olmazdı. Herkes kendini ifade edebilir, birbirini eleştirebilir, bunun için bir fatura ödemezdi.

Müdürümüz Halil Öztürk eşsiz bir yöneticiydi. Hamit Özmenek, Selahi Ertuğrul unutamadığım eğitimcilerimizdi. Enstitüye yeni geldiğim günlerde tuvaletler henüz bina dışında idi. Geceleyin tuvalete gitmek istediğimizde 5-6 kişilik gruplar halinde çıkardık. Sabaha kadar kısık olarak yanan gemici fenerinin ışığını açtığımızda, ta uzaklardan Hamit Özmenek'in sesini duyardık. "Kızlar! Hasta falan mı var, korkmayın ben buradayım." derdi. Gece hangi saatte kalksak onun sesi bir yerlerden kulağımıza gelirdi.

Otuz sene sonra Ankara'da karşılaştığımızda "Hocam biz gecenin hangi saatinde kalksak, önce sizin sesinizi duyar, sonra sizi görürdük. O zamandan beri merak ederim, siz hiç uyumaz mıydınız?" dedim. "Uyumaz olur muyum, uyurdum tabii. Siz akşamları iki saat etüt yaparken ben uyurdum. Siz yatınca da ben gece, işlikleri, ahırları denetlemeye çıkardım." dedi.

Okulda geçirdiğimiz bir bayram günü, sıra arkadaşım Zekiye ile bir bankta oturmuş konuşuyorduk. Zekiye " Anam şimdi helva yapmıştır." dedi. "Benim anam da lokma yapmıştır." dedim. Arkamızdan bir ses " Hanife ablanız da kadayıf yaptı." dedi. Dönüp bak-

tık, Selahi Bey; “Hemen şimdi bize gidin.” dedi. Olmazlandıkça da ısrar etti. “Öğretmenimiz gönderdi.” deyin dedi. Gittik. Hanife abla bizi bir güzel ağırladı.

İlk öğretmenlik günlerini ve sonrasını konuşalım?

Muğla merkez köylerinden Dirgeme’de (yeni adı Akkaya) 4 sene çalıştım. Sonra evlenip Aksaray’ın Demirci Köyü’ne naklen gittim.

Köy Enstitülerinin yıkılma sürecini anlatır mısınız? olaylar nasıl gelişti? Şimdi düşündüğünüzde Köy Enstitülerinin asıl kapatılma nedeni konusunda neler söyleyebilirsiniz?

Köy Enstitüleri’nin kapanmasına gelince; Ankara’daki siyaset ağaları ile Anadolu’nun büyük toprak sahibi feodal ağaları, Enstitülerde ne olup bittiğini, köylü çocuklarının nasıl bilinçlendiğini gördükçe ve böyle sürerse sonra ne olacağını çabucak kavrayıp el birliği ile bu kurumları kapattılar. Bunun açık delili Kastamonu Eski Milletvekili Sabri Tıǧlı’nın anılarındadır. Sabri Tıǧlı, doğunun ağası ve Eski Meclis Başkanı Kinyas Kartal’a soruyor: “Köy Enstitüleri’ni kapattınız. Bu kurumlar gerçekten komünist mi yetiştiriyordu?” Kinyas ağanın yanıtı: “Ben Rus Ordusu’nda 25 sene subaylık yaptım. Komünizmin ne olduğunu

çok iyi bilirim, Enstitüler komünist yetiştirmiyordu; ama biz bu söylemi kullandık. Akçadağ Köy Enstitüsü'nden mezun olan çocuklar benim köyüme geldiler, köyün çocuklarını okuttular, onlara Türkçe öğretiler. Köylünün mektuplarını, dilekçelerini yazdılar. Eskiden bu işleri ben yapardım. Bu böyle giderse benim otoritem ne olacaktı. Adnan Menderes'le bir pazarlık yaptık. Bu okullar kapanacak, ben de emrimdeki köylülerin oyunu toptan ona verdirecektim. Böyle de oldu" diyor. Amerika da bu kapanma işine el kattı...

Bunun yanında kız ve erkeğin bir arada okumasını dillerine dolayıp müthiş bir antikomünizm propagandası yaptılar. Peki şehirde kolejlerde kendi çocukları nasıl okuyordu, soran olmadı. Bu okulların kapanmasına halk sıcak bakmadı. Kapatılmasalardı halk çocuklarını bu okullara artarak göndermeye devam edecekti. Boşluğu imam hatip okulları doldurdu. Fakir halk "Çocuğum okusun da nerede okursa okusun." diyerek zorunlu olarak bu okullara yöneldi. Denize düşenin yılana sarıldığı gibi.

İ. Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel'le ilgili anılarınız var mı?

Hakkı Tonguç birçok kez okulumuza geldi. Bende işi başından aşmış bir insan izlenimi uyandırmıştı. Ankara'da bize geldiğinde çocukları yanına oturtur onlara birkaç çizgiyle masallar anlatırdı. "Bir yolcu susa-

muş, tarlanın kenarındaki tırmanı izlemiş, bir pınar bulunca elindeki değneği bırakıp su içmeye eğilmiş.” Hepsi dört beş çizgidir. Bir de bakarsınız ki, ayaklarıyla, kuyruğuyla, gagasıyla, kanatlarıyla güzel bir leylek belirmiştir kağıtta.

Naciye Makal Demirci Köyünde Öğrencileriyle (1950)

Hasan Ali Yücel'i, Aksu'da bir kez gördüm. Bakanlıktan ayrıldıktan sonra Cumhuriyet gazetesinde “Köşemden” adını verdiği köşesinde yazdığı makaleleri hiç kaçırmadan okudum.

Sizin bir de kitabınız vardı?

Üretim içindeki bir köy çocuğunun yaşamından kesitler aktaran “Bindim Tütün Küfesine” adlı bir kitabım var. Kültür Bakanlığı iki baskı yaptı. Tütün üretim ve satış aşamalarının anlatılması bazılarının

hoşuna gitmediği için birinci baskısı yasaklandı. Yıllar sonra ikinci baskısı ile tekrar gün yüzüne çıktı. 3. baskısını Umay Yayınları yaptı.

Mahmut Makal'la evlendikten sonra birçok olay da yaşadınız anlatır mısınız?

Evlenip Aksaray'ın Demirci Köyü'nde çalışmaya başladım. Üç sene birlikte çalıştıktan sonra eşim Gazi Eğitim Enstitüsü'ne gitti. Ben çalışmaya devan ettim aynı köyde. İki de çocuğumuz oldu. Demirciler'in Remzi, külüstür kamyonu ile Aksaray'a işlemeye başlamıştı. Ne büyük yenilikti. Beş altı saatlik yolu bir saatte alıyorduk. Soğuk bir kışım sabahı birikmiş işlerim için Remzi'nin kamyonunun şoför mahalline bine rek Aksaray'a gittim. İşlerim bittikten sonra çocuklara birkaç kilo meyve aldım. Köy Enstitülerinin dostu ve şehirdeki tek desteğimiz Nusret Otyam'ın eczanesinden de çocukların ilacını alıp akşama doğru gene şoför mahalline binerek yola çıktık. Sinneli Beli'ne gelinceye kadar hava karardı. Gök gürlüyor, şimşekler çakıyordu. “ Şu yokuşu bir çıksak gerisi kolay.” dedi Remzi. Hiç de kolay değilmiş, derken düze çıktık ve çamura saplandık. Kamyonun üstünde on on beş kişi vardı. Muhtar İdris de içlerindeydi. Ne yaptılarsa kamyonu yürütemediler. Muhtar “ şuradan aşağı biraz yürürsek Gücünkaya Köyü'ne varırız, orada geceler, sabahleyin başımızın çaresine bakarız.” dedi. İçlerinden birisi yeni

evli akraba iki genç “Biz köye gideriz.” dediler. “Ben de onlarla giderim.” dedim. Meyve sepetimi alarak aşağıya indim. Muhtar “Olmaz hocanım, bu havada sen gidemezsin.” dedi. Çocukları düşünerek, mutlaka gitmeliyim dedim. “Onlar gidiyorsa ben niye gitmeye-yim muhtar.” dedim. Muhtar; “Hocanım bu yol yaya olarak en az beş altı saat çeker, hem başına bir şey gelirse devlete karşı ben sorumlu olurum. Köylüye ne derim sonra?” diye dil dökmeye başladı. “Sağol muhtar sen sorumlu değilsin, çocuklar beni bekliyordur şimdi yol ver de vakit kaybetmeyelim.” dedim. Bana laf anlatamayacağını anlayınca çaresiz yana çekildi, yol verdi. Bozuk toprak yolda su dolu çukurlara bata çıka rüzgarın önünde bir o yana bir bu yana savrula savrula dört saat mi gittik, beş saat mi gittik bilmiyorum Kızılkaya’ya geldik. Bizim köye yaklaşmıştık. Ama bende adım atacak hal kalmamıştı. Rüzgar burada hiç duymadığım şekilde ıslık çalıyordu. “Bu köyü hanginiz iyi biliyorsa bir araba bulsun.” dedim gençlere. Memik odaları dolaşmaya gitti. Bayram “Biz de şuradaki eski yazı mektebinin duldasına duralım, yoksa rüzgar bizi savuracak.” dedi. “Bu mektep ne zaman açıldı.” dedim hayretle. Bayram; “Beş altı sene oldu.” dedi. Uzunca bir süre geçtikten sonra uzaktan rüzgarın uğultusuna karışan at arabasının tıkırtıları arasında bir keskin ıslık sesi duyduk. Bayram ıslıkla karşılık vermek istiyor ama beceremiyordu. Kendisine kızıyor “Erkek misin, her b...u yiyeceksin.” diyordu. Az sonra bir gemici fenerinin ışığında araba görüldü. Memik

“Geciktim, çünkü bütün odaları dolaştım, ama bu havada kimse gitmek istemedi,” dedi. Neyse bir araba bulmuştu ya, sanki can simidiydi bize. Atladık arabaya yola koyulduk. Az gittik rüzgarın şiddetinden fener söndü. Ben şimdiye kadar ne böyle rüzgar ne de böyle karanlık görmüştüm. “Şimdi ne yapacağız.” dedim. Arabacı “Atlara bırakacağız bundan sonrasını.” dedi kaygıyla. Bu havada atların bile iç güdülerini körelmişti sanki. Bir yere geldik araba yan yatmaya başladı. Hemen indik. Sepetimi hiç bırakmıyordum. Çocuklara meyve götürüyordum. Durup baktığımızda köyün fersiz ışıkları görünüyordu. Atlar yola girecekleri yerde yolun iki parçaya ayırdığı tepelerden birine çıkmışlardı. Sinneli Beli’nden yayan çıktığımızda saat dört beş sıralarıydı, köye geldiğimizde ise saat on iki olmuştu. Olsun kazasız belasız gelmiştik ya.

Yaşadığım olaylardan biri de iki çoban köpeğinin saldırısına uğramam oldu. Su almak için köyün önünden geçen ırmağa gittiğim bir öğle vakti sürüyü evinin geniş ağılına getirmiş olan Çoban Fahrettin’in iki kangal köpeği beni görünce bir kez “haf” dediler. Oraya bakmamla 70-80 metre mesafeden yokuş aşağı uçarak gelişleri, benim içgüdüsel korunma refleksiyle kalkan olarak kullandığım boş su kaplarına dişlerini çarpmaları, dişlerinin acısıyla arkamdan dolanıp geldikleri yerlerine gitmeleri iki saniye ancak sürmüştü. Onlar gider gitmez ben yere yığıldım. Çevremde donup kalmış olan insanlar başıma yığıldılar.

Unutamadığım anılarımdan biri de hiçbir tıbbi yardım almadan bir doğum olayı yaşamamdır. Doktorlar hamilenin ayda bir kontrol edilmesi gerekir diyorlar. Sağlık Ocakları açılıncaya kadar köy kadınları için hamileliğin takip edilmesi olanaksızdı. Tabii benim için de. Doğumdan üç hafta önce izinli sayılmam gerekirdi ama karlı buzlu mart ayında at arabasıyla geliş gidiş 10 saat tutan bir yolu göze alamazdım. Milli Eğitim Memuruna Başöğretmenim Kutsi Bey'le iznimi kullanacağım haberini gönderdim. "Olmaz, buraya gelip doktor raporu alması gerekir." demiş. Son güne kadar okula gittim. Aynen köy kadınlarının koşullarında bir doğum olayı yaşadım. Kan kaybından dolayı ölümün kıyısından döndüm. 10 gün sonra Başöğretmenim dışarıdan seslenip şehre gideceğini, bir siparişim olup olmadığını sordu. Pencereden başımı uzatıp teşekkür ettim. Evine gidince karısına "Hoca Hanım ölür," demiş.

Günümüz eğitiminin içinde bulunduğu çıkmaz nedeniyle insanlar yeni arayışlar içine giriyor, geçmişe bakınca akla ilkin Köy Enstitüleri geliyor, son dönemde yazılanları çizilenleri nasıl buluyorsunuz?

Eğitimde bir değil pek çok sorun var. Köy Enstitülerinin kapatılmasıyla tabanda ulusal bilincin yükseltilmesinin, dil birliğinin sağlanmasının önüne geçilmiştir. Toplumun en yoksul kesimini okutup aydınlatacağımız yerde onları

millet değil ümmet fikrine yönelten İmam Hatip Okulları açtık. Şimdi bu okullardan yetişenler bizleri yönetmektedir.

Taşımali Eğitim bir başka ucube, öğretmen ve öğrencileri taşıyan dolmuşlar sık sık kaza yapıyorlar. Öğretmen köyde oturmuyor. Halkla ilişkisi yok. Daha geçenlerde taşımali kazasında birkaç bayan öğretmen ve birçok çocuk öldü.

Dershaneler başka bir rezalet. Çocuğunu dershaneye gönderebilmek için halısını satan aileler biliyorum.

Özel Okullar başka bir rezalet. Çocukları hem sınavla alıyorlar hem de üniversiteye en çok öğrenci gönderen okul olma iddiasıyla çocuklara yüklendikçe yükleniyorlar. Çocukların çocukluklarını karartıyorlar.

Celal Şengör; “Evrin Karşıtı Raporu okudum geçenlerde, o ne cahilane hazırlanmış düzeysiz, o ne zırva belge. Bu gidişe acilen dur demedikçe eğitimimizi ve medyamızı ıslah etmedikçe sonumuz pek korkunç olacaktır” diyor.

Gidişe acilen dur demek için ilk yapacağımız iş, Öğretim Birliği Yasasını uygulamaktır.

Sizce Köy Enstitüleri yeniden açılabilir mi?

Hakkı Tonguç “adı değişik de olsa Köy Enstitüleri tekrar açılabilir” diyor. Bence açılmalıdır da.

Bugün ülkemizin (AB, Ermeni Sorunu v.b.) ana sorunları hakkında neler söyleyeceksiniz?

Bana göre AB çifte standartlar kulübüdür. “Anadilde Eğitim” diye dayatırlar. Kendileri bizim dilimizi konuşmayan okula alınmayacak. Derste, bahçede sokakta benim dilimi konuşacaksın diyorlar.

70-80 bin kişilik bir ordu kurarak sınırlarımızı kontrol altına alacaklarmış. Sınırdan 70-80 km içerisine biz karışmayacakmışız. Ama biz onların sınırlarına karışamayız.

Sularımızı onlar kontrol etmeli imiş. Ama biz onların sularına karışamayız. Lozan'ı unuttun Roma Antlaşması esastır diyorlar.

Bir AB yetkilisi, Werhugen'e “Türkleri AB'ye almayacağımızı niye söylemiyorsun?” diye soruyor.

Werhugen “Zeki insanların anlayacağı dilde söylüyoruz.” diye yanıtlamış.

Ermeni sorununa gelince, tarihçilerin dediklerine bakalım.

Halil İnalcık; “Ermeni katliamı diye bir şey yoktur; ama biz bunu anlatmakta geç kaldık.” diyor.

İlber Ortaylı; “Ermeni soykırımı yoktur, vuruşma vardır.”

Prof. Bernard Levis; “Ermeni soykırımı olmamıştır. Aksine Türk soykırımı vardır.” diyor.

Andrew Mango; “Ermeni soykırımı olmamıştır. Büyük devletler Ermenileri çıkarları için kullanmışlardır.” diyor.

Çalıküşu’nu Rusça’ya çeviren İgor Peçenev; “Tarihte hiçbir zaman Ermeni soykırımı olmamıştır. Aksine Azeri ve Türk kırımı vardır. 2,5 milyon Türk ve Azeri öldürülmüştür.” diyor.

Louisville Üniversitesi’nden Prof. Justin McCarty; “Tarihte Ermeni soykırımı olmamıştır. Aksine Türkler öldürülmüştür.” diyor.

Prof. Dr. Türkkaya Ataöv Ermeni belgelerini bir bir çürütüyor.

Ben de merak ediyorum. Azerbaycan’da çadırlarda yaşayan Azeriler piknik için mi, oradalar ve 50 Türk diplomatı trafik kazasında mı öldüler?

Ernest Hemingway anılarında, “Kemal, Yunan askerlerine kötek attı.” diye öfkeleniyor. Saldıran kimdi, Kemal miydi?..

Naciye Makal’ın bir günü nasıl geçer? Hangi gazeteleri, dergileri okur? En son okuduğu kitap nedir?

Sabahleyin kalkınca ilk işim Cumhuriyet gazetesi gelmiş mi diye bakmak olur. Gelmişse şöyle başlıklara, haberlere, köşe yazılarına göz atarım. Sonra işlerim

için kalkarım. Biraz iş, bir fasıl okuma ile günü bitirmiş olurum. Hafta sonları Cumhuriyet biraz geç gelir ve ben huzursuz ortalıkta dolaşır dururum. Bu biraz da 60 senelik bir bağımlılık oluyor. Yalnız Cumhuriyet'in Cumartesi ve Pazar Eki'nin ne işe yaradığını anlamış değilim...

*Naciye Makal, Ankara Mithatpaşa Okulu
Öğretmenleriyle Soldan Üçüncü*

Eve Yeniden İmece, abece, Aykırısanat, Çağdaş Türk Dili, Türkiye Sorunları, Müdafa-i Hukuk, Türk Dili Dergisi gibi dergiler gelir. Hepsini baştan sona okuduğumu söyleyemem. Ama orada çok ilgimi çeken yazıları kaçırmamaya çalışırım.

Son aylarda Halil İnalcık'ın "Tarihçilerin Kutbu" ve Turgut Özakman'ın "Şu Çılgın Türkleri" Dr. Aytekin Ertuğrul'un "Anayasayı İhlal Bütçeleri"ni,

Erdal Atıcı'nın "Güvercinler"ini okudum. Onur Öymen'in "Ulusal Çıkarlar"ı elimde şu anda. Onun arkasından Emre Kongar'ın yeni çıkan "Tarihimizle Yüzleşmek" kitabı sırada.

Son dönemlerde tarikatlar ülkemizde eğitim alanına iyice el attılar, bu konularda neler söyleyeceksiniz?

Bir tarikat lideri "Biz ekin gibiyizdir. Rüzgar eser-se yatarız. Rüzgar durursa doğruluruz." demişti. Gizli-açık eğitime el attıklarına göre rüzgar esmiyor demek ki.

Son olarak okuyuculara, öğretmenlere, aydınlara, akademisyenlere, öğretmenlere ve gençlere neler söyleyeceksiniz?

Aydınlara, akademisyenlere, öğretmenlere çok teşekkür ediyorum. Hepsinden çok şeyler öğreniyorum. Mücadele kızıştı, herkesin katılmasını dilerim...

Bize zaman ayırdığınız ve bilgilerinizi bizimle paylaştığınız için size teşekkür ediyor, sağlıklı ve güzel günler diliyorum.

Ben de size çok teşekkür ediyorum. Başarılar diliyorum...

HASAN NEDİM ŞAHHÜSEYİNOĞLU İLE SÖYLEŞİ...

Erdal Atıcı, Nedim Şahhüseyinoğlu

Hasan Nedim Şahhüseyinoğlu, Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü çıkışlı bir aydınlanmacı, insandan yana, insanca bir yaşam için savaştığı yıllar boyu. Öğretmen örgütlerinin tümünde görev almış, bu yüzden sürgünlere gitmiş, hapislerde yatmış... Çekilen acılar onu yıldırılmamış, bir an köşesine çekilmemiş, “inadına mücadele” diyenlerden... O da diğer Köy Enstitülüler gibi, ilerleyen yaşına karşın hala karanlıklara karşı savaşıyor. Yazıyor, çağrıldığı yerde konuşuyor... 2 Temmuz Pir Sultan Vakfı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Başkan Yardımcısı görevlerini üstlenmiş... Bize uzun, zorlu yaşamını anlatıyor...

Sayın Hasan Nedim Şahhüseyinoğlu, bize doğduğunuz yöreyi, ailenizi ve çocukluğunuzu anlatır mısınız?

Malatya- Yeşilyurt İlçesine bağlı Kilise (Cumhuriyet Örnek) köyünde 1930'da doğmuşum. Annem ondört çocuk doğurmuş. Üçünü büyütmeden toprağa vermiş. Onbir tanesini büyütmüş, ev bark sahibi yapmış. Ben, ailenin ikinci çocuğuyum. Ailem yoksul ve gurbetçi idi. Ama okur- yazar bir aileydi. Çocuklarını okutmak için çırpınıyorlardı. Ne var ki köyde, çevre köylerde okul ve öğretmen yoktu. Diğer yaşlılarım gibi yalınayak, kalın bezden yapılmış don, gömlekle kuzu, davar ve sığır güdüyordum. Fırsat buldukça bağlarda üzüm, bostanlarda salatalık, evlerden yumurta çalışıyordum. Bu kültür ve yaşam koşuluyla iyi bir hortumcu olamazdım, ama iyi bir fedai, iyi bir tetikçi olabilirdim. Akçadağ Köy Enstitüsü, yaşam koşullarımı ve yazgımı değiştirdi. Bu kez çalanlara, hortumculara karşı mücadeleye giriştik.

Yaşlıların sözlü anlatımlarına göre Moğolların 1240'da Anadolu'yu işgal, yağmalama ve katliamından kaçanların bir bölümü buraya gelip yerleştiklerini anlatırlardı. Köyümüzün ve çevre köylerin yerleşimi dere içine mezarlar halinde olduğu görülmektedir. Önceleri davarlılıkla uğraşırlarmış. Ekonomik sorunlar ve nüfus artışı nedeniyle 1880'de göç başlamış. Bir bölüm aile, Akçadağ'ın Gölpınar ve Kömekavak bölgesine yerleşerek aynı isimle köy kurmuşlar. Bir bölüm aile

Malatya ve Adana'ya göç etmiş. Bir bölümü de eski yerlerinde kalmışlar. Süreç içinde davarcılık gerilemiş ve sıfırlanmış. Bu kez tarla tarımına yönelmişlerdir. Toprak susuz olduğundan arpa, buğday, nohut, mercimek ekimi yapılmaktadır. Gerek davarcılık, gerek tarla tarımı, beslenme, sağlık koşulları ilkel yöntemlerle yapılıyordu. Açlık, gurbetçilik yaşam yazgılarını oluşturuyordu.

Nedim Şahhüseyinoğlu, Akçadağ Köy Enstitüsü (1948)

Köyümüzün adı 1950'lerde "ONATLI" olarak değiştirildi. 1971'de beş köy (Kırlangıç, Onatlı, Doğangeçit, Işıklı, Oluklu) bir araya getirilerek "Cumhuriyet Örnek" adıyla yeni bir köy kuruldu. Cumhuriyet Örnek köyünün yeri düz bir arazi; Malatya- Adana

Karayolunun 30. kilometresinde. Köyün tüm evleri planlı, betonlu, tuvaletli, banyolu, elektrikli, telefonludur. Ayrıca her evin 500 metrekarelik bahçesi bulunmaktadır. Köyün altyapısı (okul, köy konağı, PTT, fırın, hamam, değirmen, kanalizasyon, içme suyu vb.) hizmetleri bulunmaktadır. Okuma – yazma oranı kadınlarda % 80; erkeklerde % 95 dolayındadır. Cumhuriyet Örnek köyünden 200'e yakın öğretmen, ebe, hemşire ve diğer memur çıkmıştır. Çok sayıda yüksek öğrenimli(doktor, mühendis, avukat, hakim, Prof.) yetişmiştir. Çağın koşullarına uygun modern teknolojiyle kayıısıcılık yapılmaktadır. Bölge adeta kayısı ormanına dönüştürülmüştür. Her aile, tarlasının başına artezyen kuyu vurmuştur.

Hemen belirtelim ki, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişim, Akçadağ Köy Enstitüsü'nün kurulmasıyla başladı. Süreç içinde geliştirilerek bu noktaya gelindi. Keza Akçadağ Köy Enstitüsü'nün kuruluş yerinin bir bölümü bizim köye aittir. Enstitünün suyu da bizim köyün sınırları içinden götürüldü. Enstitü ile köyümüzün arası 5 km.dir. Diğer bir anlatımla Enstitünün bir mahallesi sayılır.

İlkokulu nerede, nasıl bitirdiniz? Sizi Köy Enstitüsü'ne kim yöneltti, sınava girdiniz mi?

Bizimkinde ve çevre köylerde okul yoktu. 1939'da Akçadağ'da "Eğitmen Kursu" açıldı. Bu eğitmen kur-

sunda yetişen eğitimcilerden biri Kırangıç köyüne verildi. Kırangıç köyü ile bizim köy bitişik sayılırdı. Kırangıç köyüne açılan eğitimci okula gittim. Okul elbisem yoktu. Bir şalvarım, bezden yapılmış bir gömleğim vardı. Sabahleyin kıl torbama azığımı kordum, öğle zamanı bir duvarın dibine çökerek arpa ekmeğimi yedim. İki yıl böyle gittim- geldim. Ancak eğitimci yeterli olmadığından görevinden alındı. Başka eğitimci verilmedi.

Bu kez köyümüze 5 km uzaklıkta olan Gölpınar köyünde eğitimci okula gittim. Tanıdık bir evde kalıyordum. Eğitimci Cumali Akkuş idi. Yörede çalışkan, bilgili biri olarak tanınırdı. Bir yıl burada okudum. Eğitimci okulun üçüncü sınıfını bitirdim. Babam birkaç kişiyle birlikte Akçadağ merkezinde bir ev kiraladı. Yaşlı bir kadın tuttular. Yemeğimizi yapıyordu. Bizim köyle Akçadağ merkezi arası 18 km idi. Ulaşım yoktu, zorluk çekiyorduk. 4. sınıfı Akçadağ “Ziya-gökalp İlkokulu”unda; beşinci sınıfı Malatya Cumhuriyet İlkokulu’nda okudum. Köyden gelmiştim. Türkçem yeterli değildi. Şehir çocukları dilimle alay ediyorlardı. Kuyruk takıyorlar ve “Kuyruklu Kürt” diye alay ediyorlardı. Teneffüslerde öğretmenlerin yanında dolaşıyordum ki bana takılmasınlar. Sokakta çektiklerimi halen unutamadım. Bu olumsuz koşullarda ilkokulu 1943’de bitirdim.

Babam beni Malatya Ortaokulu’na yazdırdı. O dönem İkinci Paylaşım (Dünya) Savaşı tüm şiddetiyle

devam ediyordu. İki amcam yıllardan beri silah altına (askere) alınmıştı. Babam 25 nüfusa bakmak zorundaydı. Yağmur yağmıyordu. Kıtık, yokluk ve açlık yaşamın bir parçası olmuştu. Ortaokula gidiyordum, ama evin kirasını veremiyorduk, ekmek karneyle veriliyordu, alamıyorduk. Öğretim yılı ortasında beni babam okuldan aldı, köye götürdü. Artık okuma şansım yoktu. Köyde davar, sığır, gütmeye başladım. Kırılarda ot toplayarak karnımızı doyurmaya çalışıyorduk.

Yukarıda belirttiğim gibi, Akçadağ Köy Enstitüsü, bizim köye komşuydu. Birgün köye bir jip geldi. Köy kurulalıdan beri ilk kez motorlu bir taşıt geliyordu. Jipten ince ve uzun boylu, sarışın bir adam indi. Orada bulunan çocuklar Türkçe bilmedikleri için kaçıştılar. Ben ilkokulu bitirmiştım, kaçmadım. Gelen konuk, köyün erkeklerini çağırdı. Herkes korka korka yanaştı. Boşa akan suyun önüne niçin meyve ağacı dikilmediğini sordu. “Eğer meyve ağacı dikmezseniz suyunuzu götürürüm.” dedi. Bugün köyümüzde ormanı andıran meyve ağaçlarının dikimi böyle başladı.

Jiple gelen kişi, Akçadağ Köy Enstitüsü Müdürü Şerif Tekben'di. “Bu çocukları niye okula göndermiyorsunuz?” diye çıkıştı ve “İlkokulu bitiren var mı?” diye sordu. Akçadağ Köy Enstitüsü'ne 1944'de böyle girdim.

Bize Akçadağ Köy Enstitüsü'ne gidişinizi ve oradaki ilk izlenimlerinizi anlatır mısınız?

Köy Enstitüleri toplumsal bir dönüşümün, değişimin başlangıcıdır. Bu dönüşüm ve değişimin her günü başlı başına bir anıdır. Birini anlatayım. Enstitüye gireli üç dört ay olmuştu. Kümemiz (şube) nöbetçiydi. Sınıf arkadaşım Fikri Şen'le birlikte ikinci binanın nöbetçisiydik. Havalar soğuk ve dondurucu. Bina'nın tuvaletleri tıkanmıştı. Tüm çabalarımıza karşın açılmıyor, biriken pislik akılmıyordu. Eğitimbaşı Remzi Pamir geldi, biraz izledi, sonra "tuvalet deliğinde taş var elinizi sokun taşı çıkarın" dedi. Fikri arkadaşım ile işaretleştik, okuldan kaçmayı düşündük. Eğitimbaşı bunu sezinlemiş olacak ki, hemen ceketini çıkardı, kolunu sıvadı; tuvaletin deliğine birikmiş pisliğin içine elini daldırdı ve taşı çıkardı. Biriken pislik aktı. Bize "Gidin çamaşırhaneden bir kova sıcak su, sabun ve havlu getirin." dedi. Sıcak suyu, havluyu, sabunu getirdik. Eline su döktük, sabunla yıkadı. Sonra elini ve kolunu burnumuza tutarak "koku var mı?" diye sordu. Arkasından "Bu pislik suyla giden, iz bırakan pisliktir. Esas pislik iz bırakan pisliktir. Yani hırsızlık, ırza geçme, başkalarının emeğini gasbetme, adam öldürme gibi pislikler iz ve koku bırakan pisliklerdir. O tür pisliklerden sakınınız." dedi.

Eğitimbaşının bu davranışını örnek aldım, yaşamım boyunca iz bırakan pisliklere karşı hem korundum, hem de mücadele ettim.

*Nedim Şahhüseyinoğlu, Kayseri'de saldırı yapılan
TÖS kurultayında konuşurken. (08.07.1969)*

Enstitü sizi nasıl değiştirdi?

Köy Enstitüleri, insanı sosyal, kültürel, sanatsal, sağlık ve üretim yönünde biçimlendiren; beceri ve güven kazandıran bilimsel içerikli ve çağdaş kurumlardır. Böyle bir kurumun özellikleriyle yetiştik. Topluma ve emekçilere yararlı hizmetler yaptığımızı inanmıyordum.

Köy Enstitüsünde kitap okuma alışkanlığı size nasıl kazandırıldı, neler okuyordunuz?

Köy Enstitülerinde eğitimcilerin gözetiminde kitap okuma saatleri vardı. Bu yöntemle kitap okuma sevgisi kazandım. Diğer anlatımla kitap yaşamımın ayrılmaz parçası oldu. O dönem Türkçe'ye çevrilen ve Köy Enstitülerine gönderilen klasiklerin çoğunu okudum. Öğretmen olduğumda küçümsenmeyecek sayıda kitabım vardı.

“Canlandırılacak Köy Yolunda” kitabının yazarı Şerif Tekben, Akçadağ Köy Enstitüsü'nde müdürünüzdü, bize ondan ve öğretim yöntemlerinden söz eder misiniz?

Evet, Şerif Tekben Akçadağ'da müdürümdü. Şerif Tekben'in yöneticiliğini, eğitimciliğini, arkadaşlığını, sosyal ve kültürel ilişkilerini tanımlamak beni aşar. Ancak bize ışık tutan mesajıyla yetineyim.

“Öğretmen olacaksınız, bulunduğunuz ilin, ilçenin, köyün ve bölgenin siyasi, sosyal, kültürel ve folklorik yapısını; törelerini, geleneklerini, zanaatını ayrıntılı olarak inceleyiniz. Çalışmalarınızı yazıya dönüştürerek kitaplaştırmaya çalışınız. Başlangıçta çalışmalarınıza ilgi duyulmayabilir. Hatta küçümsenebilir. Unutmayınız ki o çalışmalarınız bir gün aranılan kaynak olacaktır. Bu tür çalışmalar yan yana getirildiğinde o bölgenin siyasal, sosyal, kültürel, haritası oluşturulacaktır. Bu haritalar toplumların ülkelerarası kültürel

iletişimini zenginleştirecektir. İnsanlar, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yapısını; resmi ideolojinin belgelerinden değil, halkın kendi yaşantısından, eylemlerinden öğreneceklerdir.” diyordu.

Bu mesaj araştırmalarımın temel kaynağı oldu.

Bugün en üretken araştırmacı – yazarlardan birisiniz. Köy Enstitüsünde de yazıyor muydunuz?

Köy Enstitüsünde okurken herhangi bir yayın organına yazı yazmadım. 1952’de Malatya’da Şemsi Belli’nin çıkardığı “KIRKGÖZ” dergisinde birkaç yazım yayınlandı. Daha sonra “Eğitim Hareketleri (1959); İmece, Kuşak, Oluş, TÖB – DER, Öğretmen Dünyası, Yaba- Öykü, Abece, Pir Sultan Abdal Kültür Sanat, Berfin Bahar, Bahadınlı, Kızılırmak, Algül, Ortak Ses, Deyiş, Yol, Kızıldeli dergilerinde; Malatya Yerel Basınında (Gayret, Sebat, Ufuk, Halk Postası, İnkılap, Birlik, Yeni Malatya, Görüş, Hamle v.b) çokça yazım yayımlandı.

Enstitüden mezun oldunuz ve öğretmenliğe başladınız, o günlerle ilgili bize neler anlatırsınız?

Köy öğretmeni olarak göreve başladım. O dönem köylerde yerleşik halkın yaşam koşulları(sağlık, eğitim, kültür, ulaşım, üretim, tüketim, pazarlama v.b.) ilkel koşullarda yapılıyordu. Yaşadığı çağın yüzyıl gerisin-

deydi. Öyle ki, halk, cumhuriyetin bile varlığından haberli değildi. Ümmetçi bir toplum olarak şeyhlere, ağalara bağlıydı. Şeyh, ağa devlet demekti. Halk devlete değil bu güçlere inanıyor ve güveniyordu. Bu koşullarda çalışan öğretmenlerin anlatacak çok anısı vardır. Öğretmen olarak üstlendiğimiz sorumluluk ağırdır. Ama Köy Enstitüleri'nde kazandığımız bilgi, beceri ve demokratik uygulamaların ışığında sorunların üstesinden gelmeye çalışıyorduk. Oldukça başarılıydık...

Sayın Şahhüseyinoğlu, öğretmen örgütlerinde yönetici olarak çalıştınız, mutlaka anlatacaklarınız vardır?

Örgütlü çalışmayı Akçadağ Köy Enstitüsü'nde öğrendik, uygulamasını yaşadık. Öğretmen olduğumda (1949) yerel öğretmen dernekleri vardı. Bu yerel dernekler "Türkiye Öğretmenler Milli Konfederasyonu"nu (TÖDMF) oluşturmuşlardı. Ama merkezi özelliği yoktu. Örgütsel işlevi de demokratik sorunlarla bağdaşmıyordu. Başka deyişle öğretmenlerin sosyal, ekonomik ve hukuksal sorunlarıyla yeterince ilgilenilmiyordu. Cumhuriyetin ve demokrasinin, insan hak ve özgürlükleriyle ilgili temel sorunlar üzerinde fazla durulmuyordu. Lokallerde oyun oynama, yeni oyun kağıdı sağlama, gelen- giden valileri, milli eğitim müdürlerini, müfettişleri uğurlama, karşılama gibi konulara öncelik veriliyordu. Keza çoğunlukla konfederas-

yon başkanlığına ya Milli Eğitim Bakanı veya milletvekilleri, üst düzey bürokratlar seçiliyordu.

Bu örgütsel uygulamayı içimize sindiremiyorduk. Değişim de zordu. Çünkü Köy Enstitülü öğretmenleri üye yapmıyorlardı. 1960'tan sonra Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler kent okullarında görev almaya başlayınca, öğretmen derneklerine de üye olma başladı. Böylece TÖDMF' un örgütsel işlevinde değişim başladı. Öğretmenlerin, eğitimin ve demokrasi sorunu TÖDMF' nun öncelikli sorunu oldu. Mitingler, panel-ler, bölge toplantıları düzenlenmeye başlandı.

1960'da Doğanşehir Öğretmen Derneği'ni kurduk ve yönetiminde görev aldım. TÖS'ün TÖB-DER'in şube ve genel yönetimlerinde görev aldım. Bölge temsilciliğini yaptım. Eğitim- Der'in Malatya şube kurucusu ve şube başkanı oldum. Ekim 1975'de emekli oldum. Ekonomik zorluklar nedeniyle maden ocaklarında işçi olarak çalıştım. Bu kez örgütsel çalışmalarımı DİSK'e bağlı DEV. MADEN- SEN içinde sürdürdüm. DEV. MADEN. SEN' in Sivas şube başkanı ve bölge temsilcisi seçildim. Hekimhan- Hasançelebi Demir – çelik işletmenin işyerinde yetkili sendika olarak başlatılan grevi 335 gün yönettim. İlk kez kırsal bölgede konulan bir grev idi. Grevin tüm safhalarını belgelerle "Hekimhan Dağlarında 335 Gün İşçilerin Direnişi" adıyla kitaplaştırdım. Kısaca 1960'tan bu yana demokratik örgütlenmenin içindeyim. Şu an "Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı"nın yönetim kurulu üyesiyim.

Ayrıca “Pir Sultan Abdal Kültür Derneği”, “Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Kültür ve Eğitim Vakfı”nın yönetiminde bulundum. Demokratik örgütlenme yaşamımın bir parçası olmuştur.

Örgütsel çalışmalarımın dolayısı açığa alındım, sürüldüm, defalarca tutuklandım. Hakkımda 16 adli, 5 idari, toplam 21 dava açıldı. TÖS ve TÖB-DER’i oluşturan bilinçli ve dirençli kadrosuyla, demokratik ve örgütsel mücadelemizi yürüttük. Kırıldık, ezildik, ama eğilmedik...

Uzun, zorlu ve dirençli bir mücadele tarihi, anlattıklarınız, sizi dinlerken o yılların son dönemi gözlerimin önüne geldi. 12 Eylül’de ben liseye giden bir gençtim. Yeniden öğretmenlik yıllarınıza dönmek istiyorum, ilginç anılarınız vardır...

Her öğretmen gibi benim de anılarım var. İki tane-sini anlatayım: 1954’de Malatya-Doğanşehir’e bağlı Suçatı köyüne atandım. Okulun içi, dışı, çatısı tamamen kullanılmaz durumda idi. Keza okulun sırası, dolabı, yazı tahtası da yoktu. Eşimle birlikte su taşıyarak okulun, öğretmen evinin içini yıkadık. Çevreden sağladığımız beyaz toprakla okulun, öğretmen evinin içini, sıva ve badana ettik. Bu çalışmalarımıza köyden iki kadın da yardım etmişti. Köyden sağladığımız kavak keresteyle gerekli sıra, masa, dolap yaptık. Okulun, öğretmen evinin kırık pencerelerini, kapılarını

onardık. Okulun çevresini parmakçalıkla çevirdik. Bir gün çatıyı aktarıyordum, kırık yerlerini onarıyordum. Çatıda çalışırken, köye bir jip geldi. Jipten üç kişi indi. İçlerinden biri öğretmeni sordu. Çatıda çalışıyor yanıtını verdiler. İş giysiliydim. Elimde keser, testere vardı. Çatıdan indim, yanlarına gittim. “Öğretmen misin?” diye sordu. “Evet” dedim. “Ben milli eğitim müdürü Rasim Giray. Böyle öğretmen olmaz. Sen öğretmen misin? İşçi misin? Şu kadın kim? Sen de mi Köy Enstitülüsün? Ne olacak, Enstitüden böyle öğretmen çıkar.” diye bağıra bağıra konuşuyordu. “Halkın içinde değil, buyurun öğretmen odasında konuşalım.” dediğimde sinirlenerek jipe bindi ve gitti. Aradan üç dört gün geçmişti ki, Hasan Erman adında bir müfettiş çıkageldi. Planlara baktı, okula baktı, çevreyi gezdi. Sonra “Sen milli eğitim müdürünü düelloya çağırmissın, öğretmenliğe yakışmayan işçi elbisesiyle müdürü karşılamışsın.” diye yazılı sorular yöneltti. Gençliğin ve günün koşulları gereği yanıtları verdim. Ama üç günlük maaş kesim cezası verdiler.

Diğer bir anım: Malatya- Şeker İlkokulu'nda geçti. Şeker İlkokulu, Şeker Fabrikası alanı içindedir. Her türlü ders araç ve gereci fazlasıyla bulunmaktadır. Okul öğrencileri, Hava İkmal Merkezi'nin subay lojmanlarında, Devlet Demir yolu 5. İşletmenin memur lojmanlarında, Şeker Fabrikası'nın lojmanlarında oturan ailelerin çocuklarından oluşuyordu. Şeker Fabrikasının yakınında “Saman Harkı” Mahallesi, gecekondu-

lardan oluşuyordu. O dönem okulları yoktu. En yakın okul Şeker İlkokulu idi. Bu mahallenin çocukları okula alınmıyordu. Bazı öğretmenlerin direnişiyle on kadar öğrenci alınmıştı.

Nedim Şahhüseyinoğlu, TÖS Avukatları Halit Çelenk, Nevzat Helvacı, Cemal Özdemir'le. (Ankara 1970)

Yıl 1966, Mayıs ayının ikinci haftasının Pazar günü anneler günüdür. Okulda Anneler Günüyle ilgili yoğun hazırlık yapılıyordu. Günün sabahı, varoşların anneleri, yılın annesi seçilmek için değil, eğlenceyi görmek ve izlemek için erken saatlerde gelmişlerdi. Başlarında kareli çarşaflarla salonun ön sıralarına oturdular. Okulun müdürü, "Bu kadınları dışarı çıkarın, gelecek konuklara yer kalmaz, yer kalırsa sonra arka sıralara alırsınız." diyordu. Birkaç öğretmenle, "Bu

kadınlar konuk değil mi? İstedikleri yere oturacaklar.” çıkışını yaptık. “Bari arka sıralarda otursunlar.” dediyse de ilgi göstermedik. Varoş kadınlarını yerlerinden kaldırtmadık.

Bu olaya benim önayak olduğum ileri sürüldü, soruşturma konusu yapıldı. Birlikte hareket ettiğimiz öğretmenlerin çoğu yön değiştirdi. Uyarı cezası aldım. Adım aşırı solcuya, Türkiye İşçi Partiliye (TİP) çıkarıldı. Suçlamalar düşünceme yakındı, üzülmedim.

Köy Enstitülü bir öğretmen olmanın ne gibi zorluklarını yaşadınız?

Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlere karşı karalama kampanyası başlatılmıştı. Siyasilerin tahrikleri, üst düzey bürokratların işgüzarlıkları karşısında çok acı çektik. Ama eğilmedik. O dönem sürgün nedir bilmiyordum. Pütürge'den, Doğanşehir'in Harapşehir köyüne gönderildim. Harapşehir köyü, isminden de anlaşılacağı gibi, önceden yerleşim yeri olup, sonradan boşaltılan; ancak yeniden dönülen bir köydü. Köyün nüfusu değişik coğrafi bölgelerden gelen ailelerden oluşuyordu. Aileler arasındaki üstünlük mücadelesi, kan davasına dönüşmüş, kimileri öldürülmüş, kimileri dağlarda kaçak; kimileri cezaevlerinde, kimileri köyden göçmüş...

Yıllardan beri okula gelen olmamış, öğretmenler çalışmak istememişler. Böyle çelişkili yere verilmiştim.

İlçe kaymakamı Mahir Şellaki “Hocam, köyün durumu böyle. Okula gelen olursa okut. Öğrenci devamı için uğraşma, başına iş açarsın. Köy halkı birbirine düşman gözüyle bakıyor. İstersen seni başka yere alırım.” diyordu. On-on beş gün içinde köyün yapısı hakkında bilgi sahibi oldum. Evleri ziyaret etmeyi denedim. Çaylarını içtim. Önceleri hangi taraftanım diye kuşkuyla bakıyorlardı. Taraf olmadığımı anladılar. İlişkilerim dostluğa dönüştü. Gençlerle okul bahçesinde top oynuyoruz, kitap okuyor ve birbirimize anlatıyoruz. Bu ilişkilerim sonucunda 25’in üstünde öğrencim oldu. İlçe kaymakamı birkaç kez geldi ve kutladı. Teşekkür yazısı yazdı.

Sonbaharın son günleriydi. Havalar hafif yağışlı, eli çantalının biri çıkageldi. İlköğretim Müfettişi Ahmet Satılmış olduğunu söyledi. Akşam paydosu, öğrenciler evlerine gitmişlerdi. Elimde İ. Hakkı Tonguç’un “İlköğretim Kavramı” kitabı vardı. Kitabı eline aldı, sağa sola çevirdi. Sonra masanın üstüne indirdi. Bu kez planlara, öğrenci kayıt ve yoklama defterine baktı. 80 öğrencinin kayıtlı olduğunu, okula gelenin 25 olduğunu, diğerleri hakkında ne gibi işlem yaptığımı sordu. Bu arada köy muhtarıyla iki kişi geldiler. Sohbet ediyoruz. Eşim mutfakta yemek hazırlığında. Müfettiş iki de bir “Köy Enstitülü öğretmenlerin, öğretmenlik formasyonu yok, kılık kıyafetleri bozuk, inançlara karşılar.” diye suçlayıcı eleştirilerde bulunuyordu. Beş yıllık genç bir öğretmenim. Deneyim ve hoşgörüm yeterli

değil. Müfettişin kolundan tuttum, dışarı çıkardım. Ve “köyü terk et yoksa seni pişman ederim” dedim. Güneş batmıştı, hava hafif yağılışlı, Doğanşehir 6 km. Arkasına bakmadan çıktı gitti. Bu kez eşim bana çıkıştı.

Hafta sonu ilçeye gittiğimde kaymakam “Hoca senin hakkında şikayet var. Müfettiş kovmanın cezasını görürsün.” diye ciddi ciddi takıldı. Sonra “iyi etmişsin, ukalanın biri. Kendisine köyün durumun anlattım. Senin elinde bir kitap varmış, yasaklı kitaplardanmış, canı ona sıkılmış” dedi.

Aklıma gelmişken sorayım, Köy Enstitüleri yeniden açılabilir mi?

Türkiye'nin milli eğitim durumu yürekler acısı. Klasik eğitim uygulaması bile yok edilmiş. Okullar bilimsellikten uzaklaştırılmış, medreseye dönüştürülmüş. Bu koşullarda, bu kadroyla, bu sistemle Köy Enstitülerini yeniden açmaya çalışmak; Köy Enstitülerinin ilke ve amaçlarına, başarılı uygulamalarına karşı saygısızlık olur.

Bugün uygulanan eğitim sistemi ile ilgili neler söyleyeceksiniz?

Bugünkü eğitim uygulaması, bilimsellikten, çağdaşlıktan, üretkenlikten uzaktır. Dogmalarla gençlerin

dimağları, beyinleri uyuşturulmaktadır. Yalana, masallara dayalı bir sistem.

Kitaplarınızdan söz edelim biraz da...

Yayınlanmış onaltı yapıtım bulunmaktadır. Yapıtlarımın tümüne yakını araştırma içeriklidir. Yapıtlarımın adını anmakla yetineceğim.

- * Hekimhan Dağlarında 335 Gün İşçilerin Direnişi
- * Anadolu Kültür Mozağinden Bir Kesit (Balıyan)
- * Kürecik
- * Köylünün Güneşi
- * Onurlu Direniş, Çileli Yaşam.
- * Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri
- * Demokrasi, Laiklik ve Özgürlük Mücadelesi
- * Demokratik Kitle Örgütleri ve İşlevleri
- * Yakın Tarihimizde Kitlese Katliamlar (Malatya, K.Maraş, Çorum, Sivas)
- * Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci
- * Anadolu Halk Kültüründe Fıkra-Nükte-Mizah
- * Tarihten Günümüze Karaşar
- * Cumhuriyet Örnek Köyünün Kuruluş Öyküsü
- * Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben
- * Dünden Bugüne Özgürlüklere ve Basına Sansür

Nedim Şahhüseyinoğlu, Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Vakfı'nın düzenlediği plaket töreni (Ankara, 2004)

Alevi- Bektaşî örgütlerinde de yöneticilik yaptınız, bu konuda eleştiri almadınız mı?

Evet, Alevi- Bektaşî örgütlenmesinde görev almam eleştiri konusu oldu. Biliyorum ki hiçbir din, mezhep demokrat olamaz. Yenilikçi olamaz. Değişken olamaz. Çünkü din ve mezhepler dogmalara dayalıdır. Dogmaların tartışılması, değişimi söz konusu olmaz.

Oysa Alevilik, din ve mezhep değildir. Anadolu'da uygarlık kurmuş toplulukların ortak kültür birliğidir (mozaikçidir). Her zaman tartışmaya eleştiriye açıktır. Bu nedenle demokrasi ve laiklik yanlısıdır.

Resmi ideoloji Alevileri, Türk-İslam Sentezi içinde asimile etmeye çalışmaktadır.

Ben, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nde görev aldım. Bir süre genel sekreterlik görevi yaptım. Şimdi Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Kültür ve Eğitim Vakfı'nın yönetimindeyim. Pir Sultan Abdal örgütleri demokrasi, laiklik, özgürlük, insan haklarını ve barışı ilke edinmişlerdir. Bu yönde sürekli uğraş vermektedirler.

H. Nedim Şahhüseyinoğlu'nun bir gününü anlatır mısınız?

Hemen hemen bütün günlerim, görev üstlendiğim örgütlerin çalışması içinde geçer. Bunun yanı sıra kalan zamanım, günde üç gazete, aylık dergilerden dört tane, araştırmalarla ilgili kitapları, belgeleri okumak, incelemekle geçmektedir.

Hangi gazete, dergi ve kitapları okuyorsunuz?

Öğretmen olduğum günden bugüne değin çok sayıda dergi, kitap okudum. Değişik gazeteler okudum. Okuduğum dergilerden anımsadıklarımın bazıları şöyle: "Varlık, İmece, Oluş, Kuşak, Eğitim Hareketleri, İlköğretim, abece, Ardıçkuşu, Aykırı Sanat, İçel Sanat Kültür, Ekin, Pir Sultan Kültür Sanat, Berfin Bahar, TÖB-DER, Öğretmen Dünyası, Yeniden İmece,

Yaba-Öykü, Nefes, Yol, Bahadınlı, Kızılırmak, Kızıldeli v.b.”

Siyasi içerikli dergiler İse; “Yurt ve Dünya, Akis, Kim, Ülke, İlke, Türk Solu, Yeniden Toplum, Arayış, And, Sosyalist Aydınlık, Yön, vb.

Nedim Şahhüseyinoğlu, Hasan çelebi demirçelik grevini yönetenler gözaltına alınırken.(20.07.1976)

Ülkemizin sorunları ile ilgili neler söyleyeceksiniz?

Herhangi bir ülke ekonomik yönden dışa bağımlıysa, ister istemez o ülke, siyasal ve kültürel yönden bağımlı olur. Bugün ABD, İMF ve Dünya Bankası ekonomimizi yönlendirmektedir. Ayrıca “İlmli İslam” yönlendirmesiyle kültür ve eğitimimiz bilimsellik ve

yenileşmeden uzaklaştırılmış, dinsel yapıya dönüştürülmüştür. İç ve dış borç, gün aşırı artan işsizlik, hortumlama, rüşvet, çete- mafya, baskı, yasak ve sansür ülkemizin yaşam yazgısı oldu. Bağımsızlık, demokrasi, laiklik, ve barıştan yana güçlerin kendi aralarındaki yapay çekişmeleri bir kenara bırakarak, demokratik örgütlenmeyi yaygınlaştırmaları, bağımsızlık, demokrasi, laiklik, insan haklarından ve bilimden yana uğraş vermeleri gerekmektedir.

Sayın Şahhüseyinoğlu, son olarak, gençlere, öğretmenlerimize ve okurlarımıza neler söylemek istersiniz?

Evet sevgili Atıcı, ben öğretmen ve gençlere söyleyeceğimi, bundan 35 yıl önce TÖS'ün düzenlediği "Devrimci Eğitim Şurası"nda belirlenenleri tekrarlamakla söyleyeyim. Olur mu?

- * Çağdaş eğitimin gerçekleşmesinde büyük sorumluluk öğretmenlere düşer. Öğretmen kendi ülkesinin sosyo – ekonomik yapısı hakkında inceleme, araştırma yaparak gerekli bilgileri edinmelidir.
- * Çağdaş öğretmen, iyi bir toplum gözlemcisi olmalıdır.
- * Ülkemizin tarihi oluşumunu ve bu oluşumu etkileyen fiziki, coğrafi, savaş, göç ve toplumsal

gelişmelerin başlaması ve bu sonuçları etkileyen etmenleri bilmelidir. Toplumun bir daha öylesi olumsuzluklara itilmemesini, çağdaş demokrasiyi kavramasını, demokratik hakların kullanılmasını öğretmeyi amaç edinmelidir.

- * Toplumun ve özellikle ulusun kültür ve sanatı hakkında gerekli bilgi edinmelidir.
- * Çağdaş ve toplumsal yenilikleri, laikliği, gerici engellere karşı korumalı, temeline inerek geliştirmelidir.
- * Öğretmen öğrenci ilişkilerine özen göstererek, öğrencinin kişiliğini geliştirecek ve onurlandırarak düzeye getirmeye çalışmalıdır.
- * Öğretmen, öncelikle demokrasinin temel ilkesi olan örgütlenmeyi bilmeli, toplumun demokratik yöntemlerle ve demokrasiye bağlılık doğrultusunda örgütlenmesine yardımcı olmalıdır.
- * Çağdaş bir öğretmen, inceleme, araştırma, okuma alışkanlığı kazanmalıdır.
- * Öğretmen ve gençlik okur- yazarlıkla, diplomayla yetinmemelidir. “Okur” olmalıdır. Üzülerek belirtmeliyiz ki öğretmenlerimizin, gençlerimizin çoğunluğu okumuyor. Okumayan kişi ve toplumlar, başkalarının tutsağı olurlar. Tut-sak olmayalım, okuyalım...

Sayın Şahhüseyinoğlu, bize ayırdığın zaman için teşekkür eder, sağlıklı uzun bir yaşam dilerim. Yapılan hiçbir şeyin boşuna olmadığını düşünürüm. Söylediklerinizden gelecek kuşaklar dersler çıkarmaktadır.

PAKİZE TÜRKOĞLU İLE SÖYLEŞİ...

Erdal Atıcı, Pakize Türkoğlu

“TÜM KÖYLÜYÜ, HALKI BAĞRIMIZA BASMAYA HAZIRLANDIK...”

Pakize Türkoğlu Aksu Köy Enstitüsü'nden sonra Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirmiş, Atatürk devrimlerini yüreğinde taşıyan bir Cumhuriyet öğretmeni... Uzun yıllar Milli Eğitimin çeşitli kademelerinde çalıştıktan sonra Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi öğretim görevlisi iken emekli olmuş. Ama hiçbir zaman köşesine çekilmemiş yazdıkları ve söyle-

dikleri ile hala bu ülkenin aydınlanmasına hizmet ediyor... İş Bankası Yayınları arasında çıkan “Tonguç ve Enstitüleri” adlı yapıtı uzun ve güzel bir çalışmanın örneği... Kışları İstanbul’da, yazları Antalya/ Gazipaşa’da yaşayan Pakize Türkoğlu ile söyleşmek için Ankara’da buluştuk... Köy Enstitülerinden günümüze, uzun ve güzel bir söyleşi yaptık. Kaygılarından, uyarılarından hepimizin alacağı dersler var...

Sayın Pakize Türkoğlu sorularıma geçmeden size teşekkür ederim, bize zaman ayırdınız.. İsterse-
niz köyünüz, aileniz ve çocukluğunuzdan söz ederek başlatalım söyleşimizi...

Köylülük halini biliyorsun Atıcı kardeş, nesinden söz edeyim. Bizim Çile köyü, Antalya Alanya Gazipaşa bucağına bağlı bir orman köyüydü. Toroslarda, yedi dağın ardında, 27 hanelik yemyeşil bir yerdin çocukluğumda orası. Sıtmadan, sıcaktan kaçmak için yazın yükseklerdeki Yörük yaylalarına göçerdik. Ben, 1927’de bu yüksek yaylalardan biri olan Göksenir’de doğmuşum.

Anam medreseli Hoca kızı, babam evliya torunuydu. Ama biz dinsel baskılarla büyümeydik. O dönemde din ve dindarlık günümüzdeki gibi baskıcı değildi. Babam, rüştiye çıkışlı aydınlanmacı bir köylüydü. Anam, millet mektebine gitmiş, kılık devriminde

köyün erkeklerine el dikişiyile ilistir şapka dikmiş, kendi çarşafını da bize entari yapmıştı.

Günümüz kentlerindeki çocukların yoksunluklarını, yoksulluklarını gördükçe benim ve taydaşlarımın köydeki çocukluğumuzun daha mutlu geçtiğini düşünüyorum.

Pakize Türkoğlu, 1944 Aksu köy Enstitüsünde son sınıf öğrencisi

Köydeki okulunuzu ve öğretmenlerinizi de anlatır mısınız?

İşte bizim çocukluk mutluluğumuz bu noktada kırıldı. Çünkü köyümüzde okul yoktu. Sadece bizim köyde değil Gazipaşa'nın 35 köyünün hiç birinde okul yoktu. Şimdi düşünüyorum da dünyadaki hiçbir haksızlık bir çocuğun, bir kızın okuma hakkından yoksun kalması kadar yaralayıcı olamaz! Çünkü "Hakkımı yarın alabilirim, okul sırası inşallah bize de gelir, uzak bir yere gidip okuyabilirim." gibi umutla beklemeye dayancası yoktur eğitimin.

Köyümüzden iki kardeş Gazipaşa'da bir aile yanında kalarak okula başlamışlardı. Ama kızların uzak yerlere gitmesi, başka aile yanında kalması kolay değildi. "Ben de okumaya gideceğim." diye tutturduğumda o iki kardeşin annesi Cemiş Teyze, "Okuyan kızlar yarın ahrette cayır cayır yanacak." deyince yüzünü gözünü tırmalamıştım ağlayarak. Babam Gazipaşa'da bir aile yanı bularak 6 yaşında beni de yazdırdı oradaki ilkokula. Cumhuriyetin onuncu yıl törenini okullu olarak yaşadım. (1933)

İlkokul öğrenciliğimi soruyorsunuz, benim durumumdaki bir kız için büyük bir devrim olan ilkokul dönemimi ayna gibi anımsıyorum şimdi bile. 5 sınıflı, üç dershaneli üç öğretmenli bir köy okuluydu Gazipaşa İlkokulu. Zaten orası da az nüfuslu dağınık bir köydü.

Altı yaşında, başka bir köye, başka bir aileye, bir de “mektebe” alışmak kolay değildi kuşkusuz. Elbet zorlanmalarım, şaşkınlıklarım, kaygılarım oldu. Neyse ki kaldığım aileden ve okuldan büyük bir ilgi görerek atlattım bu dönemi. Başöğretmen Hüsnü Başaran'ı hala büyük bir pedagog olarak düşünürüm, bana gösterdiği kabul nedeniyle. Eşi Zeynep Hanım sınıf öğretmenimdi. Şemsi Bey ikinci sınıf öğretmenim oldu. Üçü de modern giyimli, modern tavırlı kişilerdi. Hesap Hendese'den Matematığe, Tabiat ve Eşya'dan Hayat Bilgisine, mektepten okula ve Evliyazadelikten Yılmaz soyadına burada geçtim. 4. 5. sınıfı da Alanya'da okudum.

Sizi Köy Enstitüsüne kim yönlendirdi?

Eğitim olanağı bulamamaktan çektiğim üzüntüyü “Tonguç ve Enstitüleri” yapıtımda yazdım. Okumaya olan isteğimi Alanya'daki Başöğretmen Hakkı Uğur da biliyordu. Aksu'da Eğitim Kursu'nda görev almış o yaz. Enstitü açılınca Alanya'da yerine bakan Ali Beye mektup yazarak beni arayıp bulmasını, enstitüye yollamasını istemiş. Böyle aranıp bulundum dağların ardından.

Enstitüye sınavla mı girdiniz?

Bize verilen başvuru formunda bir kompozisyon sorusu vardı. Başöğretmen bana o soruyu çok gü-

zel yanıtlamamı, çünkü enstitü öğretmenler kurulunda okunacağını söyledi. Ben de gerçekten özenerek yanıtladım o soruyu. Bir süre sonra çağrı geldi. İlk yıllarda öğrenci bulma güçlüğünden pek anlaşılmasa da yalın, sağlam bir seçme yöntemi idi.

Pakize Türkoğlu, Aksu Köy Enstitüsünde

Sayın Türkoğlu Aksu Köy Enstitüsüne ilk yolculuğunuzu anlatır mısınız?

Bunu da yazdım. Erkek arkadaşların anılarını okuyorum. Yok üç gün üç gece yaya gitmişler, ayak-kabıları eskimesin diye ellerine almışlar, kamyonun üstünde rüzgar ya da yağmur yemişler vb. Bunların hepsi doğru elbet! Ama hiçbirisi benim yaşadığım güçlükler kadar dayanılmaz değildir. O dönemde bir köy-

l  kızın, uzaktaki yerlere okumaya gitmesi alışılmış şey değildi bizim oralarda. Ben altı yaşımda başlayan okuma yollarında kız  ğrenci olmanın yalnızlığını güçlüğünü yaşadım. Bu gidiş gelişlerimde babam yanımda olmaz, beni amcam, dayım ya da başka bir köylümüz götürürdü. O uzun yollarda benden başka eşekle bir iki adamın yanında giden kız olmazdı. Binde bir ya saldırıya uğradığı için ya da nüfusunu büyültmek için g t rd kleri bir kızcağıza rastlanırdı böyle yollarda. Sorarlardı karşıdan gelenler “kim” diye. Amcam “mektebe götürdüğünü” söyleyince, babamın bana nasıl kıydığına şaşarlardı.

Aksu'ya giderken Melek Dayı'yla iki erkek yolcu daha vardı yanımızda, bir de arabacı. Ben gene tek kız. Taş arabasının üstünde gece gündüz sanıyorum iki günde vardık Manavgat'a. Orada handa bir kız  atıracık yer olmadığı için, geceyi, ırmağın başında geçirdik, başka köylülerle birlikte. Neyse ki aralarında iki Y r k kadını vardı.

Evde, daha yola çıkmadan, pınardan su getirirken, ayağım burkulmuş bunu kimseye söylememiştim, göndermekten vazgeçerler diye. Yol boyu bu nedenle çok acı çektim. Hatta Enstitüde de söylemedim, topal bir kız sanıp almazlar diye. Acıya katlanıp düz basıyordum. Manavgat'la Aksu arasında ilk kez bindim otobüse. Eski bir şeydi, ama bana görkemli gelmişti. Hoşgör diye bir şoförü vardı arabanın. Hoşgör, bana

teknolojinin o baş döndürücü hızını yaratan adammış gibi gelir hala...

Aksu Köy Enstitüsü'nde ilk günlerinizden söz edelim...

Bu konuda söyleyeceklerim de farklı. Çadır yaşamını, bataklık kurutmayı filan anlatıp duruyor arkadaşlar. Bunlar doğru elbet. Bataklık kurutmaya, tuğla taşımaya ben de katıldım. Bunlar eğitimin uygar ortamını yaratmak için yaptığımız ilk işlerdi. Ama öte yandan uygarlığın tüm araçları elimizin altındaydı, onlar bizim ders araçlarımızdı. Daha gittiğimiz ilk aylarda öğrendik bisiklet, motor, makine kullanmayı. Elimize mandolin verdiler. Ortaokuldaki dersleri biz de görmeye başladık. Barakanın bir köşesine kitaplık kuruldu. Tüm bunlar eğitim ortamı için önemli olanaklardı. Enstitünün büyük bir alan üstünde kuruluyor olması ayrı bir zenginlikti.

Hangi yaşta olursa olsun öğrencinin eğitimden öncelikli beklentisi iyi bir “kabul” görmek, itilip kılınmamaktır. Enstitüde bize daha ilk günden böylesine büyük bir kabul gösterildi, tek tek önem verildi. Naciye Makal'ın anılarında anlattığı, Yardımcı Direktör Hamit Özmenek'in kendisine gösterdiği içtenlik, “eğitimde kabul göstermenin” evrensel ipuçlarını veren pedagojca bir davranıştır. Tüm yönetici ve öğretmenlerin Naciye'nin o öyküsünü okumasını isterdim. Bil-

mem gördünüz mü, Anadolu Üniversitesi'nden Doç. Dr. Coşğül Yüksel ve Dr. Gülfem Gürses bu öyküden "15 gün" adlı kısa bir belgesel yaptılar...

Başka bir konu da enstitüde karma yatılı bir eğitim ortamı yaratılırken atılan adımın sağlamlığıdır. İlk günlerde 6 kız öğrenci, bir hemşire ve bir çamaşırcı vardı kadın ve kız olarak enstitüde. Hiç bayan öğretmen yoktu. Erkek öğrenciler, eğitmen adayları, erkek öğretmenler ve bir iki işgören, yüzden fazla kişiydiler. Biz yeni yetme kızlar olarak, böyle bir erkek kalabalığı içinde olduğumuzun baskısını hiç yaşamadık. Böyle bir güvenin yaratılmasında, yönetici ve öğretmenlerin tutumlarının, aynı kültürün içinden çıktığımız köylü öğrencilerin kardeşane davranışlarının payı büyüktür. Köy yaşamı da böyleydi bir yanılla.

Köy Enstitüleri yaşamınızda neleri değiştirdi diye soracağım...

Çok şey değişti kuşkusuz. Önceki okumuşlarda çoğunlukla işe, aileye, çevreye yabancılaşma vardı. Örneğin okuyan, liseye giden öğrenciler işe el sürmezler, köylerini, ailelerini beğenmeyenler olurdu. Köy Enstitüleri bize tam bunun tersi olan bir bakış açısı ve kazanımlar sağladı. Değil ailemiz, tüm köylüyü, halkı bağrımıza basmaya hazırlandık. Eli kolu kafası birlikte çalışan kişiler olarak yetiştik.

Pakize Türkoğlu, 1943 yılı Aksu Köy Enstitüsü kız öğrencileri öğretmen ve ustaöğreticileriyle.

Köy Enstitülerinde sizlere okuma alışkanlığı nasıl kazandırıldı?

Söylediğim gibi daha ilk günden barakanın bir köşesinde kitaplık açılarak ve “ Zorunlu serbest okuma” yoluyla. “Zorunluluk” günde bir saat kitap okumayı gerektiriyor, ama okuduğunuz kitabı seçmede özgürsünüz. Sonu çorap söküşü gibi geldi.

Sayın Türkoğlu, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne nasıl seçildiniz?

Yüksek bölümün açıldığını biz üçüncü sınıfta iken duyurmuşlardı. O zaman kafama koydum yüksek öğrenimi. Bir gün ağacın altında kitap okuyordum, müdürümüz geçiyordu oradan. Okuduğum kitaba baktı, “Aferin, böyle çalışkan bir öğrenci olursan seni yüksek kısma göndeririz.” dedi. Benim için dönülmez bir özendirme oldu müdür beyin bu sözü. Çalışmaktan kolay bir şey yoktu o yıllarda bizim için. Bir de dördüncü sınıfta iken stajyer ağabeyler gelmişti yüksek bölümden. Onların etkileri daha da özendirici oldu.

Enstitüyü bitirirken ilk seçme öğretmenler kurulunca yapıldı. Öğrencinin beş yıllık birikimi, bir alanda sivrilmesi, çalışkanlığı gibi ölçüler vardı. Seçilenler, bakanlıktan gelen sorularla sınavdan geçirilip, yazılı kağıtlar bakanlığa gönderilmiş, sanıyorum Talim ve Terbiye Dairesinde incelenmişti. Seçmede belirleyici bir ölçü de her enstitünün mezun ettiği öğrenci sayısına uygun bir kontenjanı olmasıydı. Böylece her bölgeden 3-5 öğrenci yüksek öğrenime gidiyordu. Hasanoğlu'daki 80 kişilik sınıf arkadaşlarımin hepsi çalışkan gençlerdi. Öğrenci seçmede kullanılan benzer bir yöntem daha sonra Öğretmen Okullarından, Yüksek Öğretmen Okuluna öğrenci seçmede de uygulandı, çok verimli oldu. Böylesi bir seçme yöntemi, hem fırsat eşitliği yönünden hem de niteliği etkilemede bu gün de uygulanabilecek bir tekniktir.

Yüksek Köy Enstitüsünü, derslerinizi ve öğretmenlerinizi biraz anlatır mısınız?

Bizim orası cennet gibi bir yüksek öğretimin kucağıydı. Sistemin uzman elemanları olarak yetiştiriliyorduk. Köy Enstitüsü öğretmeni, bölgelere kesim müfettişi, eğitim yöneticisi, eğitim araştırmacısı olacaktık. Öğretmenlik bilgisi dersleri içinde bu alanların konularına ağırlık veriliyordu. Toplumbilim ve Köy Toplumbilimi, İş Eğitimbilimi ve İş Ruhbilimi, Çocuk Ruhbilimi ve Ruh Sağlığı, Eğitim Tarihi ve İş Eğitimi Tarihi, Teftiş Teknikleri, Öğretim Yöntemleri, Uygulama vb. ortak derslerimiz vardı.

Güzel Sanatlar, Zirai İşletme Ekonomisi, Tarla Bahçe Ziraatı, Köy Ev ve El Sanatları, Zootečni, Madencilik ve Yapı kollarına ayrılmıştık. Bu kollar o gün için Köy Enstitülerinde, köy okullarında gerekli görülen alanlara göre düzenlenmişti. Her bölümün kendi alan dersleri; Türkçe, Batı Edebiyatı, Yabancı Dil, Matematik gibi ortak genel kültür derslerimiz vardı...

Seçkin bilim ve kültür adamları, alanlarının ünlü profesörleri bizim öğretmenlerimizdi. Dil Tarih'ten, Yüksek Ziraat'tan, Gazi Eğitim ve Konservatuardan gelirdi çoğu. Cumhuriyetin yeni insanını yetiştirmeye katkı için Hasanoğlan'a içtenlikle koşarlardı. Enstitüde büyük bir kültür ve sanat ortamı oluşmasında, köy araştırmalarına yönelik temellerin atılmasında onların büyük payı vardı. Ancak, Köy Enstitülerini temellendi-

ren ilkelerle, özellikle iş eğitimi ve köyde eğitim konusunda uygulamayla görüşleri çakışmayanlar, ünlü olsalar da yüksek bölümde ders vermeye çağırılmadılar.

Böyle örnekler var mı?

Örneğin ünlü düşünür ve pedagog Baltacıoğlu, o yıllarda Ankara'da bulunduğu halde Hasanoğlu'na ziyaret için bile gelmedi. Belki küsmüştü, belki çağrılmamıştı. Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü Başkanı Dr. Halil Fikret Kanat ise Enstitü uygulamasıyla ve işi yürüten Tonguç, Rauf İnan, Şerif Tekben ve Hürrem Arman gibi kurucularla görüş ayrılığına düşmüştü. Hatta Yüksek Köy Enstitüsünde bir Pedagoji Bölümü açılması için Bakanlık, Alman ve Macar iki İş Eğitimi Profesörü ile anlaşma yapmış, ancak savaş nedeniyle onlar gelmeyince, klasik pedagogların işe el atmasından kaygı duyularak bu bölümün açılması ertelenmiştir.

Bunları bilmiyordum... Öğretmenlerinizden söz edecektiniz...

Hepsinin dersleri etkin bir düşünme ve tartışma ortamı yaratır ufkumuzu açardı. Tonguç, İş Eğitimi, Sabahattin Eyüboğlu Batı Edebiyatı, Prof. Dr. Hikmet Birant Botanik öğretmeniydi. Zootekni Öğretmenimiz Prof. Dr. Selahattin Batu ders anlatırken, hiç kaçırma-

dan kolayca not tutabilirdik. Tuttuğumuz notları okuyunca, Hayvan Bakımı Bilgilerini bize güzel bir Türkçe ve Edebiyat diliyle anlattığının ayırımına varır şaşırırdık. Çünkü Zootekni Profesörü Hocamız öte yandan edebiyatçı ve şairmiş.

Sosyoloji öğretmenimiz Dr. İbrahim Yasa Amerika'dan yeni gelmişti. Enstitüde yatılı kalırdı. Derslerinde ve ders dışında bize sosyal konuları, olguları tartıştırır, açıklamalar yapardı. "Gecekondu" dersini hiç unutmuyorum. Bir gün bizi Ankara'ya götürdü. Mamak'ta trenden inip yamaca tırmandık. O yıllarda oralar bomboş, kır. Yamacın yüksek bir yerinde toprağa oturduk. Önümüzde bekçi kulübesine benzer iki ıslak ve küçük yapı vardı. Küçük pencerelerine basma perde asılmıştı. Birer küçük tenekeye de sarı dünya çiçeği dikilip konulmuştu.

"Bunlara gecekondu denir." diye anlattı Dr. Yasa. Hazine arazisi olduğu için gece kaçak yapıldığını, böyle perde çiçek filan koyulunca yıkılamayacağını anlattı. Tüm Ankara'yı dolaştığını, çok derme çatma ev olduğunu, ama hiçbirinin gecekondu olmadığını Ankara'da şu anda sadece o iki gecekondu olduğunu söyledi. Amerika'da bunlardan çok olduğunu, bizde de çoğalırsa "kentleşme ve sosyal gelişmede bozulmalar yaşanacağı" gibi açıklamalar yaptı. 1945-1946 öğretim yılıydı.

Köy Enstitülerinin yıkılması sürecini yaşadınız, kolaylar nasıl gelişti?

Bu konu çok yazılıp konuşuldu. Biliyorsunuz Köy Enstitüleri yararlı olmadığından ya da eksiklikleri nedeniyle değil, politik nedenle kapatıldı. Dönemin ace mi ve çıkarıcı politikaları, ağa eşraf takımı, statükocu ve küskün eğitimciler el birliği ettiler. Bu tavır elbet cumhuriyet yeniliklerini örseleyici ve sınıfsal bir öz taşıyordu.

Sayın Türkoğlu bu dönem yaşanırken neler hissettiniz?

Bir yıl önce kendinizi devletin temsilcileri ülkenin sahibi sayıp, tüm içtenliğinizle göreve hazırlanırken, İnönü sırtınızı okşarken, 1946 Hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Sirer'in tam tersi bir uygulamaya girişmesi bizi çok üzdü, kaygılandırdı. Sirer statükocu eğitimcilerin başıydı.

Köy Enstitüleri toplumdan elli yıl ileride bir düzenlemeydi. Statükocu eğitimin kalıplarını kırmış, ülkede kalkınmayı ve demokratlaşmayı etkileyecek yeni bir uygulama yaratmıştı. Dönemin tek parti programı, böyle bir atılıma elveriyordu. 1946 seçimlerinden sonra partide sağ kanat egemen olunca bu anlayıştan dönüldü. 1950'den sonra da Köy Enstitüleriyle birlikte Cumhuriyet Devriminin birçok ilkesinden dönüldü biliyorsunuz.

Bugün neler hissediyorsunuz?

Önceki birikimle birlikte Yücel dönemi eğitimin altın yıllarıydı. Politik nedenle 1946 dönüşü ve 1950 sonrası yıkımı sistemi temelden sarstı; bir daha rayına oturmadı eğitim, yamalı bohçaya döndü. Dün karşı olanlar bile bugün Yücel dönemine özlem duyuyor. Tonguç'un Köy Enstitülerini, Rüştü Uzel'in teknik öğretimini, eski üniversiteleri arıyor. Bu durum eğitimde ne kadar sıkıştığımızın göstergesidir. Ama öte yandan sayın Başbakanın, sayın Milli Eğitim Bakanının konuşmaları Menderes'in ve Tevfik İleri'nin eğitim konuşmalarını ve tutumlarını anımsatıyor. Doğrusu bu gidişi eğitim açısından kaygı verici buluyorum.

Yücel ve Tonguç'la ilgili anılarınız var mı?

Yücel, Enstitülerle ilişkileri dışında da Türk gençliğini kucaklayıcı bir eğitimci, büyük bir devlet adamıydı. Enstitülere özellikle Hasanoğlan'a çok sık gelirdi. Tonguç öğretmenimiz de oldu, Yüksek Köy Enstitünde. Elbet var bazı anılarım. Ancak kimi arkadaşların bu büyük insanlarla ilgili anı diye anlattıkları beni şaşırtıyor, inanasım gelmiyor. Bu yüzden çekinirim. Bunların şimdi sırası değil...

Öğretmenliğe atandığınız günleri ve sorunlarını konuşabilir miyiz?

Bizi ilk atadıklarında öğretmen olarak göndermediler ki, öğrenci karşısına çıkarmamak için hepimizi gezici başöğretmen olarak verdiler il emrine. Ben Antalya Merkez İlçesi Kemer Bölgesi Gezici Başöğretmeni idim. Ama Milli Eğitim Müdürlüğünde sekreter gibi çalıştım. Çok tatsız günlerdi. Politikada çok partili döneme geçmenin acemilikleri ve yanlışları yaşıyorduk. Böylesine bir temele oturduğu için aynı yanlış ve acemi tutumlar hala sürüyor.

Bizim Gazipaşa yeni ilçe olmuştu. Ora ilkokulunu istediğimde bin bir zorlukla verdiler. Gazipaşalı olduğum için hemen herkesi tanıyordum. Daha doğrusu orada okuyan ilk kız olarak onlar beni tanıyor, bir yandan hayranlık duyuyorlardı. Ne var ki orada çalışan kadın olarak gene tektim. Bu yüzden bazı sıkıntılarım olmuştu. Okul müdürü ve öteki öğretmenlerin öğretmen okulu çıkışlı olması ve o sırada Köy Enstitülerinden cayılması bizler için kimi sorunları da birlikte getiriyor, müfettiş, kaymakam, hatta hemşehrim okul müdürü bile bazı rahatsız edici tutumlar içinde oluyorlardı. Bu okulda kaldığım iki yıl, öğrenciler ve velilerle çok güzel çalışmalar yaptık. Tonguç'un yerine genel müdür olan eski psikoloji öğretmenimiz Yunus Kazım Köni bu sırada beni Amerika'ya göndermek istedi, ısrar etti. Asla dönüp bakmadım. Sınıf arkadaşım Hali-se Sarıkaya'ya (Apaydın) da benzer bir teklifte bulun-

muş, o da kabul etmemiş. Birbirimizden habersiziz. Biz böyleydik.

27 Mayıs hareketinden sonra Hasan Ali Yücel, dönemin bakanına bizim kayıplarımızı anlatarak “iade-i meslek” uygulaması yapılmasını sağladı. Ondan sonra branşlarımıza göre müfettişlik, ortaöğretimde öğretmenlik ve yöneticilik görevleri verilmeye başlandı bize. Ben de bundan sonra bir süre ortaöğretimde çalıştım. Sonra İstanbul’da Atatürk Eğitim Enstitüsü’nde meslek dersleri öğretmeni oldum. Orası fakülteye dönüşünce bir süre de M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bölümü Öğretim görevlisi olarak çalıştım. 1985’te emekli oldum.

Pakize Hanım, kamuoyu sizi iyi bir yazar olarak tanıyor. Kitaplarınız hakkında bilgi verir misiniz?

Atıcı kardeş, ben kendimi pek öyle görmüyorum. Bu yüzden bir kitabım var. Bilgisayarımda 4-5 kitaplık materyalim birikti gerçi. Ama biraz seçiciyim. Bir cümleye bir kelimeye bile bakıyorum doğru mu, yanlış mı? Öğrenciyken diktığım dikışlerin nakışların tersini yüzünü aynı yapmaya çalışırdım. Kimi zaman arkadaşlarım anlayamazlardı neresinin tersi olduğunu. Yazmada da böyle bir takıntım var. Şimdi “Kızlar da Yanmaz” diye bir çalışmam bitti. Düzeltmelerim uzun sürüyor. Cumhuriyet eğitiminde kendi gözlemlerim, en

çok çocukluk. Yukarıda adı geçen Cemiş Teyze'nin "Okuyan kızlar cayır cayır yanacak." sözünden alıyor adını...

Günümüzde eğitim bozuldukça insanlar yeni arayışlara giriyor. Bu arayış içinde ilk akla gelen Köy Enstitüleri oluyor değil mi?

Evet öyle oluyor. Sadece bizde değil Batı'da da tartışılıyor Köy Enstitüleri. Amerika'da bile Köy Enstitüsü toplantısı yapıldı biliyorsunuz. Dünyadaki hızlı değişme ve gelişmeler karşısında ünlü J. Dewey ya da başka eğitim görüşleri işlevsel olamıyor. Oysa Köy Enstitüleri 21. yüzyılda da konuşuluyor.

O halde yeniden açılabilir mi?

Koşullar çok değişti. Yeniden açmak değil o ilkelerden yararlanılabilir her zaman. Ama parça parça olursa tutmaz. Kuşkusuz böyle bir uygulama iktidarların dünya görüşüyle yakından ilgili.

Son zamanlarda Köy Enstitüleri ile ilgili yazılanları, nasıl buluyorsunuz?

Gerçekten o kadar çok yazılıyor ve konuşuluyor ki insan şaşırıyor. Bilim adamlarının, köşe yazarlarının, vb. aydınların çok değerli yazıları yapıtları ortaya çıkı-

yor. Enstitü çıkışlı arkadaşların yazdıkları anılar ve düşünsel yazılar da çok. Bence sizin, yani bizim “Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı”, “Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği” üniversitelerle işbirliği yaparak bir bilim kurulu oluşturup bunları değerlendirmeli, sonuçlara varmalı.

Karşı yazılar çıktı bir iki?

Evet, bunları biliyorum. Milliyet'te Taha Akyol yazmış. Taha Bey gelenekçi biri. Çağımızın eğitim gereksinimini ve Köy Enstitülerini anlaması kolay değil. Arkadaşların Murat Belge'ye kısa cümlelerle paragraflarla verdikleri yanıtları yanlış buluyorum. O bir yazı yazmış. Siz de bir yazıyla eleştirirsiniz. Atilla İlhan'da bir ara “Köy Enstitüleri açacağına fabrika açsaydı.” dedi İnönü'yü eleştirmek için. Kitaplara gömülen kimi kentsoylular, eğitimin beklemeye dayancası olmadığını, başkalarının da kendileri gibi eğitim görme hakkı olduğunu hesaba katmıyorlar. Fabrika açılmaması eksiklik olsa bile, köylünün bir an önce ilköğretimden geçmesi neden yanlış olsun. Kaldı ki o yıllarda Fabrika da açılıyordu. Anılarını yazan bizim arkadaşlardan kimileri de okuru üzecek yanlışlar yapıyorlar. Anı yazmak zor iş.

Bu arada sizin “Ortacalı Yıllar” anılarınızdan hoşlandığımı da söylemek isterim. Çok güzel çocukluk

gözlemleri. Ancak genç olduğunuz için yakın zaman anıları. Ama ilgiyle okunuyor.

Pakize Türkoğlu, Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel Aksu köy Enstitüsünde 1940.

Sayın Türkoğlu, AB, Sözde Ermeni soykırım iddiaları konularında söyleyecekleriniz var mı?

Yurt ve dünya sorunlarını elbet izliyor ve düşünüyorum; ama bu konuda konuşmak alanın uzmanlarının işi. Örneğin Ermeni iddialarını, uluslar arası ilişkiler profesörü Türkkaya Ataöv iyi biliyor.

Pakize Türkoğlu'nun bir günü nasıl geçiyor?

Bu da ünlü kişilere sorulacak bir soru. Benim yaşamım da sizlerinki gibi geçiyor.

Peki, okumanızı sorabilir miyim, hangi gazete, dergi ve kitapları okuyorsunuz?

Bir kitap kurdu olmamakla birlikte, okumaktan mutluluk duyan biri sayılırım. Gazete ve dergilerden çok kitap okuyorum sanıyorum. Gençliğimde daha çok edebiyat okurdum. Şimdilerde eğitim kitaplarına yöneldiğimi görüyorum. Üstelik emekli olduğum halde. Şimdi elimde Rus eğitimci Vasili Suhomlinski'nin "Eğitim Üzerine" yapıtı var, ikinci kez okuyorum. Bir de Hacettepe Ü. Öğretim Üyesi Prof Dr. Veysel Sönmez'in, sınıf arkadaşım Cavit Binbaşoğlu'nun bana gönderdiği eğitim kitapları var. Onları gözden geçirip okuyacağım.

Cumhuriyet gazetesi ve eklerini sürekli okurum. Bu gazetede ilgi çekmeyecek yazı olmuyor. Öteki gazetelere de bakarım arada bir. Ama gazete alıyorum diye elime tutuşturulan o kilolarca ilan ya da boyalı resimli bulmaca sayfalı eklere sinir oluyorum doğrusu.

Öğretmen Dünyası, Yeniden İmece, abece ve Çağdaş Eğitim dergilerinin sürekli okuruyum. Bunlardan yeterince yararlanıyorum. Abone olmadığım arada bir aldığım dergilerde var...

Son dönemlerde ülkemizde tarikatlar eğitim alanına iyice el attılar, bu konularda ne söyleyeceksiniz?

Ne söyleyebilirim. Bizim öğrenciliğimizde aydınlanma eğitimi egemendi. Toplumda ve okulda modernliğe özendirme vardı. 1933'te 6 yaşında okul için eşek sırtında nahiyenin yoluna düştüğümüzde yolda dallarına ince bezler bağlanmış bir ağaç gördüm. Beni götürmekte olan iki köylümüze sordum ne olduğunu. Dilek tutanların oraya bez bağladığını söylediler. Biz de bağlayacak mıyız? dediğimde Akça Yusuf bana: *"Hayır, sen mekteplisin gayri, onu bizim gibi cahiller yapardı eskiden."* demişti.

Geçenlerde filinta gibi kız ve erkek, üniversite adayları ve ana babaları, türbelere dilek bağı bağlar-ken, sınav duası ederken görünce anımsadım 72 yıl öncesinin bu olayını. Bunu yaşamak benim kuşağım için büyük bir hüzündür. Bu konuda hiç konuşmak istemiyorum. Lütfen hoşgör...

Sayın Türkoğlu son olarak okuyuculara, öğretmenlere, aydınlara, akademisyenlere, gençlere söyleyecekleriniz var mı?

Onlara sevgiler selamlar... Genç kuşaklar bana *"Kendinize iyi bakın."* diyorlar yaşlı olduğum için. Ben de onlara *"Memlekete iyi bakın."* demek isterim.

Sayın Türkoğlu sizinle böyle uzun, keyifli ve güzel bir söyleşi yaptığım için kendimi şanslı sayıyorum. Çok yararlandım. Okuyucularımızın da hoşlanacaklarını düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Ben de çok teşekkür ederim Erdal kardeşim...

PROF. DR. AYŞE BAYSAL'LA SÖYLEŞİ...

Ayşe Baysal ve Erdal Atıcı Hasanoğlu'nda 16 Nisan 2006

**“BİLİMİN DOĞRULTUSUNDA YÜRÜYEN İNSAN;
DOGMALARA, SAFSATALARA, HURAFELERE
İNANMAZ...”**

“Prof. Dr. Ayşe Baysal’la Nisan 2006 etkinliklerinden önce Hasanoğlu’nda panelde birlikte olduk. Sonra Ekin Radyo’da iki saate yakın Köy Enstitüleri üzerine konuştuk. En son konferans vermek için gittiği Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim

Fakültesi'nde söyleştik. Söyleşimize bugünden başlayıp İvriz Köy Enstitüleri'ne, oradan da çocukluğuna kadar gittik. Ayşe Hanım Köy Enstitüsünden başlayarak yürüdüğü uzun ve aydınlık yolu, o yolun kendisini nerelerden nerelere getirdiğini bir çırpıda anlattı. Bu su gibi akacak söyleşiyi ilgiyle okuyacaksınız..."

Sevgili Ayşe Baysal Hocam emeklilik günleriniz nasıl geçiyor, çalışmalar sürüyor mu?

Emekli olalı 9 yıl oluyor, tabii yaş haddinden. Üniversitede 67 yaşında emekli olunuyor. O zamandan beri haftada bir iki gün Hacettepe'de, bir gün de Başkent'te oluyorum. Öğrencilerle olmak beni mutlu ediyor. Emekliliğin ilk yılları sorumlu olduğum dersler vardı. Öğretim üyeliğine başladığım ilk yıllarda olduğu gibi derslere hiç hazırlıksız girmedim. Her yıl anlattığım derslerde yeni bilgilere yer verdim. Şimdilerde sadece Başkent Üniversitesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü'nde bir dersin sorumluluğunu taşıyorum. Dersim öğleden sonra, sabah üniversiteye gidip en son çıkan yayınları tarıyorum, ilginç konuları özetliyorum. Öğretim elemanlarıyla konuşuyorum. Bazen onların bana soruları oluyor, onları yanıtlıyorum. Değişik kuruluşlardan konferans vermem isteniyor, onlara hazırlanıyorum. 2005 Ekim ayından beri Ankara'da iki, İzmir'de bir, İstanbul'da bir, Kayseri'de bir, Konya'da bir konferans verdim. Bu konferanslar uzman olduğum

beslenmeye ilişkin. Bilimin gösterdiği yolda; beslenmenin insan sağlığının korunması ve gelişmesinde temel olduğuna inandığımdan, az harcamayla sağlıklı beslenme konusunda halkın bilinçlenmesine katkıda bulunmaya çalışıyorum. Bazen yollarda bile insanların sorularını yanıtlıyor, tavsiyelerde bulunuyorum. Ayrıca TV'lerde Kanal B ve TRT'nin programlarına katıldım.

Ayşe Baysal, 15 Ocak 1944, İvriz Köy Enstitüsün arkadaşlarıyla

Zamanımın önemli bir bölümünü de daha önce yayınlanmış kitaplarımın yenilenmesi için harcıyorum. Kitapların her baskısı yenilenmiş olarak basılıyor. Bilim sürekli geliştiğinden bilgilerin de yenilenmesi gerekiyor.

Bir gününüz nasıl geçiyor, hangi gazeteleri okuyorsunuz?

Her gün bir günlük gazete (Milliyet) okuyorum. Gazetenin bazı köşe yazarları dünya görüşüme uygun yazıyorlar, onlarla fikirleri paylaşıyorum. Özellikle ekonomiye ilişkin bilgilere ilgi duyuyorum. Bilimsel dergi okumaktan aktüel dergilere zaman kalmıyor. Her gün birkaç saat kitap okuyorum. Son okuduğum kitap; Hıfzı Topuz'un "Tarcan" isimli kitabı. Çok ilginç, keyifle okudum. Dünya birbiriyle savaşırken, bizim cahillikle savaşımız çok güzel anlatılıyor.

Ülkemiz zor günlerden geçiyor bunları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Gerek Kurtuluş Savaşı sırasında, gerekse Cumhuriyetin kuruluşu ve devrimlerin yapılması sırasında Atatürk karşıtları vardı. Onlar hiçbir zaman devrimlere inanmadılar. Elleri geçen her fırsatı devrimleri yıkmak, şeriat devletini tekrar geri getirmek için kullandılar. En büyük devrim, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için toplum yaşamını dogmatik din öğretilerinden kurtularak bilimsel esaslara göre düzenlemektir. Bunu yapmak, ancak çağdaş eğitimle gerçekleşebilirdi. Bunun için yapılan eğitim - öğretim birliği ve harf devrimi, gericilerin baş hedefi oldu. Bilimin doğrultusunda yürüyen insan; dogmalara, safsatalara, hurafelere inanmaz. Her olgunun nedenini ve sonucunu araştırır.

Bunu yapan insan din devletindeki gibi kul değil bireydir. Bireylerden oluşan toplum çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış demektir. Bu nedenle dini öğretileri toplumsal düzenin dışına çıkaran ve bireyin kendisine bırakan laiklik ilkesi demokrasinin temelini oluşturur. Laik devlet ilkesine başından karşı çıkanların çocukları, torunları demokrasi kılıfı altında ön ve laik eğitimi yozlaştırmak için savaş vermektedirler. Ben onların bu savaşlarında baş rolü alacaklarına inanmıyorum. Çünkü derenin doğal akışı bir süre bentlerle durdurulabilir ama zamanla o yine kendi mecrasını bulur.

Ayşe Baysal, 20 Şubat 1947 İvriz Köy Enstitüsü

C umhuriyet Gazetesi *“Tehlikenin farkında mısınız?” diye siyah bir bantla çıktı. Ne dersiniz, tehlike büyük mü?*

Tehlike var, ancak şeriat devletine dönüşüm pek de kolay değil. Birkaç gündür İran’daki olayları izliyorum. Her çağdaş yaşam biçimi yasak, fakat bu yasağa uyulmuyor. Türkiye’de devrimleri benimsemiş güçler azınlıkta değil. Bu güçler zamanı geldiğinde ayağa kalkmasını bilir. Bu hükümet AB’ye girmeyi hedef göstererek iktidar oldu. Şeriat düzeniyle mi AB’ye girilecek. Çoğu yoksul insan AB’ye girip gelirinin artacağı düşüncesiyle bu iktidara oy verdi. Ekonomik durumda bir değişim olmadığını anlayınca oyunu geri alır.

G eleceğimizi nasıl görüyorsunuz, Türkiye nasıl bir yol izlemeli?

Çağdaş yaşamdan yana olan güçler kendilerini uyuşukluktan kurtarmalıdır. Bunda en büyük ödev Atatürk’ün kurduğu CHP’ye düşmektedir. CHP kısa sürede kendini toparlamalı iç çekişmelerden kurtulmalı ve yüzünü halka dönmelidir. CHP’de halktan kopuk, halka tepeden bakan yöneticiler olmamalıdır.

Kendi çapımızda da üniversitelerde okuyan öğrencilere yardımcı olmamız gerekir. Ben kişisel olarak bunu yapıyorum.

S iz bildiğim kadarıyla Ermenek yöresindeki, yayla köylerinden birinde doğdunuz ve çocukluğunuz orada sıkıntı ve yokluk içinde geçti o zamana ilişkin anımsadıklarınızı anlatır mısınız?

Ben eskiden Konya'ya sonra Karaman'a bağlanan Ermenek, şimdilerde Sarıcepler ilçesi Uğurlu Köyü'nde doğdum. Bu yer Orta Toroslar'ın tam ortasında. Alanya'ya 90, Konya'ya 180, Karaman'a 250 km uzaklıkta. Çocukluğumda neredeyse 6 ay Ermenek'le bile iletişimimiz yoktu. Toprağı çok az olan bir yöre orası. Az toprakta kendimize yetecek kadar çavdar yetiştirilir, ondan şerbet, yufka ekmek ve bulgur yapılırdı. Patates, soğan kışın en çok tüketilen sebze idi. Yazın domates ve diğer sebzeler kış için kurutulurdu. Şekeri ilkokula başladığımda tanıdım. Biraz bağımız vardı. Yazın taze üzüm, kışın kuru üzüm ve pekmez yediğimiz tatlı besinlerdi.

Ben babadan 7., anneden 4. çocuğum. Bebekliğimden itibaren 2 odalı, altı ahır olan bir evde 7 kardeş yaşırdık. Beş-altı yaşlarından itibaren işgücüne katılmak zorunluluğu vardı. İlk işim çeşmeden su taşımak, oğlak gütmek, biraz daha büyüyünce katır gütmek. En büyük sıkıntıyı katırda çektim diyebilirim. Katır çok inat bir hayvan. Katır gütmek, katırla tarladan, bahçeden yük taşımak çok zor gelirdi bana. Köyde o yıllarda bit, pire ve her türlü hastalık yaygındı. DDT icat edildiğinde insanlar bittten kurtuldu. Onu bulana köylüler

cennetlik derlerdi. Sonra zararı ortaya çıktı. Geçirmediğimiz hastalık kalmadı. Erken katarakt olmam, belki de çocuklukta geçirdiğimiz göz hastalıklarındandır. Sıtmadan Ankara'ya geldikten sonra 1950 başlarında kurtuldum. Sıtma tutanları "Sıtma Pınarı" denen soğuk suyun altına tutarlardı. Yazın yaşam daha kolaydı. Hayat denen balkon benzeri yerde yataydık. Kışın odun sobasıyla ısıtılan bir odada anam, babam, 6 kardeş birlikte yataydık. O koşullarda neden ölmediğimizi, doğal beslenme ve genetik yapımızın iyi olmasına bağlıyorum şimdilerde.

İlkokul yıllarınız ve öğretmenleriniz hakkında konuşalım isterseniz...

Erdal Bey, ben ilk okula zorla gönderildim. Benim büyüğüm ablam güçlüydü, tarla bahçe işlerini iyi yapardı. Onu saklayarak beni küçük olmama karşın okula yazdırdılar. Çünkü okula göndermeme cezayı gerektiriyordu. Yedi kardeş içinde hiç okula gitmemiş olan benim büyüğüm ablamdı. Bu büyük ablam ve ağabeyim 3 sınıflı okulu bitirdiler. İlk ben 5 sınıflı ilkokulu bitirdim. Okula gitmek istemem halsiz ve güçsüz olmamdandı. En büyük eniştem beni sokaktan tutup okula götürürdü. Bir-iki ay böyle geçti. Kış gelince her çocuk okula bir-iki odun getirmek zorundaydı. Okula gönderilmeyen ablam "Ben odun getirip, sen okula mı götüreceksin." diye kızardı. O nedenle de okula gitmek istemezdim. Zamanla okumayı sevdim ve başarılı bir

öğrenci oldum. Öğretmenimiz Osman Koçak, Sarıvadi Köyü'ndendi. En büyük oğlu ile aynı sırayı paylaştık, sonradan o başarılı bir matematik öğretmeni oldu. İlkokulun son sınıfında şimdinin 7. sınıfında okutulan matematik problemlerini çözebiliyorduk. İlkokulun temelini iyi atıldığına inanıyorum. Öğretmenimin benim Köy Enstitüsü'ne gönderilmem için aileme çok baskı yaptığını hatırlarım. Ancak bir süre sonra bizim köyden ayrıldı ve uğraşısı başarılı olamadı.

Ayşe Baysal, 5 Temmuz 1954 Diploma Töreni hediyesini Validen alırken

Köy Enstitülerine sizi kim yöneltti? Nasıl Köy Enstitülü oldunuz?

İlkokulu bitireli 3 yıl kadar olmuştu. Benim küçük kız kardeşim de o yıl ilkokulu bitirmişti. Köyde ilkokulu bitiren erkek çocuklardan başarılı olanlar Köy

Enstitüsü'ne gidiyordu. İlk giden babamın arkadaşının oğlu oldu. O Çifteler Köy Enstitüsü'ne gitti. Daha sonra İvriz Köy Enstitüsü açılınca oraya gitmeye başladılar. Köy Enstitüleri'ne talep artınca sınavla öğrenci almaya başlandı. Babamın dayısı İsa dayının büyük oğlu da İvriz 'de okuyordu. Küçük oğlunu da göndermek istedi. Ancak onun sınavsız okula girebilmesi için bir kız çocuğunun getirilmesi isteniyordu. Benim en büyük ağabeyimin (babamın ilk eşinden) oğlu da ilkokulu bitirmiş İvriz'e gitmek istiyordu. Babam ve annem onunla bile beni ya da kardeşimi İvriz'e göndermediler. Bir kızın karma eğitim veren uzak bir yere gitmesi "namusun elden gitmesi" demekti, onlara göre. Sonra benden bir yaş büyük olan babamın torunu, dayısının baldızının babası Ali Emmi yi ikna ederek İvriz'e gittiler. İsa dayı ailem üzerindeki baskıyı arttırdı. Beni ya da kardeşimi Mehmet'le birlikte İvriz'e göndermeleri için. Ben sağlıklı, tarla, bahçe işlerini iyi yapamayan güçsüz biriydim. Kardeşim benden güçlüydü. Ev işlerinde de pek becerikli sayılmazdım. Annem benim geleceğimden umutsuzdu. Belki de onlar ölünce tek oğlunun üzerine yük olacağımı düşündü. Birgün "Allah belki bir kısmet verir, ne olacaksa olsun." deyip, benim İvriz'e gitmeme karar verdi. Bir Temmuz günü Mehmet'in ağabeyi benim en büyük ablamın (babamın birinci eşinden) kocası, bizi alıp yaklaşık 150 km'lik Karaman'a doğru yürüyerek yola çıktık. 3 gece yollarda konakladıktan sonra Karaman'a ulaştık. Treni ilk kez orada gördüm. Trenle Ereğli'ye

oradan da yürüyerek İvriz Köy Enstitüsü'ne ulaştık. Benden önce gelen benim yaşlarımdaki yeğen, onunla birlikte gelen Zahide ve daha önce gelmiş olan ağabeyler orada oldukları için sıkıntı çekmeden köy enstitülü olmuştum. İlkokula benim büyüğüm ablamın yerine, İvriz Köy Enstitüsü'ne de kardeşim yerine, benim gitmemde bir şansı.

K öy Enstitülerinde ilk günleri anlatır mısınız? Neler hangi alışkanlıklar yok oldu? Arkadaşlıklar... Dostluklar...

İvriz 'de ilk değişiklik giysimde oldu. El dokumasından dikilen fistan ve altına giyilen şalvarımsı giysi gitti, yerine boz ceket-pantolondan oluşan giysi geldi. İvriz'e geldiğimizde dersler bitmişti. Okula su getirme çalışmaları yapılıyordu. Erkek çocuklar yerleri kazıyor, bizde kürekle toprakları atıyorduk. Ayrıca tarlaya ekilen mercimek, nohut gibi ürünleri hasat ediyorduk. En zor işlerden biriydi, tarladaki mercimek ve nohudu yolmak. İş yapıyorduk fakat bu bizi mutsuz değil mutlu ediyordu. İşler bir açıdan köyde yaptığımızdan daha kolaydı. Sabahları kalkınca ilk işimiz meydanda toplanıp İstiklal Marşını söyledikten sonra halk oyunları oynamaktı. Sonra en önemlisi kitaplardı. En keyifli anlar kitap okuduğum anlardı. Enstitüde hademe olmadığımızdan bir yerde mutfak ya da derslik temizliği nöbetimiz olurdu. Biz sınıfta 40 erkek 4 kız öğrenciy-

dik. Birbirimizle kavga ettiğimizi pek anımsamam, hepimiz birbirimizle kardeş gibiydik. Hafta sonlarında eğlenceler olurdu. Okuma ve iş yapma yanında bu gibi faaliyetler günlük yaşamın monotonluğunu giderirdi.

E nstitüde dersler ve öğretmenlerinizle ilgili neler söyleyeceksiniz? Okumayla aranız nasıldı?

Ekim - Mayıs arası genelde kültür dersleri ağırlıklı öğrenim yapılırdı. Bu arada nöbet yolu ile temizlik ve mutfak işlerinde de çalışırdık. Bahçe zamanı belirli bir süre bahçelerde, hasat zamanı da mercimek, nohut yolma gibi tarla işleri de yapardık. Erkek öğrenciler marangozluk, yapıcılık, demircilik gibi alanlarda iş eğitimi alırken, biz kızlarda dikiş-nakış gibi işler öğrenirdik. Zamanla giysilerimizi kendimiz dikmeyi öğrendik. Dersler oldukça yoğundu. Ben en çok matematik, fizik, kimya ve Türkçe derslerini severdim. Matematik kitabı elime geçtiği gün içindeki problemleri çözmeye başlardım. Kısa boylu, sol elini kullanamayan bir matematik öğretmenimiz vardı. Ders anlatır, örnek problem çözdükten sonra beni tahtaya kaldırır, bir-iki problem de bana çözdürürdü. Sınıfın önemli bir bölümünün hala o konuyu niye anlayamadığına şaşırırdım.

Türkçe öğretmenimiz haftada birkaç kez kompozisyon yazdırdı. Biraz yazma yeteneğim varsa o yılların kazandırdığı alışkanlıktan kaynaklanıyor olabilir. Beni öğretmenimiz İvriz Köy Enstitüsü Dergisi yazı

kuruluna da seçmişti. Dergide kitap tanıtımı ve değerlendirmesi yapardım. Kütüphanedeki bütün kitapları okumuştum. Bunların önemli bir bölümü Hasan Ali Yücel'in çevirisini yaptığı dünya klasikleriydi. Köye tatile gittiğimde de yanımda kitap götürür, bahçe tarla işlerinden fırsat buldukça okurdum. Annem "okulda okuduğun yetmiyor mu?" diye azarlardı. Okuma alışkanlığını da enstitü de kazandım. Beceremediğim dersler; resim, müzik ve beden eğitimiydi. En düşük notu o derslerden alırdım. Ev işi dersimin de iyi olduğunu söyleyemem. Müzik öğretmenimiz "edebiyatı bu kadar iyi olan öğrencinin müzik dersi neden kötü olsun" diye iyi not verdiğini anımsarım. Üçüncü sınıfta yeni bir kimya öğretmenimiz gelmişti. Bana hiç görmediğimiz bir soru sordu, bilemedim. "Çok başarılı dedikleri öğrenciye bak." diyerek benimle alay etmesine çok üzüldüm ve o anda o öğretmenden tam not almaya karar verdim ve tam notu da aldım.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrası olayları kitaplardan değil gazetelerden öğrendim. Kütüphaneye alınan günlük gazeteleri bir yolunu bulur, okumaya çalıştım. Hala gazete okumadığım gün kendimi eksik hissedirim. Tarih öğretmenimiz Türkiye haritasını doğru çizmemizi isterdi. Onu çok doğru çizmeyi öğrendiğimden tam not alırdım.

Köy Enstitüsü yıllarından birçok anınız vardır sanırım?

İvriz Köy Enstitüsü'ndeki öğrenciliğimin üçüncü yılında (1947) eğitim-öğretimde değişiklikler başladı. Kültür dersleri ağırlık kazandı. En önemli değişiklik giysilerimizde oldu. Kadın-erkek eşitliğinin simgesi boz renkli pantolon-ceket gitti, yerine siyah önlük geldi. Turancı öğretmenler geldi. Bazı kitaplar yasaklandı. Burada hiç unutamadığım bir anım var; ben üçüncü sınıfta idim. Yine hafta sonu eğlence düzenlenmişti. Mahmut ağabey (Mahmut Makal) bir şiir okudu. Şiirde köyün sefaleti, ezilmişliği anlatılıyordu. Tarih öğretmenimiz beğenmemiş olacak ki sahneye çıktı. "Arkadaşın köylerimizi böyle sefil anlatması doğru değil, bizim köylerimizin halısı da, kilimi de her şeyi var." mealinde bir konuşma yaptı. Bizler öğretmenimizin söylediğinin doğru olmadığını biliyorduk, yaşantımız aynen Makal'ın söyledikleri gibiydi. Yaklaşık kırk yıl sonraydı, o öğretmenimiz Ankara'da bana uğradı. Kızı öğretmen olmuş, Antalya'nın bir köyüne atanmış. O köyün ne kadar sefil olduğunu, orada insanca yaşamın olanaksızlığını anlattı. Halbuki aradan geçen yıllarda köylerde göreceli iyileşmeler olmuştu. Köye gidip gelmek kolaylaşmış, elektrik, su durumu eskiye göre daha iyi idi. Öğretmenimiz en sonunda gerçeği görmüştü. Ne yazık ki Mahmut Makal'ın öğretmen olduktan sonra atandığı köyü anlatan "Bizim Köy" kitabı, kendisini yetiştiren İvriz Köy Enstitüsü'nde

yasaklanmıştı. Kitabı gizlice okuduğumu anımsıyorum. Yasakların gerçeği örtmediği ortadaydı. Benim köyüm aynı sefaleti yaşıyordu. Konya'nın Ereğli ilçesinden yaz tatilinde kendi köyüme gitmek bir işkenceydi. Trenle Karaman'a gelirsın. Karaman'ın sidik kokan hanlarında kalmak zorunda kalırsın, oradan bulabildiğin bir kamyon üzerinde Ermenek'e gidersin. Oradan 35 km ilerdeki Uğurlu köyüne yürürsün. İvriz'e gelirken Karaman'a kadar yürümüştüm. O belki daha kolaydı. Artık birazda kentleşmiş olmanın etkisiyle böyle rezil yolculuğa katlanmış olurduk. Turancı öğretmenimizin köy gerçeğini anladığı yıllarda ise en azından köye insanca gidip gelme olanağını bulmuştuk.

Ayşe Hocam, İvriz Köy Enstitüsü'nün sonrasını da konuşalım isterseniz?

Yıl 1950, artık İvriz Köy Enstitüsü'ndeki öğrenimimiz sona ermek üzereydi. Öğretmenlerim benim yüksek öğrenime gidebilmem için düşünmeye başladılar. Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmıştı. Oradaki erkek öğrenciler Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'na, kızlarda; Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'na gönderilmişti. Daha sonraki yıllarda da Köy Enstitüsü mezunlarına bu okullara sınavla gidebilme olanağı tanınmıştı. Kız Teknik Yüksek Öğretmen okulunda Köy Enstitülüler

için iki kontenjan olduğu biliniyordu. Başta Türkçe öğretmenim Ali İhsan Beyhan ve Eğitim Bilimleri öğretmenim Tefvik Yavuzer olmak üzere benim Gazi Eğitim yerine, teknik sözcüğünden dolayı Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'nun sınavına girmemi uygun gördüler. Oradan mezun olanların Köy Enstitüleri'nde ev işi öğretmeni olarak çalışmaları amaçlanmıştı. Aynı yıl Demokrat Parti iktidara gelince ilk işlerinden biri Köy Enstitüleri'nde karma eğitime son vererek Enstitülerdeki kız öğrencileri Kızılçullu ve Beşikdüzü'nde toplamak oldu. Böylece Köy Enstitüleri'nden Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'na son giden ben ve Ortaklar'dan mezun bir arkadaş oldu.

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu için ilk kompozisyon sınavına İvriz Köy Enstitüsü'nde girdim. Biz son sınıfta 4 kız öğrenciydik. Sınava sadece ben girdim. 21 Köy Enstitü'nün hepsinde sınav yapıldı ve Ankara'ya gönderildi. İvriz'den köye dönüp öğretmen olarak atanmayı bekliyordum. Daha önceki yıllarda mezuniyet sonrası atama yapılırken bizim atamamız bir türlü yapılmıyordu. Yeni hükümet herhalde bizi sakıncalı görüp inceleme yapıyordu. Eylül sonu Enstitü'den ilk sınavı kazandığımı, ikinci sınav için Ankara'ya gitmem gerektiğini bildiren haber geldi. İvriz'e geri geldim. Yanımda Konya'yı iyi bilen bir arkadaşla Konya'ya, oradan da Ankara'ya geldim.

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Kız Enstitüleri'ne öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştu.

Okulda kentlerdeki ekonomik durumu iyi olan ailelerin kızları okuyordu. İlk günler onlar bana, ben onlara yabancı gözüyle bakıyorduk. Benim giysilerimle alay bile ettiler. Zamanla kültür derslerindeki başarımdan dolayı bu soğukluk gitti. Dersler hafif olduğu için zamanımın önemli bir bölümünü Öğrenci Derneği'nde Milli Talebe Federasyonu'nda geçirdim.

*Ayşe Baysal, 7 Temmuz 1954,
Atatürk'ün Anıtkabire nakli töreni*

Yekta Güngör Özden ile Devrimci Gençlik Dergisi'nde, Cevat Geray ile Köycülük Kolu'nda çalıştım. Kantin işletmeciliği yaptım. Dört yıl böyle geçti. Cumhurbaşkanımızın da bulunduğu törende birincilikle mezun oldum. Köycülük Kolu'ndaki faaliyetlerimden dolayı dönemin Ankara valisi Köy İşleri Danışmanı olarak valilikte çalışmamı önerdi. Ben eskiden Köy Enstitüsü olup, o yıl öğretmen okuluna dönüştürülen

bir okula gitmek istedim ve kendimi Beşikdüzü Kız Öğretmen Okulu'nda buldum. Okuldaki çocukların büyük çoğunluğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun köylerinden gelmişti. Ev işi öğretmeni olarak onlara verebileceğim en iyi katkının sağlıklı yaşam ilkesi olduğunu düşündüm. Kız Teknikte son sınıfta Osman Koçtürk'ten öğrendiğim beslenme bilgileri sonucunda sağlığını kazanmıştım. Öğrencilere sağlıklı beslenme, diş fırçalama, banyo yapma gibi konularda doğru alışkanlıklar kazandırmaya çalıştım. Keyifli bir uğraştı. Okulun yemek işlerini düzeltmeye kalktım. Bu işlere daldığım sırada Ankara'dan haber geldi. Tarım Bakanlığı'nda yeni bir ev ekonomisi örgütü kurulmuş. Benim oraya naklen gidebileceğim bildirilmişti. Okul müdürü gitmemi istemedi. Ben yeni bir kavram olduğu ve köy kadınlarının çağdaşlaşmasına katkıda bulunacağı düşüncesiyle 8 ay sonra ev ekonomisi kursuna katılmak için İzmir'e geldim. Arkadaşlar kurs programını yarılamışlardı bile. Ben kısa sürede onlara yetiştim ve 5 ay sonra kursu tamamlayarak Manisa Tarım Müdürlüğü'nde ev ekonomisi uzmanı olarak göreve başladım. Yıl 1955. Manisa'nın köyleri de bizim köyden pek farklı değil. Bilgisizlik yüzünden sağlıklı bir yaşam sürüyor köylü kadınları. Seçtiğim köylerde temizlik, beslenme, çocuk bakımı, pratik giysi dikme gibi konularda bilgilendirme ve yetiştirme faaliyetlerine başladım. Bir yıl sonra köy muhtarıyla yapılan planlama toplantısında, muhtarların çoğu en çok köylerine ev ekono-

misi uzmanlarının gelip kadınlara iyi şeyler öğretmesini istediler. Eğitimin yararını görmüşlerdi.

O yıllarda ABD ile ortak çalışmalar yapılıyor ve tarımın modernleşmesi için çalışmalar yapılıyor, ABD'de görgü ve bilgi arttırmaya insanlar gönderiliyordu. Bende sınavı kazanarak bir yıl ABD'de görgü ve bilgimi arttırıp, dönüşte İzmir Ev Ekonomisi Yetiştirme Merkezi'nde göreve başladım. Burada uygulamalı eğitim yapıyor; hela yapımı dahil köyün çağdaşlaşması için uğraşıyorduk.

Sonraki yıllarda Türkiye'de tanınan bir "Beslenme Uzmanı" oldunuz, bu nasıl oldu?

Ev Ekonomisi Yetiştirme Merkezi'nde çalışırken ABD'deki Amerikan Ev Ekonomistleri Berregi'nin uluslararası bir burs verdiğini öğrendim. Özellikle beslenme alanında lisansüstü eğitim yapmak istiyordum. Bu bir fırsat olabilirdi. Hemen başvurdum. Başvurum kabul edilince yol parası biriktirmeye başladım. Yıl 1960, Türkiye kaynıyor. Daha çok demokrasi sözüyle iktidara gelen Demokrat Parti tam bir diktatörlükle ülkeyi yönetmeye çalışıyor, doğal olarak yönetemiyor. Bu sırada Amerikalı bir çiftçi karı-kocaya Ankara- Hatay- Konya- İzmir seyahatlerinde rehberlik yaptım. Ülkede neler olduğunu anlatmaya çalıştım. Bana rehberlik ücreti olarak maaşımın üç katı bir para vermek istediler, ABD de burs bulduğumu ihtiyacım olursa isteyebileceğimi söyleyerek parayı geri çevirdim. Onlar

gittikten sonra 27 Mayıs darbesi oldu. Hazine para olmadığı için Milli Birlik Komitesi benim gibi olup, yurt dışına gidebilmek için dışarıdan gidiş- dönüş bileti temin etme zorunluluğu getirdi. Bütün umudumun tükendiği sırada; avukat olan Yekta Güngör Özden ile Milli Birlik Komitesi'ne kendimi ve hayalimi anlatan bir dilekçe yazdım. Gidiş biletimi önceden tanıdığım ABD'li ailenin temin edebileceğini, olanak bulursam lisans üstü eğitimimi devam ettirmek istediğimi bildirip İzmir'e döndüm. İki gün sonra İzmir Emniyet Müdürlüğü'nden çağırdılar. İlk soruları “ torpeliniz kim “ oldu. Hemen pasaportumu verdiler. 2,5 ABD doları ve bir gidiş uçak bileti ile ABD'ye gittim. Bir yıl lisans tamamladım. Başarılı olmam üzerine bir yıl daha bursumu uzattılar ve yüksek lisansımı tamamladım. Beslenme konusunda en iyi üniversitelerden biri olan Visconsu Üniversitesi'nin bursunu kazanarak doktora tamamladım.

Doktora yaptığım sırada Hacettepe Beslenme ve Diyetetik Bölümü açıldığını öğrenmiştim. Ancak Köy Enstitüsü ve Kız Teknik'deki öğrenimim dolayısıyla Tarım Bakanlığı'na devredilmiş olan 20 yıl kadar zorunlu hizmetim vardı. Türkiye'ye dönünce beni Köy İşleri Bakanlığı Halk Eğitim Genel Müdürlüğü'ne gönderdiler. Benim hayalim beslenme alanında üniversitede çalışmaktı. Atandığım yerde masa başında bazı çeviri çalışmaları yapmamı istediler. O sırada Prof. Dr. Nusret Fişek'in kurduğu Hıfzısıhha Okulu beslenme

uzmanı arıyordu, aynı zamanda Atatürk Üniversitesi'nden de talep geldi. Çalıştığım yerde Yüksek Köy Enstitüsü mezunu ağabeyler vardı. Onlar beni Hıfzısıhha Okulu'na yönlendirdiler ve zorunlu hizmetle birlikte Sağlık Bakanlığı'na geçtim. O sırada Hacettepe Beslenme ve Diyetetik Bölümü'ne başlayan öğrenciler son sınıfa geçmişlerdi. Orada ek görevle ders vermeye başladım. Belki de Köy Enstitüsü geçmişimden dolayı olacak önceleri Hacettepe'ye tam görevli almak istemediler. O sırada Prof. Dr. İhsan Doğramacı Ankara Üniversitesi Rektörü idi. Erzurum'da Amerikalıların yardımıyla Atatürk Üniversitesi kuruluyordu. Amerikalılar benim oraya gönderilmem için Doğramacı'ya rica etmişler, o da oraya gitmem için birkaç kez söyledi. Hacettepe Üniversitesi olduktan sonra benim Hacettepe'de tam görevle çalışmamı istedi. Böylece 1966'dan itibaren Hacettepe Beslenme ve Diyetetik Bölümü'nde görev yapmaktayım.

B en anımsıyorum, mercimekle ilgili büyük bir kampanya başlatmıştınız?

Ben TRT deneme yayınına başlamasından itibaren TV'de beslenme programları yaptım. Ayrıca Ankara Radyosu'nda yıllarca konuşmalar yaptım. Birçok kuruluşun hizmet içi eğitimlerine katıldım, danışmanlık faaliyetlerinde bulundum. Beslenme konusu ortaya atılınca insanların aklına ben geliyordum. Mercimek

konusu da öğle oldu. Rifat Aras eski bir TRT çalışanı. Hazırlayacağı tanıtım programında görev almamı istedi. Benim istediğim gibi bir program yaptık. **Beslenme bilimini çeşitli alanlarda da bilgi veren ve bir mercimek- nohut yemeği içeren program hazırlandı.**

Bu sırada Almanya'da Uluslararası Mercimek – Nohut Sempozyumu düzenlenmişti. Ben orada yeterli ve dengeli beslenme ilkeleri konulu konuşmamda konuya; iki siyasi lideri örnek gösterdim. (biri muhalefet - yetersiz beslenmeye, diğeri iktidar - aşırı beslenmeye) Biri doğu illerine seyahat ederken hemen hasta oluyordu, diğeri de şişmanlığından dolayı kalp ameliyatı olmuştu. Ertesi gün bu gazetelere isim olarak yansıyınca tüm medya bir hafta yetersiz ve dengesiz beslenmeyi tartıştı. O sırada TV'de gösterilen program daha da ilgi çekti. Bazı yazarlar programı izlemeden eleştiride bulundular. Programı izleyen bir halk sağlığı öğretim üyesi 26 programlık bu dizinin 3 kredilik bir ders olabileceğini söyledi. Programdan en çok yararlananlar orta direk ev kadınları oldu. Nerede görseler bana memnuniyetlerini söylüyorlardı. Bir de mercimek üreticisi olan babasının her namazdan sonra bana dua ettiğini söylemişti. Bir bakliyat ihracatçısı da kendisini zarara uğrattığımı söyledi. Çünkü mercimeğin değeri ortaya çıkmıştı. Uluslararası bir toplantıda Hollandalı bilim adamı programın kitabını herkese göstererek "En iyi beslenme eğitimine örnektir." demişti.

S evgili Ayşe Baysal Öğretmenim son olarak, öğretmenlere ve bizi okuyanlara ne söylemek istersiniz?

Öğretmenlik ekonomik olanakları sınırlı da olsa en güzel mesleklerden biri. Yeniden meslek seçmek istesem yine de öğretmenliği seçerdim. Yönetici olduğum sürece her mezuniyet töreninde söylediğim sözü burada da söylemek istiyorum.

17 Nisan 1996, Köy Enstitüleri günü İvriz'den öğretmeni Abdullah Özkucur, Ayşe Baysal'a ödül verirken

Aldığınız bu diploma size ekonomik olarak sağladığı yararlar kadar toplumsal sorumluluklar da yüklemektedir. Ben yaşamım boyu toplumsal sorumluluğun yükünü taşıdım. Ben şans eseri benim büyüğüm ve küçüğümün sıralarını alarak Köy Enstitüsü saye-

sinde bu düzeye erişmiş olduğumu hiç unutmadım. Bu bana çevreme karşı sorumlu olmayı da yüklemişti. Önce birçok yeğenimin öğrenim görerek aydın ve toplumsal sorumluluk taşıyan bireyler olmasına maddi ve manevi katkıda bulundum. Sonra öğrencilerime daima bilimi gerçek yol olarak kabul ederek Atatürk'ün hedef gösterdiği çağdaş uygarlığın gerektirdiği bireyler olarak yetiştirmelerine yardımcı oldum. Topluma karşıda daima “sağlam kafa sağlam beden de bulunur” özdeyişine ve sağlığın temelinin de bilimsel ilkelere uygun beslenme olduğuna yürekten inanarak halkımızın bilinçlenmesine katkıda bulundum. Herhangi bir vatandaşın “sizden çok şey öğrendik, sağ olun” demesi beni daima mutlu etti. Başkalarına bilgi aktarmada hiçbir zaman para düşünmedim. Yazdığım kitapların telif gelirleri ve zaman zaman talep etmediğim halde bana ödenen cüz-i paraları Atatürk Devrimleri ve İlkeleri'ne uygun davranan beslenme öğrenimi gören öğrencilere burs olarak verdim. Ekonomik yaşamım nedeniyle biriktirdiğim az miktarlardaki parayı da, kitapların yeni basımlarından gelen paralarla birleştirerek bursun devamlılığını sağlayan “BESVAK VAKFI”nın kuruluşu için harcadım. Bu vakfa benim ilkelerime inanan, mesleğinde başarılı öğrencilerimin de katkı sağlaması beni mutlu ediyor. Nereye gitsem öğrencilerimin ve halkımın sevgi ve saygısıyla karşılanmam bana en büyük mutluluğu vermektedir. Çok parayla bu mutluluk sağlanamaz. Bu sanırım eğitimciliğimin bir ürünü. Tüm öğretmenlerin ve okuyucuların bu mutluluğu tatmalarını dilerim.

***B** u uzun söyleşiyeye zaman ayırdığınız için size çok teşekkür ediyorum. Yaşamınız bir nehir gibi akıp gidiyor, ben kendi adıma söyleşiden çok yararlandım. Okuyucularımız da yararlanacaklardır. Nehri anımsatan yaşamınızda size uzun ve sağlıklı yıllar diliyorum. Teşekkür ediyorum...*

Ben de size teşekkür ederim Erdal Atıcı kardeşim.

TALİP APAYDIN'LA SÖYLEŞİ...

Talip Apaydın, Erdal Atıcı

“KİMSE BU REZİLLİĞE DEMOKRASİ DEMESİN!..”

Talip Apaydın, seksenine merdiven dayayan bir Cumhuriyet aydını. Türkiye'nin aydınlanmasına adanan bir yaşam onunki, yurtseverliğin bedelini ağır ödeyenlerden. Tutuklanmış, sorgulanmış, sürülmüş, açığa alınmış ve en sonunda bakanlık danışmanlığından emekli olmuş. Köy Enstitüleri destanının içinde yetişmiş ve yıkım sürecini yaşamış. Yazmış, söylemiş bir güzel, çağdaş insan... Talip Apaydın'la Ankara'da Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nda söyleştik.

Sevgili Talip Apaydın, size sorularımı sormadan Önce yürekten “merhaba” diyorum. Bize çocukluğunuzdan, ailenizden, köyünüzden anımsadıklarınızı anlatır mısınız?

Ben de sana ve bütün okuyuculara “merhaba” diyorum. Birkaç ayrı yerde yazdım. Konuştum. Onun için ayrıntılara girmek istemiyorum. 1926, Ömerler köyü doğumluyum. Üç yaşında iken Beypazarı’nın Kapullu köyüne (babamın köyü) göçtük. Orada büyüdüm. Üç sınıflı köy okulunu okudum. Anam ben üç yaşında iken öldü. Üvey ana elinde zor bir çocukluk dönemi yaşadım. Bir yandan yoksulluk, karanlık. Babamın hiç toprağı yoktu. El tarlalarında ortakçılık (yarıcılık) yapardı. Karabasan gibi geçti o yıllar. Beypazarı’nda yoksul köy çocukları için açılan parasız yatılı pansiyonlu okulda dördüncü beşinci sınıfları da okudum. İlerisi gene karanlıktı. Babamın beni okutacak gücü yoktu. Bir rastlantı olarak Hamidiye Köy Öğretmen Okulunun açıldığını, ilkokulu bitirmiş köy çocuklarını aldığı öğrendik. 10 Kasım 1938 günü (Atatürk’ün öldüğü yıl) oraya girebildim. 1940 da Köy Enstitüsü oldu. Beş yıl okudum, 1943 de Çifteler Köy Enstitüsü’nü bitirdim.

İnsanoğlunun ilk 6 yaşındaki algıları çok önemlidir, hiç unutulmaz. Kişiliğimizin kurulmasında büyük katkıları vardır. O yıllarda yaşadığım haksızlık, kötülük olguları bende derin izler bıraktı. Haksızlığa, zul-

me hep karşı oldum. Ezilenden yana tavır aldım. Bugüne kadarki edimlerimde hep bunun izleri var.

Okuma yazma işiyle ilginiz ilkokulda mı başladı?

İlkokulda okuma yazma ile ilgili hemen hiçbir şey anımsamıyorum. Köyden geldiğimiz için eksiklerimiz fazlamız çoktu. Zayıf öğrencilerdik. Gücümün üstünde çalışıyordum ama yeterli değildim. Hatta Köy Enstitüsü'nde de öyle. Parlak bir öğrenci olmadım hiçbir zaman. Sınıf geçecek kadar orta karar bir öğrenciydim. Ama Köy Enstitüsünün üçüncü sınıfında iken edebiyat sevgim uç gösterdi. Kimi öyküleri şiirleri sevmeye başladım. Sevmek sözü burada yetersiz kalıyor. Onbeş- onaltı yaşlarında bazı öyküler, şiirler, hele Sabahattin Ali'nin öyküleri beni adeta çarptı. Müthiş etkilendim. Okuma alanım genişledikçe, edebiyat (yazın) ilgim arttı. Onlara özenerek ben de bir şeyler yazmaya başladım. Ah saklayamadım onları. (Çocukların ilk yazdıkları kesinlikle saklanmalı. Öğrencilerime bunu hep söyledim. Birçok açılardan gerekli bu.)

Cifteler Köy Enstitüsü'ne gidişiniz nasıl oldu, anlatır mısınız?

Beypazarı İlkokulunu bitirmiştım. Daha çok okumak için çırpınıyordum, düşler kuruyordum. Biraz da şu köyden, şu yaşamdan kurtulmak isteği ağır bası-

yordu. Köyümüzün öğretmeni Nallıhanlı Ömer Efendi haber verdi, *Eskişehir'in Hamidiye köyünde köy öğretmen okulu açılmış, ilkokul çıkışlı köy çocuklarını alıyorlarmış. Tam senin aradığın okul. Hemen git, araştır... Durulur mu?* Beypazarı İlköğretim müdürlüğüne koştuk. Tam zamanında gitmişiz. Gerekli bilgileri aldık. Bir de kısaca sınav yaptılar. Biz çağırınca gelin dediler. Böylece yol açıldı.

Oraya gidebilmek, okula yazılabilmek, onlar da biraz sorunlu oldu, ama sonunda oldu. Hamidiye Köy Öğretmen Okulu öğrencisi oldum. Derin bir mutluluk duydum içinde. Ama Atatürk'ün öldüğünü de o gün öğrendik. Başka bir sarsıntı geçirdim. Yeni bir öksüzlük duygusu yaşadım. Atatürk'ün bu ülke için büyük önemini sonraları çok daha iyi anladım elbet.

Sayın Apaydın Köy Enstitüsüne geldiğiniz gün size neler ilginç geldi, ilk günün duygularını anımsıyor musunuz?

İçinde büyük bir okuma özlemi olan her yoksul çocuğun yatılı okula girdiği gün duyduklarını ben de duydum. Sevindim. Her şey değişti. Yeni çamaşırlar, giysiler, ayağımıza yeni postallar verildi. Saçımızı kes-tiler, banyoya girdik yıkandık. Rahatlayıverdim. Üç kap öğle yemeğini yeyip doydum. Köyümde hiç görmediğim şeylerdi bunlar. Hani derler ya, kanım kaynadı okula. Öğretmenler de çok değişik insanlardı.

Talip Apaydın Eşi ve Çocukları

Ana baba gibi yakın davranıyorlardı. Derken dersler başladı. Öbür klasik okullarda okunan kitapları koğuşturuyorduk. Türkçe, matematik, fizik, İngilizce, tarih coğrafya falan. Zorlanıyordum. Köyden geldiğimiz için çok eksiklerimiz vardı. Görgümüz, bilgimiz,

davranışımız yetersiz, şivemiz bozuk. Her şeyi düzeltmemiz gerekiyor. Öğretmenler çok anlayışlı davranıyorlar, hoşgörüyle, sabırla öğretmeye çalışıyorlar. İkinci sınıfta idik. Birgün derste Türkçe öğretmenimiz “git saate bak gel” dedi. Sınıfta kimsede saat yok. Öğretmenin de yok demek. Alt katta yemekhanenin kapısı üzerinde asılı yuvarlak bir saat vardı. Gidip baktım, fakat saate bakmayı bilmiyorum. Ondört yaşındayım ve saate bakmayı bilmiyorum. Bekledim birisi geçsin de saate baktırayım, kimse geçmedi. Alt kattaki aşçıya gittim. “Abi saat kaç, gelip bir bakar mısın?” Gelip baktı, söyledi ama çok zaman geçti. Tam sınıfa girerken teneffüs zili çaldı. Öğretmen yüzüme baktı baktı, “Amma uzun sürdü senin saate bakman.” dedi. Bakmayı bilmiyorum, diyemedim. Ne düzeyde olduğumuzu belirtmek için söylüyorum bunu. Yani bizi nelerden alıp nereye getirdiler.

Köyde çok ilkel bir yaşam sürüyordunuz, bu yaşamı Köy Enstitüleri nasıl değiştirdi?

Okul 1940 Nisanından sonra Köy Enstitüsü olunca eğitim dizelgesi büsbütün değişti. Kültür derslerinin yanında tarım ve zanaat dersleri ağırlık kazandı. Kafamızla birlikte ellerimizin de çalışması gerektiği sık sık söylendi. Her birimiz yapıcılık, marangozluk ya da demircilik zanaatlarından birisine ayrıldı. Kış aylarında işliklerde, yazın dışarda inşaat alanlarında çalışma-

ya başladık. Enstitü bir arı kovanı gibi sabahtan akşam, gece yarısına kadar çalışırdı. Birlikte yapmanın, başarmanın erdemi anlatılırdı. Her alanda yetenekli becerikli arkadaşlarımıza olanaklar tanınır, teşvik edilirdi. Hani çok amaçlı eğitim denilir ya, Köy Enstitülerinde bu uygulandı. Kimi arkadaşlarımız herhangi bir derste sivrildi, kimisi iyi inşaatçı oldu, kimisi müzikte gelişti, kimisi milli oyunları, zeybekleri güzel oynardı. Her arkadaş hangi alanda sivrildiyse o işin yöneticisi olurdu kendiliğinden. Onun yönlendirmesi istenirdi. Liderlik vasfı gelişirdi böylece. Zaten Enstitünün işleri öğrenciler tarafından yapılırdı. Her iş kolunda her alanda öğrenciler tarafından seçilmiş başkan, öğretmen yetkisi içinde işleri yürütürdü. Süresi dolunca genel toplantıda çalışmalarını değerlendirilir, eleştirilir, başarılı ya da başarısız bulunurdu. Bu demokratik eğitim öğrencilere çok şeyler kazandırırdu. Sonradan bunu çok daha iyi anladık. *Enstitülerin kuramcısı, kurucusu ve yöneticisi büyük eğitimci İsmail Hakkı Tonguç'un izleri ve eğitim anlayışı hemen her alanda etkiliydi.* Bunu sonradan bağlayabildik. Zaten sık sık geliyordu. Her seferinde öğretmenlerle öğrencilerle toplantılar yapıyor, uzun uzun konuşuyordu. Bunların her biri seminer gibiydi. Öğrencileri de öğretmenleri de yetiştiriyordu. Ülkemizin yeni bir aydın tipine gereksinimi vardı. Köylerin bu geri kalmışlıktan, karanlıktan kurtulması, kurtarılması klasik aydınlarla başarılamıyordu. Emeğe saygılı, halktan yana, coşkulu bir yurtseverlik duygusu ile donatılmış yeni tip aydınlar gerekliydi. Tonguç nasıl

bir eğitimle insanın yetiştirileceğini inceden inceye düşünmüş ve uygulamaya geçmişti. Enstitü müdürlerini, öğretmenlerini titizlikle seçiyor ve iş içinde yetişmelerine yardımcı oluyordu. Yakından tanıyan öğretmenler ve yöneticiler ona hep hayrandılar.

Köy Enstitülerinde sizi etkileyen öğretmenlerinizden söz edelim mi?

Çok yararlandığım, değer verdiğim öğretmenlerim oldu. Çifteler Köy Enstitüsünde Türkçe öğretmenimiz Aydın Arıkök, resim iş öğretmenimiz Osman Yalçın, kısa bir süre müzik dersimize gelen ama beni çok etkileyen Ruhi Su, daha başka öğretmenlerimiz...Hiç unutulmaz kişilerdi. Her biri için ayrı teşekkür duyguları taşıyım. Elbet en başta müdürümüz ve eğitim bilimleri öğretmenimiz Mehmet Rauf İnan. Yalnız benim değil, tüm arkadaşların favorisiydi. Onun gibi bir öğretmen olmaya özenirdik.

Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsündeki öğretmenlerimiz çok daha başka, uzun uzun anlatılması gerekli öğretmenlerdi. Bir Sabahattin Eyüboğlu ülkenizin yetiştirdiği en değerli aydınlardan biriydi. Düşünürdü, çevirmendi, Türkçeyi en iyi kullanan insanlardan biriydi. Ankara'daki yazarları, şairleri toplar Hasanoğlu'na getirirdi. Çoğu ile ta o yıllarda dostluk kurduk. Yıllarca, ölünceye kadar sürdürdük. Bana çok sesli evrensel müziği sevdiren armoni öğretmenimiz

Faik Canselen, keman öğretmenim Mehmet Öztekin... Evet ben Hasanoğlan'da Güzel Sanatlar kolunda okudum, keman çalıştım. Epey de geliştirdim. Enstitüler kapanmasaydı orada keman asistanı olarak kalacak ve ileride keman öğretmeni olacaktım. Ne güzel düşlerimiz kül oldu gitti.

Sayın Apaydın edebiyatla ilginiz nerede, nasıl başladı, ilk yazınız, ilk şiiriniz nerede yayınlandı?

Yukarıda da değindiğim gibi Çifteler Köy Enstitüsünde okumaya yazmaya eğilim duydum. Ama asıl bilinçli yazma isteğim Hasanoğlan'da başladı. Yerli yabancı birçok yazarı okuyor ve etkileniyordum. Edebiyat dergilerini koğuşturuyordum. Kimi şairleri yazarları tanımuştım. Kendi arkadaşlarımızdan da ünlenmeye başlamış, yazıncılar ve şairler yetişmişti. Yani bir edebiyat ve sanat ortamı içindeydik. Böylece yazmaya ve dergilere göndermeye başladım. İlk şiirlerim ve düz yazılarım 1945 de, 46 da Doğuş dergisinde, Köy Enstitüleri dergisinde, Varlık'ta, Yücel'de yayınlanmaya başladı. Elbet çok mutlu oluyor insan. Birden ünlendiğini, herkesin ilgisini çektiğini sanıyorsun. Gençlik heyecanları işte. Haftada bir gün, cumartesi günleri Ankara'ya iner, müzik tarihi derslerimizi konservatuarda yapardık. O gün yazım ya da şiirim yayınlanmış bir dergiyi almışsam, banliyö treni ile akşam üstü

Hasanoğlan'a dönerken, anlatılmaz bir neşe ve heyecanlar içinde sanki edebiyat dünyasının ünlü bir adı olmuşum gibi gururlu ve mutlu dönerdim. Her şey güzel görünürdü gözüme, uzaklar yakın görünürdü. Kimi arkadaşlarımızın ilkel davranışlarına acıyarak bakardım. Okumanın yazmanın, dergilerde görünmenin çok önemli bir aşama olduğunu sanırdım. Bazı günler konservatuarda Sabahattin Ali'yle görüşmeler yapıyordum. O gün de çok heyecanlı olurdu. Çok sevdiğim bir yazardı Sabahattin Ali. Bir iki yakın arkadaşım vardı, onlara bir gizimi açıklar gibi anlatırdım. Doyurucu bir sanat ortamı içinde yüzüyor gibiydim. Mutluydum. Müzik, resim, edebiyat... Tiyatro çalışmalarımız. Gerçekten güzel bir öğrenimdi. Okulumu seviyordum. Mezun olup ayrılırken derin bir acı duydum içimde. Meğer haklıymışım, büsbütün ayrılıyor-muşuz Köy Enstitüleri eğitiminden. Biz son sınıfta iken her şey değişti, bakan ayrıldı, genel müdür ayrıldı. Okul müdürleri, öğretmenler değiştirilmeye başlandı. Tüm yurtta yoğun bir Köy Enstitüsü düşmanlığı aldı yürüdü. Korkunç iftiralar ve karalamalar kanımızı dondurur hale geldi. Kimse doğru dürüst savunmadı. Bir karabasana dönüştü yaşam. Yalnız Köy Enstitüleri de değil, gerçek yurtseverler, Atatürkçü laik düşünen aydınlar büyük baskı altına alındılar. Amerika'daki Mak Karti'ci tutum bütün iğrençliği ile uygulandı. Ülke bir karanlığa boğuldu. Yıllarca çektik bu zulmü. Hiç rahat çalıştırmadılar. Hep gözetim altında, kuşkulu kişiler olarak nice baskılara katlanarak çalıştık. Sorgu-

lardan geçirildik, sürüldük, açığa alındık. Hele birkaç eli kalem tutan, yazan kişiler yönetimin, bakanlığın baş hedefi olduk.

Tokat'ta gezici başöğretmen olarak çalışırken vali beni çağırmış, gittim. Odasına girip kendimi tanıttım. Yüzüme kinle baktı,

- Sen öğretmen misin, yazar mısın? diye sordu.

- Öğretmenim, dedim

- Öyle ise yazmayacaksın kalemini kırarım senin, dedi.

- Efendim, yazıyorum ama suç işlemiyorum. Suç işlesem, memleketin savcısı var, yargıcı var, dedim.

- Biz neciyiz burada! diye bağırdı.

- İdari amirimizsiniz.

- Öyle ise yazmayacaksınız, emrediyorum.!

Ayakta sarsıldığımı unutamam. İçimde bir şeyler depreşti.

- Yazarım, kimse karışamaz! diye bağırarak geçti içimden. Yapamadım. Çıktım dışarı. Merdivenleri inerken ilk kez başım döndü. Tansiyonum yükselmişti herhalde.

Aslında okuduğu falan yoktu. Nerede ne yazıldığını bile bilmiyordu. Birileri kulağına fısıldıyordu, belki Milli Eğitim müdürü. Çünkü o da yazma, başımıza

iş açma, falan demişti. Yazdığım da ne, şiirler, köy notları falan. Köylerde kaçak kuran kursları aldı yürüdü diye bir yazım yayınlanmıştı. Müdür ona kızmıştı en çok. Böyle şeyler politikacıların işi, biz karışamayız diyordu. Öğretmenlerin ülke sorunlarını tartışması istenmiyordu. Yukarıdan gelen hava buydu. Yıllarca bunun sıkıntısını yaşadık. Cezalarını çektik.

1998- İmza Günü: Erdal Atıcı, Osman Bolulu, Ali Dünder, Dursun Akçam, Talip Apaydın

Sayın Talip Apaydın Yüksek Köy Enstitüsüne nasıl seçildiniz orada hangi bölümü okudunuz?

Yüksek Köy Enstitüsüne gelmem fazla sorun olmadı. Çifteler Köy Enstitüsü'nde sınıfımın iyi öğrenci-

lerinden biriydim. Ayrıca müzikte epey gelişme göstermiştim. Güzel mandolin çalıyordum. Sürekli bir müzik öğretmenimiz olmadığı halde, neredeyse kendi kendime notayı öğrenmiştim. Şarkıları türküleri marşları çalabiliyordum. Herkes beni yüksek kısmın güzel sanatlar bölümüne layık görüyordu. Mezun olacağımız günlerde kısa bir süre için müzik derslerimize giren Ruhi Su "Yüksek kısma muhakkak gel." deyince gitmeye kara verdim. Aslında niyetim köyüme öğretmen olmaktı. Bunun için ne düşler kurmuştum. Köyümde neler neler yapacaktım. Hep onları hayal ederdim.

Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki öğretmenlerinizi konuşalım isterseniz...

Her bölümün çok değerli hocaları vardı. Çeşitli fakültelerden; Gazi Eğitim'den, Talim Terbiye Kurulu'ndan, Konservatuardan haftada bir gün Hasanoğlan'a gelir, dersimize girerlerdi. *İsmail Hakkı Tonguç* en başta, *Sabahattin Eyüboğlu*, *Prof. Hikmet Birant*, *Prof. Selahattin Batu*, *Vedat Günyol*, *Prof. İrfan Şahinbaş*, *Yunus Kazım Köni*, *Faik Canselen*, *Hamdi Keskin*, *Mahir Canova*, *Ulvi Uraz*, *Ruhi Su*, *Aydın Gün*, *Mehmet Öztekin*... Daha pek çok (unuttuklarımdan özür dilerim.) Bu hocaların ve iyi yönetimin sonucu Hasanoğlan Ankara'nın en gözde okullarından birisi olmuştu. Her gün konuklar gelir gezerlerdi. Yurt dışından önemli bir konuk gelmişse Hasanoğlan'a getirilirdi. Köy Enstitüleri eğitim

sistemi devletin övüncü olmuştu. Her 17 Nisan'da büyük bir bayram töreni düzenlenir, Ankara'dan, civar köylerden gelen binlerce insanın önünde kutlanırdı. Açık hava tiyatrosunda oyunlar, korolar, konserler verilirdi. Başta cumhurbaşkanı, bakanlar, önemli kişiler öğrencilerin başarılarını kutlardı. Büyük bir sevgi ile kuşatılırdık. O günün gazeteleri, dergileri övgü dolu haberler, resimler yayınlardı. Şaşılacak şeydir rüzgar birden ters esmeye başladı ve geçip gitti o hava. *Çok partili döneme geçince Atatürkçü ilkelerden ödünler verilmeye başlandı. Halk tek parti döneminden memnun değildi, iyice bunalmıştı. CHP iktidarı giderek halktan uzaklaşmıştı. Parti ağaları ve bencil bir bürokrasi halkı eziyordu. Yeni kurulan Demokrat Parti'de bunu iyi kullandı. İktidara geldiklerinde her şey değişecek, ülke güllük gülistanlık olacaktı. Öyle konuşuyorlardı. Halk gittikçe o yana akıyordu. CHP'nin üst düzey sağ kesimi bundan çok rahatsızdı. İktidarı elden bırakmak istemiyorlardı. Onun için ödünler verilmeye başlandı. Okullara din dersi kondu. Köy Enstitüleri değiştirilmeye başlandı. Adım adım yozlaştırıldı. Kendi özgün eğitim sisteminden uzaklaştırıldı.*

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nden anımsadıklarınızı anlatır mısınız?

Yukarıda da kısaca değindiğim gibi aydınlanmacı, bilinçlendirici, düşündürücü bir eğitimdi. Bir öğrenci olarak Yüksek Köy Enstitüsü eğitiminden çok mem-

nundum ve büyük kıvanç duyuyordum. Bugün bakıyorum da öğrenciler okullarından, üniversitelerinden hiç memnun değiller; bir an önce kurtulup gitmek istiyorlar. Neydi bu fark? Öğrenciler öğrenmenin tadına neden varamıyorlar? Öğrenmek mutluluktur, buna nasıl varamıyorlar? Derinliğine araştırılacak bir konu.

Sabahattin Eyüboğlu'nun okuttuğu Batı Edebiyatı dersimizi bir örnek olarak getireyim. Taa başlangıçtan bu yana büyük yazarların, düşünürlerin iyi seçilmiş bir metnini çoğaltır, birkaç gün önceden hepimize dağıtırdı. O metni tekrar tekrar okurduk. İlginç yerlerini, dünya görüşünü, o dönemin edebiyat anlayışını bulur çıkarırdık. Ders tartışmalı bir şölen haline gelirdi. Sabahattin Bey fazla konuşmaz, güler yüzle herkesi dinler, dersi asıl hedefe doğru yönlendirirdi. Ahh! Lise-lerde, üniversitelerde edebiyat bu biçimde yapılabilse. Ne kadar yararlı olurdu, nasıl etkilenirdik. Sokrat'ın, Sofokles'in, Jan Jak Ruso'nun, Tolstoy'un, Volter'in, Montaigne'nin metinlerindeki bazı cümleler hala bel-leşimdedir, bana hala yol gösterirler.

Yani dersi sevdiren, insanı düşündüren bir eğitim. Edebiyatın tadına böyle varılabiliyor. Sürekli okumalarla arkası geliyor elbet. Köy Enstitüleri eğitiminde en çok önem verilen konulardan birisi buydu. Okumak... Yerli yabancı yazarları düşünürleri koğuşturmak. Her dönemde evimizde bir kitaplığımız oldu. Dergileri, yeni yayınları olabildiğince izledik. Yaşımız ilerledikçe kitaplığımız büyüdü odalara sığmaz oldu. *Bir tarihte*

polisler evimi aramışlardı. Şaşmışlardı bir evde bu kadar çok kitap olur mu diye. Birisi uyardı “olur” dedi. “Hoca Köy Enstitüsü mezunu imiş.”

Talip Apaydın, Halit Çelenk

Siz Yüksek Köy Enstitüsü'nde okurken kapatılma süreci başlatılmıştı. Hasanoğlan'da bu süreç nasıl yaşandı?

Evet biz tam son sınıfta mezun olmaya hazırlanırken her şey alt üst oldu. Büyük bir deprem yaşandı. Halkımızı uyandıracağız diyen bu Köy Enstitüleri meğer Komünist yuvası imiş(!) Bizler çok zararlı kişilermişiz. Hem de kendi içimizden Milli Emniyet'e yazılar yazılmış. Komünist öğrencilerin listesi bildirilmiş. Oysa o tarihlerde Komünizm'in ne olduğunu doğru dürüst bilmiyoruz. Zaten o konuda fazla bir kitap da yoktu. Biz edebiyat kitaplarını okuyorduk. Nazım'ın bir iki şiiri elimize geçmişti. Yoksul varsıl, ezen ezilen konularını olağanüstü bir ilgiyle tartışıyorduk. Yoksul köylü çocukları olduğumuz için ezilen insanlardan yana tavır alıyorduk. Tüm suçumuz buydu. Bunun için kötü oluyorduk.

İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel'le anılarınız vardır mutlaka...

Tonguç zaten hocamızdı. Her hafta iki saat dersimize gelirdi. Bizleri tek tek tanıyan, bize yakın bir öğretmendi. Bir köylü emmim gibi sıcak duygular taşırdım. Düşündüren, hiçbir yerde duymadığımız şeyleri söyleyen, etkili bir kişiydi. Büyük saygı duyardık. Mezun olunca da ilişkimizi sürdürdük. Unutulacak insandan değildi. Turhal'da çalışırken evimize geldi,

konuğumuz oldu. Çocuklarımız daha küçüktü onları sevdi, ilgilendi. Beş yaşındaki oğlum Güneş'e resimle mektup yazdı, ondan yanıt istedi. Oğlu Engin kırk yıllık dostumuz, acı tatlı ne anılarımız var. Hala en yakınlarımızdan birisi.

Hasan Ali Yücel Hasanoğlu'na sık sık gelirdi. Bir cumartesi eğlencesinde arkadaşım Doğan'la keman konseri verdik. Düet yaptık. Dinledi, bizi kutladı. Özendirecek güzel sözler söyledi.

Bakanlıktan ayrıldıktan sonra da mektuplar yazdım. Yanıtladı. "Evladım" diye başlayan ne güzel bir mektubu vardı, ama evim arandığı bir gün polis alıp götürdü. Geri alamadım. Yalnız Yücel'in değil Sabahattin Ali'nin, Sabahattin Eyüpoğlu'nun, Ceyhun Atuf Kansu'nun, Cahit Külebi'nin, Melih Cevdet Anday'ın... Daha kimlerin mektupları götürüldü. Geri alamadım. Bir bakıma karabasan gibi geçti bizim yaşamımız.

Talip Apaydın da askerde çavuş çıkarılanlardan mı?

Evet. Başaran'ın deyimiyle kurmay çavuşuz biz. Yedek Subay Okulunda ders notlarımız çok iyi olduğu halde "başarısız" falan diyerek rütbemizi söktüler, kıtaya gönderdiler. Normal bir askerlik bile değildi. Arkamızdan yazı gittiği için baskılar altında çileli ve uzun bir askerlik yaptık. Hem meslek çalışmalarından, hem edebiyat bilgimden kopuk, hiçbir şey okuyamadan 2,5

yıl en duyarlı dönemimde, karanlık bir dönem geçirdim. Ruh sağlığını, akıl sağlığını ayakta tutabildim şükür. Bozulmadan eski çalışmalarına döndüm. Fazla deşmek ve anımsamak istemiyorum. Hoş görülsün...

Öğretmenlik yıllarınızı konuşalım dilerseniz... “Akan Sulara Karşı” olmak sizi nasıl bir yaşama sürükledi?

“Akan Sulara Karşı” adlı anı kitabımda öğretmenlik anılarımı anlattım. Yayınevi kısa olsun dediği için biraz özet gibi oldu. Ama ana hatlarıyla önce Cılavuz Köy Enstitüsü’nde, (ilk öğretmenliğim) askerlikten sonra Tokat-Almus yörelerinde gezici başöğretmenliğim, sonra Gazi Eğitim Enstitüsü’nü dışarıdan bitirip müzik öğretmeni oluşum, Turhal Ortaokulu, Amasya Öğretmen Okulu... Meslek yaşantımın yirminci yılında Ankara’ya naklim, gene çeşitli okullarda öğretmenlik, sonra bakanlık danışmanlığına çağrılmam. İki yıla yakın da orada çalışıp 1979 sonunda emeklilik.

Açık yüreklilikle söyleyeyim, hiç de yararlı çalışmadık. Bırakmadılar. Hiç bir dönemde istediğimiz gibi rahat öğretmenlik yapamadık. Hep kısıtlamalar, hep engeller, soruşturmalar, cezalar, açığa alınmalar... Hiç suçumuz yokken çektik bunları. Yalnız ben değil, bir çok arkadaşım, başka mesleklerden birçok değerli insan, iyi yetişmiş aydınlar, bu zulümlere uğradı. Her alanda yetki yerlerine, politikanın, bürokrasinin üst

katlarına üçüncü, dördüncü, beşinci sınıf adamlar geçip oturdu. Elli yıldır ülkeyi onlar yönetti. Türkiye onun için bugünkü duruma geldi. Geri kalmışlık çemberinden bir türlü kurtulamadı.

Meslek örgütleriyle ilişkileriniz nasıldı, anlatır mısınız?

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun son iki dönem yönetim kurulu üyesi idim. Sonra TÖS 'ü kurduk. Onun da kurucularından ve yönetim kurulu üyelerindenim. TÖS'ün güçlü bir sendika olması için çalışanlardan biriyim. Türkiye'nin hemen her yanını dolaşıp öğretmen arkadaşlara sendikalaşmanın gereğini anlattık. Bunun sonradan cezalarını çok çektik. Benim Bakanlık emrine alınmamın nedenlerinden biri buydu. İki buçuk yıla yakın açıkta kaldım. Çok sevdiğim öğretmenlik mesleğinden ayrı kalmak elbet çok üzücü oldu. Hem de iyi bir öğretmendim. Öğrencilerim arkadaşlarım beni çok sevdiler, beğendiler. Bir aralık bakanlık müfettişlerinin raporu üzerine takdirname de aldım. Ama iktidar değişince kötü kişi olduk, açığa alındım.

Öğretmen örgütçülüğünde az buçuk katkılarım var. TÖS çok başarılı sendikacılık yaptı. Hala beğeni ile anılır. Ben de o hareketin içindeydim.

*Mahmut Makal, Kemal Tahir, Talip Apaydın,
Orhan Kemal, Fakir Baykurt*

Talip Apaydın Türkiye’de iyi bir öykücü, şair ve romancı olarak tanınıyor, kitaplarınızla ilgili bilgi verir misiniz?

Ben bazı arkadaşların yaptığı gibi kendimi fazla büyütmeden, asıl işimin yanında edebiyat çalışmaları da yaptım. Çeşitli türlerde irili ufaklı 40 kitap yayınladım. Bazıları birkaç baskı yaptı. Bir zamanlar beğenildik, okunduk. Şimdilerde çok arka planlara atıldık. Bilindiği gibi Türkiye’de her şey değişti. Politika, sanat, edebiyat... Hiç bir şey eskisi gibi değil. Eğitim

düzenimiz, yabancı hayranlığı ulusal değerleri zedeledi. Dilimiz bile bozuldu, bozuluyor. Bizim emek verdiğimiz toplumcu, gerçekçi edebiyat, yerini ne olduğu belirsiz post modern edebiyata bıraktı. Ülke sorunlarından uzak, yapay, bireyci bir edebiyat. Bizler fazla okunmuyoruz artık, onlar okunuyor. Yanlış politikalar, dışarıya bağımlı tutumlar bizi buralara getirdi. Onun için üzgünüm, kırıgım. Benim yaşımdaki insanlar gerçek bir düş kırıklığı yaşıyoruz. Tüm emeklerimiz boşa mı gitti diye bocalıyoruz. Gerçi sayıları az da olsa çok iyi yetişen, düşünen gençler de var. Onlar bizim umudumuz oluyor.

Köy Enstitüleri ile ilgili çok şey konuşuluyor, yazılıyor özellikle bu konuda nelere dikkat etmeli... Yazılanlardan ve söylenenlerden sizi rahatsız eden bir şey var mı?

Köy Enstitüleri için hemen her şey söylendi. Eleştiriler yanıtladı. Bugün artık hemen herkes Köy Enstitüleri dediğine göre iyi de savunuldu. Elli yıldır hep gündemde tutuldu. Kapatılan birçok kurum Köy Enstitüleri kadar iyi savunulmadı. Bunda her birimizin emeği var. Ama asıl önemli olan Köy Enstitüleri'nin yurt gerçeklerine, halkın isteklerine en uygun yanıtı verebilmesi idi.

Sadun Aren, Halit Çelenk, Talip Apaydın, Şekibe Çelenk, Server Tanilli'nin imza günü.

Yakın tarihi yaşayan birisi olarak nerelerde yanlış yapıldı da bu ülke bu günlere geldi?

Atatürkçü anlayıştan, laik eğitimden, tam bağımsızlık politikasından sapıldıkça yanlışlara düşüldü. İşin özeti bu.

Sevgili Talip Apaydın son olarak bu günkü eğitimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bugünkü eğitim hem yanlış, hem yetersiz. Nerden baksanız başarısız. 80 yıllık Cumhuriyet, ulusumuzu

doğru dürüst bir ilköğretimden bile geçiremedi. Sekiz milyon insan hala okur yazar değil. Okur yazarların çoğu okumaz. Okumanın nimetinden yararlanamaz. İnsan başına yılda yarım kitap düşüyor. İleri batı ülkelerinde 15-20-25... Nasıl eğitim bu? Yılda kişi başına düşen 3,6 eğitim yılıyla demokrasi nasıl yürütülür? Tarikat şeyhleri, aşiret reisleri, politika ağaları nereye derse oraya oy vermekle demokrasi oluyor mu? Türkiye'de kadınların, yüzde kaç kendi oyunu kullanabiliyor? Bizimkisi demokrasi falan değil. Kimse aldığı oyla övünmesin. İçinde bulunduğumuz rezilliğe de demokrasi demesin. Ben inanmıyorum buna.

Sonuç: Mutsuz bir yaşlılık dönemi geçiriyorum. Okuyorum, düşünüyorum, arada bir yazıyorum ama yararlı bir şey yaptığımı söyleyemem. Gerçek bir düşünürüm. Ne ideallerle, ne çabalarla kurulmuş güzelim Türkiye Cumhuriyeti, seksen yıl sonra nereye getirildi? Kendime hesap veremiyorum. Böyle mi olmalıydı? Ülkenin yarı nüfusu yoksul. Devlet bütçesinin yarıdan çoğu borç ödemelerine gidiyor. Yatırımlar, teşvikler durdu. Ülkenin varı yoğu haraç mezat satılıyor. Gene de borç üstüne borç biniyor. Nasıl yönetim bu? İnsanın çıldırası geliyor. Duyarlı bir insanın bu ülkede mutlu olması olanaksız. Kırk yıldır böyle. Can mı dayanır buna? Yoksulluk dibe vurdu, varsıllık tavana vurdu. Bir avuç insan nasıl da har vurup harman savuruyor. Parayı harcayacak yer bulamıyorlar. Birinin nerelere ne paralar harcadığını günlerce televizyondan

izledik. İnsanın ağzı açık kalıyor. Şu yoksul ülkede nasıl kazanılıyor bu paralar?

Bir an önce kendimize gelmeliyiz, kurtulmalıyız bu ayıplardan.

Talip Apaydın, Erdal Atıcı

Bize zaman ayırıp sorularıma yanıt verdiğiniz için teşekkür ederim sayın Apaydın, size bundan sonraki yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim. Geçenlerde Cumhuriyet Gazetesi'nde de yazdım Anadolu'da Mustafa Kemal'in yaktığı aydınlanma ateşi söndürülemeyecek... Sizin yaktığınız ışık bizlerin yolunu aydınlatıyor, aydınlatacak...

Ben de size çok teşekkür ederim sevgili Erdal Atıcı.

HALİT ÇELENK'LE SÖYLEŞİ...

Halit Çelenk'in Torunu Sanem, Halit Çelenk ve Erdal Atıcı imza gününde.

**“İNSANIN YENİ BİR DÜNYA DÜZENİ İSTEĞİ,
UMUDU, AMACI VAR OLDUKÇA
SOSYALİZM DE VAR OLACAKTIR...”**

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Onur Üyesi, Köy Enstitülülerin dostu Sevgili Halit Çelenk söyleşimize öz yaşamınızdan başlamak istiyorum. 1921'den günümüze Türkiye'nin sosyal, siya-

sal ve hukuk alanında geçirdiği sürece tanıklık ediyorsunuz.

1921 Antakya doğumlusunuz, İlkokulu Mektebi-i Sultani'de, Lise öğrenimini Fransız mandası altındaki kentte Fransızların yönetimi altındaki bir okulda yapıyorsunuz. Sonrasını sizden dinleyelim.

Sol ve devrimci düşüncelerle lise son sınıfta karşılaştım ve benimsemeye başladım. Sosyalist dünya görüşümün temeli böyle oluştu. 1940 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimimi yaparken, sınıf arkadaşım Şekibe Sayar'la evlendim. Okuldan mezun olduktan sonra yaklaşık on yıl Samsun'da ceza avukatlığı yaptım. 1960 yılında Ankara'ya yerleştik. 1962'de eşimle birlikte Türkiye İşçi Partisine (TİP) üye olduk. Ben TİP Ankara İl Sekreterliği ve Genel Yönetim Kurulu üyeliği, Şekibe ise Merkez İlçe Başkanı ve Merkez Haysiyet Divanı üyeliği yaptık.

1963-1965 yıllarında sırasıyla İlerici Avukatlar Derneği ve Devrimci Avukatlar Derneği'ni arkadaşlarımla birlikte kurduk. 1976 yılında ise yüze yakın meslektaşım ile birlikte Çağdaş Hukukçular Derneği'ni kurduk. 1968 yılında Türk Hukuk Kurumu yönetim kurulu üyeliğine seçildim. 22 yıl süreyle bu kurumun ikinci başkanlığını yaptım. İnsan Hakları Derneği (İHD) 1975 yılında kurduk. Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) ve daha sonra onun devamı olan TÖB- DER'in hukuk danışmanlığını yaptım. Halen Nazım

Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu üyeliğini sürdürmekteyim.

1 2 Mart öncesi ve sonrası birçok davada savunman olarak bulunduğunuzu biliyorum. Özellikle de Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın savunmanlığını yaptınız. Bu dava sürecinden söz edermisiniz?

Avukatlık, avukatlık mesleği bir savunma mesleğidir. Savunma hakkı; bütün uluslararası metinlerde ve anayasalarda kutsal bir haktır. Avukat bu savunma mesleğinin yürütücüsüdür, çalışandır. Bizim anlayışımız da buydu. Bu anlayışımızın temelinde ise emek ve işçi sınıfının hakları yer alıyordu. Ben sağ kesim dışında emek ve işçi haklarından yana olan sosyalist, demokrat, komünist, işçi, öğrenci, öğretmen, yazar ve sanatçıları, bu hedef doğrultusunda örgütlü mücadele verenleri savundum.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan ve arkadaşlarının davasına yani THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) davasına gelince. Ben bu arkadaşları öğrenciliklerinden tanıyordum. Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan ODTÜ'de öğrenciydi. Deniz, İstanbul Hukuk Fakültesinde öğrenciydi ve orada mücadele veriyordu. İstanbul'daki avukat arkadaşlarla birlikte dava konularını tartışıyor ve ona davalarında yardımcı oluyorduk. THKO davası ise Ankara'da açıldı ve ben 10 avukat

arkadaşım ile birlikte davanın savunmasını üstlendim. Ben bu çocukların daha önceki davalarına da baktım. Mesela THKO davası Hüseyin'in baktığım üçüncü davasıydı. Yusuf'un ise ikinci davasıydı. Çünkü daha önce bu arkadaşlar hakkında Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde dava açılmıştı. Dava açılanlar arasında Hüseyin'de vardı. Sonra ODTÜ'de Kommer'in arabasının yakılması olayında Yusuf ve birçok arkadaşı vardı. Hatta bu kitapta (Yaşamda ve Yargıda Devrimci Duruş / Halit Çelenk) onların mahkeme salonunda tahliye kararı verildiğinde yumrukları havada fotoğrafları var. Hepsinin davalarına baktık. Benim bu arkadaşların davalarına bakmamın nedeni, onların sosyalist düşünceye sahip olmalarıdır. Sonuçta bütün çalışmalarımıza, çabalarımıza rağmen sonuç alamadık çünkü karar önceden verilmişti. Bu durumun önemli bir göstergesi, mahkemelere verilen bir talimattır. Denizlerin davası görülürken sıkıyönetim komutanlığı, sıkıyönetim askeri savcılarına bir talimat yazısı gönderdi. Burası çok önemli, çünkü bu talimat yazısı şunu söylüyordu; adam kaldırmak, ruhsatsız silah taşımak, banka soymak gibi eylemlerin TCK'da cezaları gösterilmiştir, bunlar hapisle cezalandırılır. Ancak, eğer bu eylemleri yapanlar, Marksist düşünceye sahipse, 146 / 1 den yani idam cezası ile yargılanmaları gerekir. Bu duruma göre, savcılık davayı idam talebiyle açtı. Mahkemeler sonuna kadar o talimatın etkisi altında kaldılar ve idam cezası verdiler.

17 Nisan 1996 Erdal Atıcı, Halit Çelenk, Mustafa Ekmekçi

Düşünün şimdi Ahmet, Mehmet bir grup insan, bunlar banka soysalar, adam kaldırsalar, ruhsatsız silah taşısalar, bunlar kanuna göre, hapis cezası ile cezalandırılacaklar. Üç yıl, beş yıl gibi hapis cezası; ama eğer bunlar dünya görüşü olarak Marksizm'e inanıyorlarsa ölüm cezasına çarptırılacaklar. O halde şunu rahatlıkla söylemek mümkündür: Denizler eylemlerinden ötürü değil ama düşüncelerinden dolayı yargılandılar ve onlara düşüncelerinden dolayı idam cezası verildi. Eğer bu çocuklar Marksist olduklarını, sosyalist olduklarını söylemeseydiler veya bu iddia edilmeseydi, kanıtlanmasaydı, onlara hapis cezası verilecekti. O halde burada düşünce suçu var. Düşüncelerinden dolayı yargılanıp mahkum edildiler diyorum.

İdam gecesi yaşadıklarınızı daha sonra “İdam Gecesi Anıları” adıyla bir kitapta yayınladınız, sizin o gece orada bulunmanız nasıl gerçekleşti?

İnfazlar yaklaşmıştı. Gençler beni cezaevine çağırdılar ve “Yakında idam cezaları infaz edilecek, bizim sizden bazı ricalarımız var.” dediler. Bunların tümü “İdam Gecesi Anıları” adlı kitabımda vardır. Bunların en önemlisi şuydu: “Bizi yalnız bırakmayın, sizin, bir arkadaşınızla birlikte sehpa da yanımızda bulunmanızı istiyoruz. Çünkü bunlar bizim hakkımızda yalan yanlış birtakım şeyler ileri sürebilirler ve korktuğumuzu, çekindiğimizi ya da herhangi bir şekilde uygunsuz davranışlarda bulunduğumuzu ileri sürebilirler, siz bizim tanışımız olun. Böyle bir şey olursa açıklama yaparsınız, gerçeği anlatırsınız. Biz oraya büyük bir yüreklilikle, cesaretle, gidiyoruz ve bu bizim yaşamımızın, eylemci, devrimci hareketlerimizin bir sonucudur. Bundan korktuğumuz, çekindiğimiz yoktur.” dediler. Ben bu konuşmayı avukat arkadaşlara aktardım. Biz 11 avukat arkadaş davaya bakıyorduk. Savunmanlardan avukat Mükerrrem Erdoğan’la birlikte infazlarda bulunduk. O anların detayları çok geniştir. Onları burada anlatma gereğini duymuyorum.. “İdam Gecesi Anıları” isimli kitabımda detaylar vardır.

Yalnız şunu belirteyim, onlar sehpa altında kendi davalarını savundular. Deniz’in son sözleri zaten bütün THKO’nun ve diğer sanıkların düşüncelerini anla-

tan sözlerdi. O sözler okunduğu zaman onların sehpa altında neyi savundukları açıkça ortaya çıkar.

12 Mart sonrası gözaltına da alındınız değil mi?

Bizi Elrom olayından sonra gözaltına aldılar. O tarihte gençler İstanbul'un İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'u kaçırmışlardı. Hapisteki arkadaşlarının serbest bırakılmasını istiyorlardı. Elrom'u öldürecekleri ve bizlerin de vazgeçirici rehine olarak gözaltına alındığımız söylenmekteydi. Dönemin başbakan yardımcısı Sadi Koçuş "masum gençleri kışkırtıcı yayın ve sözleriyle kanunsuz harekete teşvik eden" kişilerin gözaltına alınmasını emretmişti. Yaklaşık 2500 yazar, sanatçı, gazeteci, avukat, doktor, üniversite öğretim görevlisi, öğretmen, öğrenci, sendikacı v.b. toplandı ve askeri cezaevlerine kapatıldılar. Ankara'da bir Yıldırım Bölge askeri tutukevi var. Bizleri de Yıldırım Bölgeye götürmüşlerdi. Düşünün şimdi gencinden yaşlısına profesörler, yazarlar, sanatçılar, sendikacılar, herkes var.. Cahit Talas, Mümtaz Soysal, İlhami Soysal, Uğur Mumcu, Burhan Cahit Ünal.. Hepsiyle beraberiz... Altılı üstlü ranzalar, üçlü sistemde kurulmuş yani üç ranza birbirine bitişik tarzda yerleştirilmiş. İlhami Soysal, Burhan Cahit Ünal ve ben bir ranzanın üstünde kalıyoruz. Burhan Cahit Ünal ortamımızdaki ranzada yatıyor ve gündüzleri koğuşun ortasındaki masada doktora çalışması yapıyordu. Yani ara ranzamız hep boş. Ben

ve İlhami bey de meyve sularının kaplarından sigara tablası yaparak ve bu orta ranzayı da masa gibi kullanarak sigara içiyorduk. Ben bir taraftan kendim gözaltındayım, bir taraftan arkadaşların davalarına hazırlanıyorum. Özellikle de ceza hukuku konusunda bana güvenen, Anayasa Hukuku uzmanı dostumuz Bahri Savcı'ya sürekli yardım ediyordum. Orada bir ayımızı geçirdik. O dönemde gözaltı süresi otuz gün; ya tutuklanacaksınız ya da serbest bırakılacaksınız. Beni sorguya bile çekmediler. Yine de üç kez dilekçe verdim ve hakkımda bir suçlama varsa sorguya çekilmemi yoksa salıverilmemi talep ettim. Ama dilekçelerime hiç cevap vermediler. Otuzuncu günün akşamı Muzaffer Erdost ve Doğan Avcıoğlu ile birlikte volta atıyoruz. Bir yarbay jipten indi. Elindeki listeden bazı isimleri okudu. Benim ismim çarptı kulağıma; 'arkadaşlar, ismim okundu galiba' dedim. Doğan Avcıoğlu dedi ki; "Halit Bey onlar gençleri alıp bırakıyorlar. Bizi bırakırlar mı?" Yine de 'Bir sorayım' dedim ve yarbayın yanına gittim. "Avukat Halit Çelenk değil mi; tahliye" dedi. Bırakılmadan önce cezaevi yöneticisi Binbaşıya gittim ve bana resmi bir belge vermesini çünkü cezaevine getirilirken ya da burada kaldığım sürece hiçbir resmi belge ile karşılaşmadığımı, böyle bir yazı olmazsa yeniden tutuklanabileceğimi anlattım. "Halit bey, al dediler aldık, bırak dediler bırakıyoruz. Belge filan yok." dedi. Ama ısrar edince üzerinde "Bilgisine başvurulmak üzere şu tarihte gözaltına alınmış ve şu tarihte serbest bırakıl-

mıştır.” ifadesi bulunan bir kağıt verdi bana. Hiçbir işlem yapmadan bıraktılar. Dava da açılmadı.

Bugüne kadar birçok dergi ve gazetelerde yazılarınız yayınlandı, kitaplarınız basıldı. Bu konuda bilgi verebilir misiniz?

Ben bir yandan bu davaları izliyor vakit buldukça da o davalarla ilgili, dönemin önemli hukuk davalarına, insan haklarına ilişkin yazılar yazıyordum. Bunları uzun süre Cumhuriyet gazetesinde yazdım. Milliyet ve diğer bazı dergilerde de özellikle idam cezası, örgütlenme hakkı, anayasaya aykırı yasalar ve bunun gibi konularda çok sayıda yazılar yazdım. Bu yazıların hepsini kitaplarda toplamak mümkün olmadı. Ancak toplam olarak basılmış 17 kitap ve broşürüm var. Bunlar; “Hukuk Yazıları”, “1. THKO davası”, “141-142 Üzerine”, “Devlet Güvenlik Mahkemeleri Niçin Kaldırılmalıdır?”, “Hazırlık Soruşturması Aşamasında Savunma Hakkı”, “Toplantılar ve Yürüyüşler”, “Bildiri Yayınlama”, “İdam Gecesi Anıları”, “ Hukuksuz Demokrasi”, “Hukuk”, “12 Eylül ve Hukuk”, “TÖB-DER Davası”, “Umut Hangi Dağın Ardında”, “Barış Savaşçıları”, “Beş Kapı Beş Kilit”, “Demokrasi Masalı”, “Türkiye İşçi Partisinde İç Demokrasi” dir.

Biraz da “Yaşamda ve Yargıda Devrimci Duruş Halit Çelenk” kitabını konuşalım. Çok güzel bir kitap olmuş, böyle bir kitap hazırlama fikri kimindi, sizin böyle bir kitap düşünceniz var mıydı?

Bu güncel bir konu. Bu düşünceyi üreten yani benim hakkımda böyle bir kitabın hazırlanması, yayınlanması düşüncesini üreten Prof. Dr. Rona Aybay ve değerli bir hukukçu olan avukat Ümit Altaş’tır. Bu dostlar böyle bir kitap yayınlamayı düşünmüşler. Daha sonra bana telefon ettiler. Dediler ki, “Öz yaşamınızın belgeselini yapmak istiyoruz”. Sonra Prof. Dr. Rona Aybay ve Ümit Altaş Ankara’ya geldiler. Yanlarında fotoğraf ve çekim işlerinde uzman olan Ender Yeşildağ adında değerli bir Antakyalı arkadaş da vardı; beraber geldiler, röportaj ve çekim yapıldı. Sonra İstanbul’dan arayarak bu çalışmayı kitap haline getirmek istediklerini söylediler. “Benim için bir mahzuru yok” dedim. Bir çok kişiden yazılar alındı.

Şunu da söyleyeyim; ben böyle bir kitabın hazırlanmasını başında uygun görmedim kendim için. Nedeni şu: şimdiye kadar “Armağan” türünde yayınlanan kitaplar, insanlar öldükten sonra yapılıyordu. Profesörler hakkında, siyasetçiler hakkında, sanatçılar hakkında öldükten sonra yapılıyordu bu tür kitaplar. Şimdi ben daha sağım. Sağken böyle bir şey yapılmasını yadırgadım. Fakat bunu arkadaşlarıma söyleyince, hepsi; “Yook öyle değil. Sağken de yapılması icap eder. Yapılan doğrudur.” dediler. Bütün dostlarım böyle

söylediler, ben de bir şey demedim. Kitap bu şekilde yayınlandı.

Şimdi burada bu kitapla ilgili gönül borcum olanları söyleyeyim. Prof. Dr. Rona Aybay, insan hakları konusunda uzmandır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından seçilen 11 akıl insandan birisidir. Bosna –Hersek İnsan Hakları Mahkemesi'nde de yargıç olarak görev yapmıştır. Halen Türkiye Barolar Birliği'nin İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanıdır. Gerçekten bilgi ve karakter itibarıyla son derece değerli bir insandır.

Ümit Altaş, çok değerli bir hukukçudur. Bu kitabın hazırlanmasından yayımlanmasına kadar her aşamada fiili olarak çok önemli bir rol oynadı. Çok titiz bir arkadaşdır. Kitabı TÜYAP bastı. TÜYAP yöneticisi Bülent Ünal Bey çok ilgilendi. Kitaba emeği geçen ve burada isimlerini sayamadığım bir çok güzel genç insan var. 17 Eylül'de bana İstanbul'dan telefon ettiler. "Biz burada bu kitaba emeği geçenleri davet edip onlara teşekkür etmek istiyoruz. Sizi de aramızda görmek istiyoruz, gelebilir misiniz?" dediler. Biliyorlar benim sağlık durumumu; "Gelemezseniz telefonla bağlantı kurarız." dediler. Fakat biz düşündük, kızım Ferda doktor, "Ben senin yanında giderim, ilaçlarımızı alırsın gideriz." dedi. Kızlarım Serpil ve Ferda ve damadım Kaya ile beraber gittik ve o toplantıya katıldık. Bütün bu arkadaşlar oradaydı. Hepsine teşekkür ettik.

Ayrıca bu kitaba yazılarıyla katkıda bulunan tüm yazarlarla ilgili olarak da söylemek istediğim şeyler var. Yukarıda isimlerini saydığım dostlarım bu kitabın yayımlanmasını ve hazırlanmasını sağlamak suretiyle, yazarlar ise bu yazıları yazarak beni onurlandırdılar ve yaşattılar. Gerçekten samimiyetle söylüyorum, bu insanların tümüne gönül borcum var, bu borcumu yaşamımın sonuna kadar saklayacağım.

“Yaşamda ve Yargıda Devrimci Duruş Halit Çelenk” kitabıyla ilgili nasıl tepkiler alıyorsunuz? Ankara’da İlhan İlhan Kitapevi’nde düzenlenen imza gününe çok yoğun bir ilgi vardı...

Bu kitap yayınlandıktan sonra kitabı gören insanlar - bunların içinde yayınevi sahipleri, yazarlar ve siyasetçiler de var- çok beğendiklerini ve kendi türü içerisinde böyle güzel bir kitap görmediklerini söylediler.

Muzaffer İlhan Erdost’un İlhan İlhan Kitapevi’nde imza günü yapıldı. Büyük bir kuyruk oluştu. İmza saat 14:30’dan 18:30’a kadar yaklaşık dört saat sürdü. Kuyruklar dolanarak binanın kapısına kadar iniyordu. Kuyruk devam ediyordu ama kitaplar kısa bir süre sonra bitti. Bunun üzerine daha önce kitap evine gelen ve “Biz imza gününe katılmayacağız, ama bizim için kitap imza edilsin, biz sonra gelip alalım.” diyen insanlara ayrılmış kitaplar da satıldı. Ertesi gün İstanbul’dan

kitap getirtildi, evime gönderildi ben onları bu insanlar için evimde imzaladım. Oraya gelenler de kitabı beğendiklerini belirttiler. Çok değişik biçimde bana görüşlerini anlattılar, birlikte resim çektirdik. Orada bazı ilginç olaylar da oldu; örneğin hamile bir hanımla eşi geldiler. Hanımın eşi, “Halit Bey gördüğünüz gibi eşim hamile, yakında doğum yapacak. Çocuğumuzun kız olacağını öğrendik. Kızımızın adını da Ezgi koyduk. Bu kitabı lütfen onun adına imzalar mısınız?” dedi. Doğmamış çocuğa kitap imzaladık. Buna benzer bir olayı geçmişte Dikili’de de yaşamıştım. Üç yaşında annesinin kucağında gelen bir çocuğa kitap imzalamıştım. Yine bir vatandaş geldi, elinde kitap, “ben aşığım, ben aşığım” diye bağıyor. Herkes şaşkın, ona bakıyor. “Efendim ben aşığım, lütfen bu kitaba aşkı yazın.” dedi. Onun üzerine kızım Ferda dedi ki; “Madem aşkıyorsunuz, aşkı en güzel siz bilirsiniz, siz yazın”. Vatandaş, “Hayır, hayır, Halit Bey aşkı çok iyi bilir, o yazsın” dedi. Ve ben de orada yazdım bir şeyler. Biraz sonra ikinci bir kitapla gelmez mi... “Biraz önceki kitabın sayfası yetmemişti, lütfen buna devam edin.” diyor. Böyle ilginç olaylar da oldu.

Kitap daha yeni dağıtılıyor, bu büyük ilgi sürecidir...

Evet, çoğunu tanımadığım birçok insan arıyor ve bazı gazetelerde kitapla ilgili yazılar yayımlanıyor.

Ören'den, İstanbul'dan, Antakya'dan, Almanya'dan ve başka yerlerden arayanlar oldu, çok telefon geldi. Almanya'da çok değerli arkadaşlar var, sendikacılar, aydınlar var. Onlar aradılar. Yani kitap yeni çıktı, yeni tanıtılıyor ama büyük bir ilgi var...

Ben de bu kitabı size imzalattığım günün akşamı Elime aldım ve kısa sürede, ilgiyle okuyup bitirdim. Çok beğendim.

Teşekkür ederim, sizin beğeniniz benim için çok değerlidir, onu söyleyeyim...

İlhan Selçuk kitaptaki yazısında; "İlk kez ne zaman tanıdım onu? 1960'ların başında... Demek ki dostluğumuz kırk yılı aşmış; yarım yüzyılın eli kulağında...

Halit Çelenk tanıdığımda sosyalistti... Bugün de sosyalist! Peki bu ne biçim iştir? Sosyalizmin raconu bozulmadı mı? Bolşevik devrimi yıkılmadı mı?" diye soruyor siz ne dersiniz?

Şimdi öncelikle sosyalizmin raconu bozulmadı. Sosyalizm bir bilimdir. Bilimsel sosyalizm, adı üzerinde, bunun bir de uygulamaları vardır. Birçok insan Sovyetler Birliği'ndeki dağılmayı sosyalizm bitti diye yorumluyor. Aslında o iş öyle değildir. Rusya'da bir deneme yapılmıştır; yani Sovyet Birliği aslında bir de-

nemedir. İnsanlık tarihine baktığımız zaman bu dönem nihayet yüz yılı bile bulmuyor. Ve bu deneme, insanlığa çok şey kazandırmıştır. SSCB'de parasız sağlık, eğitim, konut, emeklilik hakkı, emekçilere parasız tatil hakkı, kadınlara dünyanın hiçbir ülkesinde rastlanmayacak ölçüde geniş yasal hakların tanınması ve burada sayamadığım bir çok başarılı çalışma gerçekleştirildi. Sovyetler Birliğinin dağılmasında ise siyasal, sosyal ve ekonomik bir çok iç ve dış etken rol oynamıştır. Bu konunun tartışmasının başka ortamlarda yapılması gerekir.

Oysa insanlık tarihi binlerce yıldan beri devam ediyor. Bütün sınıflı toplumlarda bir baskı, bir sömürü, bir işkence sistemi uygulana gelmekte. Sosyalizme inananlar, insan haklarına dayalı; tüm insanların baskıdan, sömürüden kurtulacağı, özgür bir dünya için mücadele vermektedirler. Sovyet deneyiminin devam etmemesi sosyalizmin bittiği anlamına gelmez. İleride dünya koşulları değişeceğinden ve sosyalizm denemelerinin daha ileri aşamalara kadar götürüleceğinden hiç kuşku yok. Buna Güney Amerika ülkelerini örnek verebiliriz. Güney Amerika ülkelerinde devamlı sosyalist sistem genişliyor, yayılıyor ve Amerikan emperyalizmine karşı mücadele veriyorlar. Bunlar devam edecektir. Yani insan var oldukça ve insanın yeni bir dünya düzeni isteği, umudu, amacı var oldukça sosyalizm de var olacaktır. Yeni yeni denemelerle yeni yeni

sosyalist sistemler kurulacak ve amacına ulaşacaktır. Ben böyle düşünüyorum.

1999 Mustafa Ekmekçi'yi anma etkinliği; Veli Devecioğlu, İlhan Selçuk, Erdal Atıcı, Ege Atıcı, Halit Çelenk

Sevgili Halit Çelenk yaşamınızda “keşke”leriniz ve “iyi ki”leriniz var mı?

Geriye dönüp düşündüğümde, yaptığıma pişman olduğum hiçbir şeyi hatırlamıyorum. Düşünce planında, ideolojik olarak, insan hakları ile ilgili konularda yaptığım çalışmalardan çok memnunum ve mutluyum. Bu çalışmaları severek yaptım. Nitekim ben bir kitabımda şöyle yazmıştım. “Ben bir savunmanım. Güzel insanları savundum. Halkını seven, onların ‘bir orman gibi kardeşçesine’ yaşaması için gencecik ya-

şamlarını veren insanları... ben bu güzel insanları savunarak, onlarla beraber, insan sevgisini, barış dolu, özgür ve mutlu bir dünyayı savundum. Bu güzel insanları seviyorum. Bir yaşam bu sevgiyle geçti. Kendilerini tüm insanlığa adayanlara bir yaşam vermek çok mu?" diye...

Cumhuriyet Gazetesinin ikinci sayfasında çıkan yazılarınız ilgiyle okunuyor, özellikle de son zamanlarda Irak konusunda yazdıklarınız. Irak'taki dram sizce nasıl sonuçlanır?

Hatırlatma olarak burada şunu söyleyeyim; Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan ve arkadaşları antiemperyalisttiler ve bağımsızlıkçıydılar. Türkiye'nin bağımsızlığı için mücadele verdiler ve ülkenin emperyalist etkilerden arındırılması için mücadele verdiler. Bir yerde bugünkü olaylar, yani Irak ve benzeri yerlerdeki olaylar onların bu düşüncelerinin ne kadar doğru olduğunu gösteriyor. Şimdi bugün insanlığın en büyük düşmanı emperyalizmdir ve bir insanın gerçek anlamda insan hatta yurtsever sayılabilmesi için o insanın hem bağımsızlıkçı hem de antiemperyalist olması gerekir. Bu nitelikleri olmayan bir kimse, zaten yurtsever olamaz. Bazı yöneticiler basında, televizyonlarda "Efendim ben ve arkadaşlarım Türkiye'nin en yurtsever insanlarıyız." diye konuşmalar yapıyorlar. Ama öbür yanda Amerikalıların kucağında

oturuyorlar, çünkü iktidar oluşlarını oraya borçludurlar. Onun için bu tür nitelermeler kesinlikle yanlıştır. Altını çizerek tekrar ediyorum. **Gerçek yurtseverler bağımsızlıkçılardır, antiemperyalist olanlardır ve emperyalizme karşı mücadele verenlerdir.** Deniz Gezmiş ve arkadaşları bu nitelikte insanlardı ve onların da en gerçek yurtsever olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu uğurda canlarını vermekten çekinmediler.

Irak'taki olaylara gelince; şimdi orada Amerika günden güne yenilgiye uğruyor. Bir batağa saplanmış durumda. Şuna inanıyorum, Amerikan emperyalizminin bugün BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) olarak hazırladığı ve uygulamak istediği proje ta Kuzey Afrika'dan Çin sınırlarına kadar 22 devleti içine alıyor. Yani emperyalizm bütün bu devletleri; bazılarını anlaşma yapıp, bazılarını silah kullanarak kendi emellerine hizmet ettiriyor, ettirmek istiyor. Amaçları yeraltı servetlerine el koymak, petrole el koymak ve o ülkelerin bor, demir gibi yeraltı servetlerine sahip olmaktır. Er geç insanlık emperyalizmi yenecektir. İnanıyorum ki bir yerde yenik düşecektir ve insan haklarını savunan işçiler, öğretmenler, aydınlar, köylüler ve tüm halk kesimleri başarıya ulaşacaktır. Buna inancım tamdır.

Tabii ki Türkiye'nin talihsizliği varlığını emperyalizme borçlu bir iktidarla yönetilmekte olmasıdır. Onları iktidara getiren emperyalist güçlerdir. Bu anlamda onları yurtsever olarak kabul etmek, Türkiye'nin refahı için mücadele ettiklerini söylemek mümkün değildir.

Sevgili Halit Çelenk yakanızda Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın rozetini görüyorum. Köy Enstitüleri ile ilgili neler söylemek istersiniz?

Aydınlanma olayı 17.yy da Avrupa'da başladı ve 18. yy da en parlak dönemine geldi. Avrupa ülkelerini ve dünyayı etkiledi. Aydınlanmanın temelinde şu var; aydınlanma öncesi dönemde insanlar hurafelere inanıyorlardı. Aydınlanma hurafenin karşısına aklın ve bilimin egemenliğini taşıdı; diğer bir deyişle bilimsel, akılcı ve gerçekçi bir dünya görüşü getirdi. Bu hem insanda yani kişisel alanda hem toplumda yani toplumsal alanda etkisini gösterdi. Aydınlanma Türkiye'ye Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte M. Kemal Atatürk'ün önderliğinde girdi. Örneğin saltanatın ve hilafetin kaldırılması aydınlanmanın bir sonucudur. Öğretim Birliğinin sağlanması, Harf Devrimi, Şapka Devrimi aydınlanmanın sonuçlarından bazılarıdır. O dönemde Halkevleri, Halkodaları açıldı.

Bugün iktidar bütün bunların tam tersi doğrultuda birtakım çalışmalar yapıyor. Dinci eğitim ve yöntemlerini ülkenin her yanında egemen kılmak için akıl almaz yöntemlerle mücadele ediyor. Emperyalizm de onu destekliyor. Ama er geç bilimsel sosyalizm dünyaya egemen olacaktır - ben bunu kendi düşüncemi samimi düşüncem olarak söylüyorum- ve Aydınlanma hareketi de gerekli yapı değişiklikleri ile birlikte Türkiye'de başarıya ulaşacak ve toplumumuzda insanla-

rımız, aydınlarımız, düşünürlerimiz tarafından savunulup uygulanacaktır.

Köy Enstitüleri olayı da, aydınlanmanın bir sonucudur. Yani, ezberci eğitime karşı gerçekçi bir eğitim, iş içinde eğitim o dönem aydınlanmasının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bildiğim kadarıyla programlarında üretim, özgür düşünme, kolektif tartışma olanağı veren maddeler de var. Köy Enstitülerinin temeli olan eğitim sistemi ile aydınlanma arasında çok sıkı bir bağ vardır. Aydınlanmacı olmayan bir insan Köy Enstitüleri olayını anlayamaz ve oradaki temel felsefeyi göremez. Enstitüler Kemalist ideolojinin toplumsallaştırılması gereksiniminden doğmuşlardır. Birey, yurttaş seviyesine yükseltilmek istenmiştir. Bence öğretmenlerin, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın bu konuyu araştırmaları lazım gelir. Aydınlanma ile Köy Enstitüleri kuruluş felsefesi arasındaki bağları derinliğine araştırarak ortaya çıkarmak lazım gelir.

Köy Enstitüleri tartışılıyor ve bir daha kurulamazlar deniliyor. Elbette, Türkiye'nin bugünkü sosyoekonomik koşulları Enstitülerin kurulduğu 1930'lu yıllardan çok farklıdır; belki Köy Enstitüleri o günkü haliyle kurulamaz ama bence felsefe olarak Köy Enstitüsü olgusu yine de ışık tutucu olabilir.

Bu güzel söyleşi için Halit Ağabey size ve Şekibe Ablaya çok teşekkür ederim. Evinizde göstermiş olduğunuz konukseverlik için de ayrıca size teşekkür etmem gerek. Sağlıklı bir yaşam diliyorum.

Ben size teşekkür ederim Sevgili Erdal böyle zaman ayırdınız, emek çektiniz.

Son olarak söylemek istedikleriniz, özellikle de gençlere neler söylemek istersiniz?

Aldığım izlenimlere göre; gençler arasında kitap okuma alışkanlığı eskisi kadar yaygın değil. Bu sistem içinde emperyalizmin de ideolojik ve kültürel hegemonyası ve birtakım propagandalarla gençlik okumaktan uzaklaştırılıyor, yurtseverlikten uzaklaştırılıyor. Emperyalizm, gençliği ve halkı kendisine karşı mücadele veremeyecek bir duruma getirmeye çalışıyor. Onun için ben gençlere her şeye rağmen, bütün o propaganda ve baskılara rağmen okumalarını öneriyorum. Mesela her türlü yurtsever yayınları, bağımsızlık ve sosyalizmle ilgili yayınları, felsefi yayınları okumalarını ve kendilerine göre en doğru yolu bulmalarını istiyorum. Ben 87 yaşına geldim. İnancıma göre en doğru dünya görüşü sosyalizmdir. Ancak ve ancak insanlığı sosyalizm kurtarabilir. Tabi bunu okuyarak ve araştırarak, özümseyerek bu sonuca ulaştım. Hata ettiğimi hiç düşünmüyorum. Bugün tekrar doğsam,

aynı çalışmaları yapar ve yine aynı mücadeleyi veririm.

Bugün ülkemizde tüm emekçiler, işçiler, öğretmenler, gençler, aydınlar, mühendisler, sanatçılar, yoksul köylüler emperyalizme karşı mücadeleyi yükseltmeye çabalıyorlar. Bazen diyorum ki, belki de ben öğretmen olarak da bu mücadeleyi sürdürebilirdim çünkü öğretmen örgütlerinde, öğretmen arkadaşlarımızın dirençli mücadelesine yıllarca tanık oldum. Bu mesleğin insanların aydınlatılmasında ne denli önemli olduğunu gördüm ve yaşadım. Ama şu anda benim için geri dönüş yok. Bana göre, öğretmen arkadaşların, günümüzde de öğrencilerine Türkiye'nin mutluluğa kavuşması için, hangi yollar gerekiyorsa bu yolları yurtseverce anlatmaları yararlı olur diye düşünüyorum.

Bu güzel söyleşi ve gösterdiğiniz konukseverlik için çok teşekkür ederim. Size ve Şekibe Ablaya sağlıklı bir yaşam diliyorum.

Ben size teşekkür ederim Sevgili Erdal. Bize zaman ayırdınız ve emek verdiniz.

HALİSE APAYDIN'LA SÖYLEŞTİK

Halise Apaydın, 1943 Cılavuz Köy Enstitüsünde arkadaşlarıyla

ATATÜRK'ÜN CUMHURİYETİ EMANET ETTİĞİ GENÇLİK BÖYLE Mİ OLMALI DİYE KAHROLUYORUM...

Halise Öğretmenim, eski bir öğretmen olarak bugünkü eğitim sistemi ile başlayalım istiyorum. Köy Enstitüleri ile bugünkü okulları karşılaştırır mısınız?

Bugünkü eğitim sisteminin istenilen düzeyde olmadığı kesin. Hemen herkes bu kanıda. Önce öğret-

men yetiştirme şekli değiştirildi, birçok bakımdan yararsız hale getirildi. Öğretmenler ülke gerçeklerine uygun yetiştirilmiyor. Onları suçlamamalıyız elbet. Yanlışlık öğretmen yetiştirme anlayışında. Öğretmenliğin özü demek olan öğrenciyi, insanı, tayin çıkan her yere giderek ülkeyi sevmek, öğretme heyecanı ile donanmak, ezbere kuru bilgiler aktarmak yerine, bilgileri uygulamak, yaşam biçimi haline getirmek, öğrenciler karşısında örnek bir kişilik sergilemek gerekir. Bu Köy Enstitüleri döneminde hakkıyla yapıliyordu. Yaşamda gerekli bilgileri uygulayarak öğreniyor, uzun yıllar, ta baştan itibaren “ öğretmen olacağım” diye iç hazırlığı yaparak hazırlanıyorduk.

Bilindiği gibi Kurtuluş Savaşımızın kazanılması, Cumhuriyet'imizin kurulması çok zor şartlar altında gerçekleşti. Halk çok ezikti. Çok yoksuldu. Sağlık sorunları vardı ve ekonomik durum korkunç ilkel. Böyle bir ülkeye idealist, yapıcı öğretmenler gerekiyordu. Yetiyecek öğretmenler yurt kalkınmasına omuz verecek, idealist ve yurtsever kişiler olarak yetişmeliydi. Atatürk en çok öğretmenlere güveniyordu. Bugünkü eğitimle karşılaştınca çok farklı bir durum ortaya çıkıyor. Bugünkü çoğu öğretmen, insanın dili varmıyor ama daha çok kendi çıkarlarını düşünüyorlar. Bu elbet genel tutumdan geliyor. Genel eğitim anlayışının yetersizliğinden kaynaklanıyor. Gazetelerde okuyoruz, televizyonda izliyoruz okullarımızda şiddet olayları, uyuşturucu kullanımı almış yürümüş. Tam bir yoz-

laşma, çürüme var. İnsan üzüyor. Ders kitaplarından başka kitap okutulmuyor, öğrencinin boş zamanı iyi değerlendirilmiyor. Güzel sanatlar etkinliklerine gereği gibi yer ver verilmiyor. Bunun sonucu açıkça görülüyor işte. Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençlik böyle mi olmalı diye kahroluyorum.

Bizim zamanımızda çok kitap okunurdu. Durmadan teşvik edilirdi. Okuduklarımız üstüne tartışırdık. O bizi düşünmeye sevk ederdi. Düşünen insan, okuyarak, yazarak yetişir. Müzik çalışırdık. Her birimiz bir enstrüman çalmayı öğrenirdik. Bağ, bahçe işlerinde çalışırdık. Toprağı işlemeyi, ürün yetiştirmeyi öğrendik. Okulun inekleri, koyunları vardı. Onlara bakmayı, sütünü sağmayı, süttten yoğurt, peynir yapmayı öğrendik. Bunlardan zevk alırdık. Öğrenmek mutluluktu. Dövüşmek, sövüşmek kimin aklına gelirdi. Öyle şeylere zamanımız bile yoktu.

Enstitünün dikiş makineleri vardı. Kız öğrenciler dikiş dikmeyi öğrenirdik. Bu yaşıma geldim, bazı kıyafetlerimi hala kendim dikerim. Bundan da zevk alırım. Bugünkü eğitimle benzer yanı var mı bunun? O dönemin öğretmenleri gerçekten idealist, Atatürkçü, memleketini seven insanlardı. Ana baba gibi her halimizle ilgilenirlerdi. Onlardan gördüğümüz için biz de öyle öğretmenlik yaptık. Onun için eski öğrencilerimiz bizleri hala severler, ararlar. Bugün artık öğretmen-öğrenci ilişkileri çok değişti. Eğitimin kalite yitirdiği bundan da anlaşılabilir. Öğrencilerin bunca kötü alış-

kanlığa sapmaları, düşündürücü, yapıcı, üretici bir eğitimden geçirilmediğini ortaya koyuyor.

Halise Apaydın, 1945 Hasanoğlan'da

Bizler köyden getirdiğimiz; sinik, kişiliksiz, şivesi ve davranışları bozuk çocuklar olmaktan nasıl kurtulduk, yurdun aydınlıkçı öğretmenleri haline geldik. İşte bütün bunlar, o güzel eğitimle gerçekleşti.

Okuma alışkanlığı sayesinde birçok arkadaşımız şair ya da yazar oldu. Kendilerini yetiştirip ülkemizin değerli aydın kişileri oldular. Bugün okullarımızda

dilimiz bile doğru dürüst öğretilmiyor. Sokaklarda duyuyoruz; argo, bozuk şive, yabancı özentili bozuk cümleler... İnsan çok rahatsız oluyor ve üzülüyor doğrusu. Ayrıca; televizyon programları, bozuk şive ile oynanan oyunlar, düzeysiz diziler hepsi ne kadar da yanlış! Öğrenciler de bunlardan etkileniyor elbet.

Bugünkü eğitim sistemimizde neler değişmeli?

Öncelikle müfredat baştan aşağı değişmeli. Ezberci eğitimden vazgeçip uygulamalı, düşündürücü, araştırmacı eğitime yönelmeli. Bir eğitimci der ki; “Ezberlemek öğrenmek değildir, anlamak öğrenmek demektir. Anlamak için de onu eleştirebilmek, üstünde fikir yürütebilmek gerekir.” Bu eğitim anlayışını iyi kavramış, onu uygulayabilecek öğretmenler yetiştirmeli. Bu öğretmenler aynı zamanda öğrencisini sevecek, ona yakın davranacak, güvenini kazanacak kişilikte olmalı. Sürekli okuyarak kendini yenilemeli, öğrendiklerini öğrencileri ile paylaşmalı. Yararlı öğretmenlik böyle yapılır.

Köy Enstitüleri yeniden açılabilir mi?

Bu politik ortamda olası görmüyorum. Ta baştaki yöneticilerden sınıftaki öğretmene kadar pek çok şeyin değişmesi gerekir. Hemen olacak iş değil elbet.

Günümüzde Köy Enstitüleri ilke ve programından yararlanılabilir mi?

Elbet yararlanılabilir. Niyete bağlı. O günkü programlar bugün de geçerli. Halkımızın gereksinimleri hep aynı. Eğitimin amacı sadece işe yaramayan kuru bilgiler ezberletmek değil, yaşamı değiştirecek, yükseltecek, canlandıracak, işe yarar bilgiler ve beceriler öğretmektir. Öğle ki eğitimden geçmiş insanın yaşamı da değişmeli. Düzeyi yükselmeli. Daha kültürlü, daha yaratıcı kişi olabilmeli. Bu işe yaramayan, ezbere dayalı kuru bilgilerle olmaz. Kafa ile elleri birlikte çalıştıran, yaratıcı, yapıcı daha iyiye özlem uyandıran bilgilerle gerçekleşir.

Size göre bugün ülkemizin en önemli sorunları nelerdir? Neler Yapılmalıdır?

Her işi insan yapabildiğine göre elbet insanın iyi yetiştirilmesi, yani eğitim önemlidir. Atatürkçü çizgi-den ayrıldığımız tarihten beri önce eğitim bozuldu. Çağdışı insanlar yetiştirilmeye başlandı. Arkası çorap söküğü gibi geldi. Geriye özlem, yabancı hayranlığı, tam bağımsızlık ilkesinden ödünler, laiklik ilkesinin delinmesi...Akla gelen her şey giderek yozlaştı, bugünkü korkunç hale geldi. Bugün artık geri kalmış bir doğu ülkesiyiz. Boğazımıza kadar borçluyuz. Politikamızı, ekonomimizi, akla gelen her şeyimizi dış güçler yönetiyor. Ne olacağımıza, nereye gideceğimize

onlar karar veriyor. İşin acısı, ülkemiz iktidarı bu dış güçlerle işbirliği içinde Türkiye'yi yönetiyor. Türkiye adım adım bu politikalarla bu günlere getirildi. Bizim kuşak, bizden sonraki kuşak bunun acılarını her gün yaşadık.

Köy Enstitüleri aydınlığından bugünün karanlığına nasıl gelindi?

Yukarıda biraz açıkladım. Aydınlamacı eğitimden vazgeçilmesi, Köy Enstitüleri'nin kapatılması, gerici ve tutucu iktidarların oy kaygısıyla dini istismar etmeleri, yanlış eğitim politikaları ve Atatürkçü çizgiden uzaklaşılması Türkiye'yi bugünlere getirdi. Kaygı duymamak elde değil.

Ülkemizin içinde bulunduğu durumlar sizi kaygılandırıyor mu?

Elbet kendim için değil ama Türkiye'nin geleceği için derin kaygılar duyuyorum. Bazen uykularım kaçıyor. Göz göre göre ülke nasıl buraya getirildi şaşıyorum. Atatürk döneminde hızla kalkınan, tüm dünyada saygın bir ülke olan Türkiye Cumhuriyeti, bugün Amerika'ya gidip "Başbakanımızı çöpe atmayın onu kullanın." denecek duruma getirildi.

Halise Apaydın, 1946 Çehov "Bir Evlenme" oyunu

Emeklilik günleriniz nasıl geçiyor? Hangi dergileri, gazeteleri okuyorsunuz?

Köy Enstitüsü eğitimi bana planlı yaşamayı öğretti. On iki yaşımdan beri günümü planlı programlı yaşıyorum. Zamanı iyi kullanarak işlerin üstesinden geliyorum. Emekli oldum ama emekli olmadım, gene işlerimi her gün zamanında yürütüyorum. Eğitim dergilerini koğuştururum. Gördüğüm her çocuk beni ilgilendirir. Öğretmenlik ruhumu hiç kaybetmedim. Ona yardımcı olmaya çalışırım. Çevremde herkese yardım ederim. Bu konularda kendimi görevli sayarım. Evde zaten bir yığın işim var. Evimize elli yıldır her gün alınan Cumhuriyet Gazetesi'ni okurum. Eşim edebiyatçı olduğu

için evimize çok miktarda dergi, kitap gelir. Onları da zamanım yettiğince okumaya çalışırım. Son günlerde Rıfat Ilgaz'ın, Can Dündar'ın kitaplarını tekrar okudum. Birincisi bizden önceki kuşağın, diğeri bizden sonraki kuşağın iki değerli yazarı. Ne olur tüm gençlerimiz bunları iyi bir okusalar, ne çok şey kazanırlar! Kendilerini bu değerlerden yoksun bırakıyorlar diye üzüliyorum.

Halise Apaydın, 1945 Hasanoğlan'da sınıf arkadaşlarıyla

Köy Enstitülü günlere geçmeden önce yaşamınızla ilgili bazı konuları öğrenelim istiyorum. Örneğin; nerede doğdunuz? Bize çocukluğunuzla ilgili neler anlatacaksınız?

Erzurum-Oltu-Ardos (şimdiki adı Çamlıbel) köyü doğumluyum. İlk nüfus sayımı günü doğmuşum. Hat-

ta adımı nüfus memuru koymuş. İlginç değil mi? İki tane kızları olan annemler beni oğlan bekliyorlarmış. Gene kız olunca baban adımı bile koymamış, küsmüş. Bizler bu toplumun böyle istenmeyen kişileriye işte. Bütün bunlara rağmen çocukluğum sağlıklı koşullarda geçti. Babam Oltu'da fırıncı idi. İyi kazanıyordu. Ev işlerini annem ve iki ablam yapıyordu. Ben rahat bir çocukluk dönemi geçirdim.

İlkokul günlerinizi konuşalım isterseniz.

Büyük ablam ilkokul son sınıfta okurken beni de okula götürüp getirirdi. Sonradan bunun çok faydasını gördüm. Ben dördüncü sınıfta iken Atatürk öldü. O günü hiç unutamam. Tüm öğrenciler, hepimiz çok ağlamıştık.

Aslında sessiz uysal bir çocuktum. Utangaçtım. Birisi adımı sorsa kıpkırmızı olurdum. Ne diyeceğimi şaşırırdım. Gene de ilkokulu birincilikle bitirdim. Bundan bile çok utandım. Önce not toplamı Hilmi adlı bir arkadaşın fazla çıktığı, okul birincisinin o olduğu söylendi. Sonradan bazı arkadaşlar tekrar hesaplamışlar, okul birincinin ben olduğumu söylediler. Utandığım için itiraz edemedim. Ama sonradan durum anlaşıldı. Benim birinci olduğum ilan edildi.

Köy Enstitülerine nasıl seçildiniz, sizi enstitüye kim yöneltti?

Okul öğretmenim çağırıp söyledi. Sen oraya git dedi. Yalnız köy okulunu bitirmek gerekiyormuş. Ben Oltu ilçesi okulu mezunuyum. Hallederiz, sen Ardos köyündensin, oradan da bir diploma alırsın dendi. Şimdi tam anımsamıyorum ama köy okulu diploması ile Enstitüye gönderildim. Annem kesinlikle karşı çıktı, bu yaşta kızı uzak okula nasıl gönderirim diye döğündü. Babam öğretmenlerden uzun bilgiler aldıktan sonra razı oldu.

Annemle kavga ettim, küstüm. Gideceğim diye dayattım. Uzun uğraşlardan sonra gitmem kesinleşti. O yıllarda doğuda ilkokul çıkışlı öğrenci çok az. Cilavuz Köy Enstitüsü'ne öğrenci bulunamıyor. Hele kız öğrenci, ara ki bulasın. Onun için kasaba okullarından çıkan öğrencileri bile aldılar. Bir arkadaşımınla birlikte beni Ardahan'a tayin olmuş, eşyasını kamyonla götürecek bir memur ailesine emanet ettiler. Bizi yol üstündeki Cilavuz'a bıraktılar. Okul idaresine teslim edip gittiler. Daha önce gelmiş kızlarla tanıştık, arkadaş olduk. Bir bayan öğretmen benimle ilgilendi. Çamaşır, elbise verdi. Banyoya soktu. Yatağımı gösterdi. Enstitü öğrencisi olmuştum artık. Alın yazım değişmişti. 10-12 kız arkadaş okulun revirinde kalıyorduk. Başımızda bayan öğretmenler, her sorunumuzla yakından ilgileniyorlardı. Her yanda inşaat çalışmaları vardı. Biz de bir uçtan katılmaya başladık. Erkek arka-

daşlara yardım ediyorduk. Sonra dersler başladı. Kültür derslerinde hep birlikte idik. Zanaat derslerinde kızlar dikiş atölyesine, erkekler öbür işliklere gidiyorduk.

Kısa zamanda uyum sağladım. Olayı kavramıştım. Hergün kendi odamızda vakit geçiriyorduk. Yemekhane henüz tamamlanamadığı için karavanalarla odamıza yemek geliyordu. Bir hafta sonra bina bitti. Temizliğini bizler yaptık. Sonra kış bastırdı. Soğuklar başladı. Kış şartlarında öğretimi sürdürdük.

Köy Enstitüleri sizi nasıl etkiledi?

Kolay olmadı elbet. Herkes gibi ben de zorluklar çektim. İlk günler alışmakta zorlandım. Müdürümüz Halit Ağanoğlu sık sık konuşmalar yaptı. “Burası sizin bildiğiniz gibi klasik okullardan değil, her işi kendiniz yapacaksınız, okulu kendiniz kurup yöneteceksiniz, bizler size yardımcı olacağız.” gibi sözlerle önümüzü aydınlattı. Her öğrenci kendi alanlarında ders görüyor, coşkulu bir çalışma düzeni sürüyordu. Tarım, bahçe işleri, biçki-dikiş, nakış, ahırda inekleri, koyunları sağmak, sütü işleyip değerlendirmek, peynir yapmak gibi alanlarda da yetişiyorduk. Erkek öğrenciler ayrıca; demircilik, marangozluk, arıcılık yine hep birlikte fotoğrafçılık, kooperatıcılık gibi uğraşları yaparak öğreniyorduk, ezbere değil. Özetle tez zamanda o havaya girdik. Koşturmalı bir çalışma içinde zaman

nasıl geçiyor anlayamaz olduk. Üstelik arkadaşlarla birlikte olunca bütün bunlardan zevk de alıyorduk. İmece kavramı bugün hâlâ saygı duyduğum bir sözcük. Gerçekten birlikte çalışmanın tadı başka...

Kız öğrenci olarak zorluk çektiniz mi?

Hayır çekmedim. Zaten büyüme çağıymızdı. Bizimle bayan öğretmenler çok yakından ilgileniyorlardı. Erkek arkadaşlarla kardeşlik havası yaratılmıştı. Hep “bacı” diye hitap ederlerdi. Karma eğitim ciddi uygulanırsa gerçekten yararlı ve doğal oluyor. Biz bu durumdan çok şeyler kazandık. Toplum içinde nasıl davranacağımızı öğrendik. Her yerde saygı gördük. Bu özellikleri bize Köy Enstitüleri kazandırdı.

Biraz da Enstitüdeki derslerinizden ve öğretmenlerinizden söz eder misiniz ?

Çok değerli ve saygın öğretmenlerimiz vardı. Kişilikleriyle, davranışlarıyla bizi çok etkilediler. Gerçekten seçilerek mi gönderilmişlerdi yoksa büyük eğitimci Tonguç sık sık gelip onları yönlendiriyor muydu? Ben her ikisi de. Sonradan Hasanoğlu’da öğretmenimiz de olduğu için biliyorum, etkili bir kişiydi Tonguç. Öğretmenleri iş içinde sürekli eğitiyordu. Köy Enstitülerinde çalışan tüm öğretmenlerde Tonguç’tan izler vardır. Şimdi anımsadıkça hepsine tek tek saygı dolu şükran duyguları besliyorum. Müdürümüz Halit

Ağanoğlu, Türkçe öğretmenimiz Aydın Arıkök, meslek dersleri öğretmenimiz Asım Artun... Utangaç bir yapıya sahiptim, ısrarla beni konuşturmaya çalışırdı. Sonra sahneye de çıkardı. Toplum karşısında konuşmayı, oyunlarda rol almayı öğrendim. Gereksiz sıkılganlığımı yavaş yavaş kırdım. Öbür öğretmenlerimiz Remzi Çakır, Zakir Güvenli, Şevket Buzcular, Binnaz Arıkök...Ayrıca müzik öğretmenimiz Selim Bilgen; Mandolin çalmayı, koro yönetmeyi ondan öğrendik. Daha başka öğretmenlerimiz de oldu elbette, hepsi de bende iyi anılarla yaşar. Anıları saygın olsun.

Serbest okumalardan ve Enstitüdeki kitaplıktan söz eder misiniz?

Evet, en çok uğranılan yerdi. O dönemde yayınlanmış tüm kitaplar, dergiler gelirdi. Aramızda yarış halinde kitap okuma alışkanlığı sürüp giderdi. Boş zamanlarımızda hep okurduk. Doğrusu bunun çok yararını gördük. İyi yetişmemizde baş etkenlerden birisi olmuştur.

Yüksek Köy Enstitüsü'ne seçilişinizi ve oradaki günlerinizi soracağım. Hangi bölüme girdiniz, derslerinize hangi öğretmenler girdi?

Biraz sorunlu oldu. Babamdan izin almak için bekledim. Başka bir kız arkadaşım ısrarla gitmek istiyordu. Gidip müdürle, öğretmenlerle konuşuyormuş, “O

gitmeyecek beni gönderin” diyormuş. Müdür beni çağırdı, “Neden gitmiyorsun?” diye sordu. “Babamdan haber bekliyorum.” dedim. Hemen ilçemiz karakoluna telefon etti, babamı buldurup konuştu. “Tamam, gidiyorsun, git hazırlan.” dedi.

Uzun bir tren yolculuğundan sonra beş arkadaşım ile birlikte Hasanoğlu'na geldik. Basit bir sınavdan sonra Güzel Sanatlar Bölümü'ne girdim. Müzik, resim, tiyatro...Çok değerli öğretmenlerimiz vardı. Müzikte, resimde orta dereceli bir öğrenciydim. Ama tiyatrodaki iyi yetiştirdim. Önemli oyunlarda başrol oynadım. 17 Nisan törenlerinde açık hava tiyatrosunda Sofokles, Gogol, Molyer, Çekov gibi yazarların nice oyunlarını sergiledik ve beğeni kazandık. Ankara'dan gelen başta Cumhurbaşkanı, bakanlar, yüksek dereceli memurlar, gazeteciler beğenilerini iletiler. Alkışladılar. Filme çektiler. Zaman zaman hala gösterilir. Çeşitli dergilerde, kitaplarda fotoğraflarımız yayınlanır.

Son sınıfta mezuniyet tezi hazırladık. Tez konusunu Sabahattin Bey tesbit etti. “Türkiye’de Tiyatronun Doğuşu ve Bugünü.” Hazırlarken bana yol gösterdi ve çok yardımcı oldu. Son tiyatro hocam Saim Alpago inceledi ve çok olumlu rapor verdi. Ayrıca Konservatuvar Tatbikat Sahnesi’ne geçmemi istedi.

Tiyatro öğretmenimiz Ulvi Uraz’la yıllar sonra bir karşılaşmamızda bana dedi ki “Halise ,sen çok başarılıydın. İyi bir aktirist olabilirdin. Niye gelip bizimle

çalışmıyorsun?" "Ben artık bunca yıllık öğretmenim, öğretmenliği bırakamam." dedim. "Yazık, değerli bir kabiliyet heba oldu gitti." diye söylendi.

Halise Apaydın, 1946 Çehov "Bir Evlenme" oyunu

Diğer öğretmenlerimizden bazılarının isimleri ise şöyleydi:

Sabahattin Eyüpoğlu- Batı Edebiyatı, Kazım Köni- Psikoloji, Enver Ziya Karal ve Halil Demircioğlu- Tarih, Vedat Günyol- Fransızca, Malik Aysel- Sanat Tarihi, Veysel Bey- Resim, Aydın Gün- Şan, Veysel Arseven- Keman, Faik Canselen- Armoni, Mehmet Öztekin- Müzik İmlası ve Mahir Canova, Cüneyt Gökçer, Ulvi Uraz, Saim Alpago da Tiyatro öğretmenlerimizdi.

Köy Enstitüleri neden kapatıldı?

Artık bilmeyen kalmadı. Halkımızın, köylümüzün gerilikten, karanlıktan kurtulması, uyanması bazı çevrelerin işine gelmedi. Sömürü düzeni, gericilik bizde hala geçerli, güçlü. Bunların devrimcilere yapamayacağı kötülük yok. Binbir iftira ile Köy Enstitüleri'ni kapattılar. Ama bugün bile bu okullar unutulmuyor. İlgi, her yıl biraz daha artıyor. Neden? Çünkü halkımız çağdaş bir eğitim istiyor. Gerilikten, karanlıktan bir an önce kurtulmak istiyor.

Yıkılma sürecinde ve sonrasında çok acı olaylar yaşadık. Kitaplar dolusu yazmak gerekir. Bizler için kolay değildi, ama katlandık, göğüsledik, başımızı eğmedik.

İlk öğretmenlik yıllarınızı anlatır mısınız?

Nice haksızlıklara uğradık. Yüksek bölüm çıkışlı olmamıza rağmen bizi yıllarca ilkokul öğretmenliğinde çalıştırdılar. Üç yıllık yüksek öğretimi “kurs” kabul ettiler. Olacak şey mi bu? Ama yılmadık, çalıştık. Yozgat valisinin isteği üzerine orta öğrenime geçmek için uğraş verdim. Talim Terbiye Kurulu'ndan, Genel Müdürlükten gerekli yazıları aldım. Tam kadrom verilecek iken Ankara'da Tonguç Babaya rastladım. Hepimizi ismen tek tek tanırdı. “Oo Halise nasılsın? Ne yapıyorsun?” diye sordu. Durumu anlattım. Elimdeki evrakları alıp inceledi. “Bak kızım, zorlanmışlar, gö-

nülsüzce vermişler bu yazıları, sen beni dinle, git ilkokul öğretmenliğini yap. Bir gün gelecek sizleri mumla arayacaklar.” dedi. Vazgeçtim. Onca evrağı yırtıp attım. Yıllar sonra 27 Mayıs'ta bizleri ortaöğretime çağır-dılar. Tonguç Babanın dediği çıktı. Tüm arkadaşlarımız ortaöğretimde, öğretmen okullarında çalıştılar. Bazılarını yönetici yaptılar.

Halise Apaydın, İç Mimar oğulları Aydın Toprak, torunu ve gelinleriyle

Ünlü yazarımız Talip Apaydın'la evlisiniz. Talip Apaydın'ı bize kısaca anlatır mısınız?

55 yıldır evliyiz. İyi günlerimiz, acılı günlerimiz oldu. Yazan, çizen arkadaşlarımızla daha çok uğraştılar. Açığa alındı, işsiz kaldı, sürüldü, defalarca evimiz

arandı, mahkemelerden geçti. Elbet bu acıları birlikte yaşadık. Kolay olmadı. Kişilik olarak da duyarlı birisidir. Çabuk incinir, çok üzülür. Ona her zaman dayanak olmaya çalıştım. Üç çocuk büyütüp, okuttuk. Hepsi de üniversite mezunu. İşlerinde güçlerinde, başarılı çocuklar. Mimar, iktisatçı, müzik öğretmeni.

Son söz; Köy Enstitüleri kişisel olarak değil de kurum olarak savunuluyor artık. Bu bir aşama. Gerek Köy Enstitüleri Vakfı, gerekse Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği yararlı çalışmalar yapıyorlar. Onlara başarılar diliyorum.

Öğretmenlere, öğrencilere ne diyeyim, daha bilinçli çalışmanın yollarını arayıp bulsunlar. Ülkemizi geri kalmışlık çemberinden bir an önce kurtarma çabalarına omuz versinler. Bunun için daha çok okumak, düşünmek, daha bilinçli olmak gerekiyor. Bunu gözden çıkırmayınlar. Ülkemiz ve halkımız sevimliye, uğrunda çalışmaya değer. Bunu hiç unutmayın!

KÖY ENSTİTÜLÜ EYÜP YAŞAR'LA SÖYLEŞİ

*Eyüp Yaşar, ABD'de burslu öğrenci iken
Güney Illinois Üniversitesi 1960 61*

**“BUGÜN UYGULANAN EĞİTİM, MUSTAFA KEMAL
ATATÜRK'Ü GENÇLERE UNUTTURMAYA ÇALI-
ŞAN, ÇAĞDAŞLIKTAN UZAK, İÇİ BOŞ, SAHİPSİZ
BİR EĞİTİMDİR...”**

Sayın Eyüp Yaşar söyleşimize çocukluğunuzla başlayalım bize ailenizi ve doğduğunuz yerleri anlatır mısınız?

Annemi yitirdiğimde altı yaşında bir çocuktum. Henüz okula bile başlamamıştım. O zaman bana söy-

lendiğine göre bir sonbahar günü (gazeller dökülürken) doğmuşum. Kimliğimde yazılı olan doğum tarihim 12.10.1928 Gesi/ Kayseri'dir. Gesi o yıllarda 1500 nüfuslu bucak merkezi idi. Şimdi 18-19 bin nüfuslu, Kayseri Merkez Melik Gazi İlçesine bağlı bir beldedir. Çocukluğum orta halli, altı nüfuslu bir ailenin son çocuğu (dört kardeşin en küçüğü) olarak 15 yaşına kadar Gesi Bucağında geçti. Benden 20 ve 16 yaş büyük iki ağabeyim ve 14 yaş büyük bir ablam vardı. Annemi 1934 yılında, babamı da 1936 yılında yitirdim.

Çocukluğum ağabeyimin benden birkaç yaş küçük çocukları ile bir arada geçti. 1935 yılında ilkokula başladım. 1940 yılında bitirdim. 1941-1942 Öğretim yılında Kayseri'de ortaokula devam ettim. Yıl sonunda tasdiknamemi alarak okuldan ayrıldım. Ayrılma nedenim yaşadığımız maddi sıkıntılardır.

İlkokul günleriniz ve öğretmenlerinizden söz edelim biraz da,..

O yıllarda çocuklar yedi yaşını doldurunca ilkokula başlıyordu. Ben de yedi yaşımı doldurup okula kaydımı beklerken, babam beni akrabamız bir imamın yanına Kuran öğrenmeye vermek istiyormuş. Okullar açıldı, aradan iki ay kadar bir süre geçti ben okula hala başlayamadım. Neyse Ankara'da çalışan küçük ağabeyim Ankara dönüşü beni okula gitmiyor görünce babama sordu, o da "Oğlum okula gidip orada it-kurt

öğrenecek, ben onu Hacı Mustafa'nın yanına vereceğim, orada Kuran-ı Kerim öğrenir." dedi. Ağabeyim babamın sözünü dinlemedi, benim elimden tutup okula Başöğretmenin yanına götürdü. Başöğretmen "kayıtların kapandığını, öteki çocukların neredeyse okumayı sökmek üzere olduklarını" söyleyerek kaydımı yapmak istemedi. Fakat ağabeyim ısrarla rica edince Başöğretmen benden söz almak istedi ve "Eyüp çok çalışacak ve arkadaşlarına yetişecek misin, bana söz veriyor musun?" dedi, ben de; "Söz veriyorum." diyerek kaydımın yapılmasını sağladık.

Eyüp Yaşar, Pazarören Köy Enstitüsü 1947

Okulumuz beş sınıflı, üç öğretmenli, 200 kadar öğrencisi olan bir okuldu. Başöğretmen 4. ve 5. sınıfları, eşi Hatice Öğretmen Birinci sınıfı, başka bir erkek öğretmen de 2. ve 3. sınıfları okutuyordu. Gerçekten Başöğretmene söz verdiğim gibi çok çalışarak öğretmemizin de desteği ile sınıf arkadaşlarıma yetiştim ve ilk okumayı sökenlerden biri oldum. Birinci sınıftan başlayarak beş sınıfı da çok başarılı geçirdim. Ama öğretmenlerimin de bu başarıda çok büyük paylarının olduğunu belirtmeliyim. Öğretmenlerimi çok sevdim, onlar da beni hep korudular, kolladılar ve daha ileri okullara gitmem için özendirdiler.

Kurtuluş Savaşı sonrasında yıkıntılar içinde kalmış bir ülke ve Doğu'dan yükselen bir liderin; Mustafa Kemal'in Türkiye'sini çocuk gözleriyle görmek ne demektir anlatır mısınız?

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünde ben ilkokul dördüncü sınıftaydım. On yaşında bir çocuğun zihninde Atatürk, ülkenin tek kurtarıcısı, çok kudretli ve hatta yenilmez bir üstün varlık olarak yer etmişti. O sabah Başöğretmenimiz, bizi okulun bahçesinde toplayıp, Atatürk için saygı duruşu yaptırırken, bütün öğrenciler hıçkırıklarımızı tutamamıştık; gözyaşlarımız sel olup akmıştı.

Cumhuriyetin onuncu yılında da, beş yaşında bir çocuk olarak, büyüklerimle birlikte o görkemli kutlamalara katılmış ve o günkü küçük yaşıma karşın on yılda Mustafa Kemal Atatürk'ün (O zaman Gazi Mustafa Kemal Paşa deniyordu.) ve ekibinin yaptıkları büyük işleri anlamaya, kavramaya çalışmışım. Geçen yıl okuyup bitirdiğim “Şu Çılgın Türkler” ile de Mustafa Kemal Atatürk'ün ne büyük bir insan olduğunu bir kez daha ve büyük bir hayranlıkla gördüm.

Sayın Yaşar Köy Enstitülerine sizi kim yöneltti?

1940 yılında ilkokulu bitirdiğimde Pazarören Köy Enstitüsü yeni açılmıştı ve oraya köylerden öğrenci topluyorlardı. Sınav falan da yoktu. Ben de gitmek istiyordum. Ancak, dayım yaşıtım olan kendi oğlu ile birlikte Kayseri'de ortaokula yazdırmak için bir yıl beklememi zaten Pazarören'in de öğretmen yetiştiren bir kurum olduğunu söyleyerek beni caydırdı. Daha sonra da okul fikri suya düştü. Ben kendi ailemin (ağabeyimin) olanakları ile ortaokula kaydoldum. 1941-1942 öğretim yılında orada bir yıl okuduktan sonra 1942 Ekim'inde, ekonomik koşulların zorlamasıyla okuldan tasdikname alarak ayrıldım. O yıllarda ağabeyimin çocukları da ilkokulda okuyorlardı. Beni ilkokul ikinci üçüncü sınıfta okutan öğretmenimiz sormuş, “Amcanız hala okumak istiyor mu?” diye. Onlar da “Evet öğretmenim istiyor.” deyince, “Öyleyse söyleyin

bana gelsin.” demiş. 1943 yılı Mart ortaları idi. Hemen koşa koşa okula gittim öğretmenimizi gördüm ve bana; “Eyüp Pazarören Köy Enstitüsünden öğrenci istiyorlar gider misin?” dedi. “Ben de “Tabi öğretmenim yeter ki, bir okul olsun.” diyerek istediğimi belirttim. Orada hemen bir form doldurduk, gerekli belge ve fotoğrafları ekledik ve öğretmenim onları Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne postalamıştı. Aradan bir hafta on gün geçti geçmedi Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden “Okula kabul edildin, acele müdürlüğe gel.” diye bir çağrı aldım. Kayseri’ye vardım. Noterden yüklenme senedi istediler onu yaptırdık ve çevreden toplanan dört öğrenci daha gelmişti onlarla birlikte Pazarören’in yolunu tuttuk.

Enstitüye yolculuğunuzu ve oradaki ilk günlerinizi anlatır mısınız?

Kayseri İl Milli Eğitim Müdürü Bünyan İlçesi Maarif memurluğuna (şimdiki adıyla İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne) verilmek üzere elimize bir mektup verdi. O yazı ile birlikte Kayseri’den trene bindik, Sarımsaklı İstasyonu’nda indik. Oradan yaya olarak Bünyan İlçesine yürüdük. Yaklaşık 10-12 kilometre, ilçe Maarif Memurunu bulup yazıyı verdik. Maarif Memuru o akşam bizi hali-vakti iyi olan ilkokul öğrencilerinin evlerine birer ikişer misafir olarak gönderdi.

O yıllarda maarif memurları aynı zamanda bir ilkokulun da Başöğretmenliğini de yaparlardı.

Sarımsaklı – Bünyan arasındaki yürüyüş bizi o kadar yormuş ki, misafirlikte akşamı beklerken uyu-yakalmışım. Neyse ev sahibi hanım yemeğimizi getirdi onlarla birlikte akşam yemeğimizi yedik ve bir süre sonra da yattık. Ertesi sabah kahvaltıdan sonra ailenin çocuğu ile birlikte Maarif Memurunun yanına gittik. O da bize daha önceden hazırlayıp bir zarfa koyduğu yazıyı, Bünyan'a bağlı Hazarşah Köyü Öğitmenine verilmek üzere teslim etti. Bu yaşadıklarımız 1943 Mart'ının son haftasında geçiyor. Ancak tarihleri veremiyorum. Yollar kardan kapalı, araçlar gitmiyor. Yine o gün Bünyan'dan yaya olarak yola çıktık ve akşamüzeri Hazarşah köyüne vardık. Yazıyı eğitmene verdik, o da bizi köy çocuklarının evlerine misafir gönderdi. Bu arada Bünyan'dan Hazarşah köyüne giderken -karda bata çıka- Pazarören'den Kayseri'ye okula un almaya giden bir grup öğrenci ve başlarında bir öğretmenle bir kamyonu rastladık. Okuldan en büyüklerinden 10-15 öğrenci seçmişler, ellerinde küreklerle yolun kapalı bölümlerini açarak Kayseri'ye gidiyorlardı. İçlerinde bizim köyden öğrenciler de vardı. Ayaküstü hoşbeşten sonra, onlar yollarına biz de kendi yolumuza yöneldik.

Ertesi sabah da Hazarşah köyünden Pazarören'e doğru yola koyulduk. O gün saat 15:00 sularında Pazarören Köy Enstitüsü'ne ulaştık. Bizi nöbetçi öğ-

renciler karşılayıp hemen idareye götürdüler. İdare de belgelerimizi alıp geçici kayıtlarımızı yaptıktan sonra banyoya sokulduk. Bize orada iç çamaşırı, çorap, ayakkabı ve yeni elbise verdiler. Eski çamaşırlarımızı da derhal etüv makinesine attılar.

Okuldaki ilk günlerimize gelince: Okulun genel kullanım alanları, yatma yerlerimiz, dersliklerimiz, atölyelerimiz, tuvaletler v.b. tanıtıldı. Günlük çalışma saatleri anlatıldı. Etüd ve benzeri alanlar, kitaplık, revir ve bunun gibi yerler gösterildi.

İlk haftadan itibaren hemen derslere başladık. 40-50 kişilik bir grup olunca bizi 1-A kümesi olarak adlandırıp bir kümebaşı öğretmen verdiler başımıza. Bu öğretmen bizim her şeyimizle ilgileniyordu. Hem anemimiz, hem babamız, hem rehberimiz, hem de sırdaşımız oldu.

Enstitüde yaşadıklarınız ve öğrendikleriniz sizi nasıl değiştirdi?

Enstitüde her şeyden önce tam bir demokratik ortam vardı. Öğrenci başkanı, nöbetçi öğrenci ve öğretmen birlikte görev yapar, okulun hemen hemen bütün işlerini elbirliği içinde yürütürlerdi. Genellikle cumartesi öğleden sonraları yaz aylarında açık havada, kışları da kapalı alanlarda bütün öğrenci ve öğretmenler toplanır ve geçmiş haftanın çalışmaları değerlendirilirdi. Yapılan iyi ve başarılı çalışmalar takdir edilir, eksik

ve yanlış yapılmış işler de eleştirilir, bu yanlışların nasıl telafi edilip düzeltileceğinin yol ve yöntemleri de gösterilmeye çalışılırdı. Bu eleştirilere öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler muhatap olurdu. Konuşmalar tam bir demokratik hava içinde yapılır, nöbetçi öğretmen, öğrenci başkanı, okul müdürü ve yöneticiler yöneltilen eleştirilerden payına düşeni alırlardı. Onlar da topluluk karşısında kendilerini savunurlardı.

Tabii bu demokratik ortam ve oradaki tartışmalar biz öğrencilerin toplum karşısında rahat konuşmamıza, kendimizi kolayca ifade etmemize, gerektiğinde haklarımızı savunmamamıza ve bu vesile ile kişiliğimizi geliştirmemize, sosyalleşmemize büyük katkıda bulunmuştur.

Ayrıca, okul kitaplığındaki klasikler ve diğer kitaplardan oldukça geniş çapta yararlanma, onlara kolayca ulaşma imkânımız vardı. Okuldaki eğitim yaşamımız çok yönlü bir çalışmayı kapsadığından, hemen her dersi yaparak ve yaşayarak öğreniyorduk. Bu nedenle el ve kafa emeği birbirini tamamlıyordu. Zootekni dersinde okuduğumuz teknik-teorik bilgileri (hayvan yetiştirme) okulun çiftliğinde bir ay süre ile nöbet tutarak uygulamaya koyabiliyorduk. Aynı şekilde, buğday ve diğer tarla bitkilerinin ekim ve hasadını da çiftlikte uygulamalı olarak yapıyorduk. Yaz aylarında sadece kırk beş gün tatil yapar, yılın geri kalan tüm aylarında ya derste ya atölyelerde ya da çiftlikte etkinlikte bulunur, boş zamanlarımızda da bol bol ki-

tap okurduk. Öğrenciler arasında kitap okuma yarışmaları yapılır, ödüller dağıtılırdı. Bu ödüllerde de çoğunlukla kitaplar olurdu.

Doğal olarak bütün bu etkinlikler bana ve benim gibi Köy Enstitülerinde okumuş olan kimselere okuma, araştırma ve kendilerini geliştirme gücü ve alışkanlığı kazandırdı. Bunu bütün yaşamımda duyumsadım, yaşadım ve uyguladım. Çocuklarımızı da benzer koşullarda yetiştirmeye çalıştık ve bundan da ailece başarılı olduğumuzu sanıyorum.

Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki öğretmenlerinizden söz eder misiniz?

1943 yılının Mart ayının sonunda Köy Enstitüsü'nde okumaya başladığımda okul müdürümüz ve bir iki öğretmenimiz dışında çoğunlukla ilkokullarda başarılı olmuş, çalışkan öğretmenlerden oluşan bir eğitim – öğretim ekibi bizi yetiştirdi. Dördüncü beşinci sınıfa geldiğimiz zaman ancak resim, müzik ve beden eğitimi dal öğretmenlerine kavuştuk. Benim öğrenciliğim döneminde (1943–1947) hiç yabancı dil öğretmenimiz olmadı. İngilizce'yi ben Teknik Öğretmen Okulu'nda okurken akşamları İngiliz Kültür Merkezi eğitim kurslarına katılmak suretiyle Ankara'da öğrendim.

Okulda öğretmenlerimiz bayan, bay ayrımı olmadan okulun tüm etkinliklerine (eğitim – öğretim, nöbet, sosyal kol etkinlikleri gibi) büyük bir gayret ve özveri

ile katılırlar ve bizlere iyi örnek olurlardı. Öğretmenlerimiz çalışmalarında kesinlikle öğrenciler arasında ayırım yapmazlar, her açıdan bizlere rehberlik ederler, doğru yolu göstermeye çalışırlardı. Onlar arasından bir öğretmenimi burada anmadan geçemeyeceğim. Onu dört yıl önce kaybettik, ışıklar içinde yatsın. Adı Mehmet Öztekin Yiğit. Beni yönlendirdi, yüksek öğretime devam etmem için özendirdi ve hatta yüksek okulda okurken moral mektupları yazarak ve birkaç kez harçlık dahi göndererek okumama çok büyük katkı sağladı. Yalnız bana değil, bu öğretmenimiz benim gibi birçok öğrenciye de yardımcı oldu.

Mezuniyetiniz ve ilk görev yerlerinizi konuşalım biraz da...

Pazarören Köy Enstitüsü'nü 1947 yılı Eylül ayında bitirdim. Eylülde bitirmemizin nedeni de, o yıl bizim sınıf okula yeni bir yönetim binası yapıyordu; ancak bina Hazirana yetişemediği için, sınavlarımız bittiği halde, binayı tamamlayıncaya kadar diplomamızı alamadık. Nihayet bina bitti, mezunlar adına konuşma görevi de bana verildi. Bu görevi de tamamladıktan sonra diplomalarımızı aldık. Ertesi gün atandığımız köylerde göreve başlamak üzere beş yıldır hazırlandığımız kutsal öğretmenlik mesleğinin yolunu tuttuk. Beni Kayseri'nin doğduğum Gesi Bucağına bağlı Vekse köyüne vermişlerdi. Benim oraya atanacağım iki yıl önceden belirlendiği için, yeni okul binası, işlik ve öğ-

retmen evi de köylüler tarafından imece usulü ile yapı-
lıp hazır edilmişti.

Köyde göreve başladım, birinci sınıfa geleceklerin kaydını yaptım ve henüz okullar açılmadığı için o boş-
luktan yararlanarak Ankara'ya aday gösterildiğim,
Teknik Öğretmen Okulu sınavlarına katıldım. Sınavı
kazanınca da köye dönüp okulun anahtarını ve müh-
rünü muhtara teslim ettim. Tabi köyde büyük bir hayal
kırıklığı yaşandı ve kendi köylerinden bir öğretmen
Pazarören'i bitirip gelinceye kadar iki yıl daha o köy
öğretmensiz kaldı.

Kafanızda nasıl bir ideal vardı, köyleri uyandır-
cağınızı, aydınlatacağınızı ve kalkındıracağınızı
düşünüyor muydunuz?

Mezuniyet töreninde öğrenciler adına yaptığım
konuşmada bu soruların yanıtlarını çok ateşli bir şe-
kilde ifade etmiştim. Tabii, Enstitüde bize aşıl原因an o
idealist duygular ve kendimize güven hissi, köyde
başaramayacağımız hiçbir şey olamayacağının gücü
içinde olduğumuzu duyumsatıyordu.

Köy Enstitülerine saldırılar başladığında nasıl
tepkilerle karşılaştınız?

İlk tepkiler 1946 seçimlerinden sonra başladı. Ba-
kanımız Hasan Ali Yücel, Genel Müdürümüz İsmail

Hakkı Tonguç, görevlerinden ayrılır ayrılmaz saldırılar başladı. O günlerde bizim şube Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde bir ekip çalışması olarak, şimdi "Kızlar Binası" diye anılan binayı yapıyordu (1946 yılı yaz ayları) Hafta sonlarında çok kere kaçak olarak Ankara'ya gidiyor kitap v.b. gibi şeyler alıyor, vakit bulursak kültürel etkinliklere katılıyorduk. Caddelerde yürürken, golf pantolon, şayak ceket ve kasketlerimizle bizi gören bazı siyasiler ve yüksek bürokratlar birbirlerine bizleri işaret ederek bak bunlar Hasan Ali'nin kulları diyorlardı. Bu sözleri arkadaşlarla Anafartalar Caddesi'nde yürürken duydum. Doğal olarak, bu gibi sözler ve gazetelerde çıkan yazılar, Kenan Öner – Hasan Ali Yücel davası bizleri çok çok üzüyordu; ama onlara vereceğimiz en iyi yanıt ise, Enstitülerden aldığımız güçle daha çok okumak, daha çok çalışmak ve halkımıza yararlı işler yapıp, köyü köylüyü kalkındırmak şeklinde olacaktı.

Sayın Eyüp Yaşar Köy Enstitüleri'ni kim yıktı?

Köy Enstitülerini hiç kuşkusuz, 1946 yılında başlayıp 1950 seçimleriyle hız kazanan "karşı devrim hareketi" ve onların dış kaynaklı ortakları yıktı. Toprak ağaları, mütegalibe, Doğu ve Güneydoğu'daki aşiret reisleri ve onların temsilcileri olan siyasi kadroların onlara verdiği bir ödün oldu Köy Enstitülerinin yıkılışı.

*3 Mart 2009 Eyüp Yasar, Talip Apaydın,
Ali Bozkurt, İlhan Alkan*

Köy Enstitüleri birikiminden bugün nasıl yararlanabiliriz?

Köy Enstitüleri'nde kazanılan deneyimler ve bunların dayandığı temel ilke anaokulundan üniversiteye kadar her düzeydeki eğitim kurumunda rahatlıkla uygulanabilir. İlkeler basit ve açık, yaparak yaşayarak öğrenmedir. Nitekim bugün tıp fakültelerimizin bazılarında bu ilkeler uygulanmaktadır. Bazı anaokullarımızda da uygulanıyor. Demokrasi diyoruz. Demokrasi sözle olmaz, onu her ortamda insan bizzat yaşatarak kazandırılır. Köy Enstitüleri'nden mezunlar çoğunlukla demokrattır; çünkü onu beş yıl boyunca bulundukları ortamda yaşayarak kazandılar. Eğer eğitim yöneti-

cilerimiz, öğretmenlerimiz ve Bakanlık kadrolarındaki yöneticiler bu ilkeler doğrultusunda yetiştirilir ya da demokratik kişilik sahibi kimseler arasından seçilir ve eğitim kurumlarında görevlendirilirse, işler çok daha kolaylaşır. Unutmayalım ki, 1940'larda bir avuç demokrat ve inanmış insanla o büyük hamle gerçekleştirilmiştir.

Köy Enstitüleri konusunu gündemde tutma uğraşısı veren Vakfımıza ve derneklere neler söylemek isterseniz?

Bence yapılacak işlerin başında her olanaktan yararlanarak (bunları yazılı ve görsel yayınlar, yeni gazete ve dergiler, televizyonlar, hatta radyolar) konuyu gündemde tutmak, ikinci olarak ilköğretimden üniversiteye kadar her düzeydeki eğitim kurumunda konuşmalar, sunumlar yapmak, tartışmalar v.b. etkinliklerle kamuoyu yaratmaya çalışmaktır. Ayrıca, yine her olanaktan yararlanarak siyasette etkin isimlerle yakın ilişkiler kurarak konuyu onlar nezdinde canlı tutmak ve TBMM Bütçe görüşmelerinde ve diğer etkinliklerde Meclisin, dolayısıyla milletvekillerinin bilgilendirilmesini sağlamak.

Sayın Yaşar siz Bakanlık Teşkilatın da üst görevlerde bulundunuz değil mi?

Kırklareli Endüstri Meslek Lisesi'nde öğretmen ve Md. Başyardımcısı iken Bakanlık Merkez Örgütünde

Şube Müdür Yardımcılığına atandım 1962. Orada çalışırken iyi İngilizce bildiğim için (daha önce Fullbright bursu kazanarak 6 ay ABD’de incelemeler yapmışım) 1964 yılında bir yıllığına 3 boyutlu eğitim araçlarının tasarımı ve üretimi üzerinde eğitim görmek üzere yeniden ABD’ye gönderildim. Dönüşte orada öğrendiklerimi kısmen de olsa Ders Aletleri Yapım Merkezi’ndeki öğretmenlere aktardım. ABD’de ayrıca müzecilik konusunda da eğitim aldım. 1966 Ekim ayında Eğitim Araçları Genel Müdürlüğü’nde Şube Müdürü oldum. Bu görevde iken Devlet Planlama Müsteşarlığı ile kurduğumuz yakın ilişki sonucu bir protokol imzalanarak Ders Aletleri Yapım Merkezinin gelişmesinde katkılarımız oldu. 1970 yılı sonbaharında Dünya Bankasının bir bursunu kazanarak 12 hafta süreli Eğitim Projeleri ve Programları Geliştirme Semineri’ne katılmak üzere Dünya Bankası Ekonomik Enstitüsü’ne gittim. Seminer dönüşünde de Bankanın önerisi ve Bakanlığın onayıyla Milli Eğitim Bakanlığı – Dünya Bankası Projesi Müdürlüğüne atandım. Bu görevde iken Endüstri Meslek Liseleri atölye ve laboratuvarlarına makine – alet alımları, bu kurumlara öğretmen yetiştirme, sekiz ilde yetişkinler Eğitim Merkezleri kurulması ve Kocaeli Gebze’de bir Sanayi Sevk ve İdaresi Enstitüsü kurulması çalışmalarını başlattım ve bir süre yürüttüm. 1974 Nisanında Mustafa Üstündağ’ın Bakanlığı sırasında Bakan Danışmanlığına, aynı yılın Eylül ayı başında da Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğüne atandım. Kısa süreli Danışmanlığım

sırasında Uzaktan Yüksek Öğretim ve Deneme Yüksek Öğretmen Okulu Projeleri üzerinde çalıştım. Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğü görevim süresince de, okul programlarının geliştirilip yenilenmesi, kooperatifçilik programlarının bütün okullara yaygınlaştırılması konularında çalışmalar yaptım.

O günlerden bugüne gelirsek; ülkemizin ana sorunları nelerdir?

Ülkemizin ana sorunlarına kuş bakışı bir göz atacak olursak birinci sıraya eğitimi koymak gerekir. Doğal ki eğitim sorunlarının çözümü doğru tanı koymayı ve uzunca bir süreci gerektirir. Burada ayrıntıya girmek istemiyorum, ancak, hemen şunu belirtmek isterim:

1- Paralı eğitime son verilemeli 2- İlk ve Ortaöğretim Programları ivedilikle çağın gereklerine uygun olarak demokratik ve laik bir içeriğe kavuşturulmalı, Anayasanın 24. maddesinde sözü edilen “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.” ifadesi Anayasadan kesinlikle çıkarılmalı, bunun yerine Din dersleri isteğe bağlı seçmeli bir ders olarak programlara konulmalıdır. 3- Eğitim ve öğretim ilkeleri üretime dönük, yaparak ve yaşayarak öğrenme etkinlikleri tabanına oturtulmalı, ezberci ve edilgin bir uygulamaya son verilmelidir.

Ülkenin ekonomik sorunları da ayrı bir kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. Borsa, yabancıların oyuncağı haline gelmiş, her an sıcak para çekilebilir ve borsa bir anda çökebilir. Cari açık da büyük bir çıkmaza sürüklemektedir ülkemizi.

Sağlık sorunları ise içinden çıkılmaz bir karmaşaya dönüşmüştür. Bütün bunlar dururken iktidar sahipleri pembe tablolar çizerek halkı yanıltmaktadır.

İşsizlik her geçen gün büyümekte ve üniversite çıkışlıların % 25'den fazlası işsiz güçsüz kahve köşelerinde zamanını tüketmektedir.

Seksen yıldır milletin vergileri ile kurulan hemen bütün kamu işletmeleri yerli ve yabancı yandaşlara yok pahasına peşkeş çekilmektedir. Yakında satılacak bir şey kalmayacaktır.

Bugün uygulanan eğitimle ilgili ne söylemek istersiniz...

Bugün uygulanan eğitim, Mustafa Kemal Atatürk'ü gençlere unutturmaya çalışan, çağdaşlıktan uzak, edilgin, parası olanı genel ortaöğretim ve yükseköğretime yönlendiren, psikolojik ve mesleki rehberlikten uzak, içi boş, sahipsiz bir eğitimidir. Yeni kurulanlarla birlikte 90 civarına varan üniversitelere giriş ise, test çözme becerisine dayalı, üç saatlik bir sınavla öğrencinin o günkü ruh ve beden sağlığını hiç dikkate

almayan, tek oturumluk bir değerlendirmeye, onun bütün geleceğine ipotek koyan bir olgudur. Ortaöğretim başarı puanının hesaba katılabilmesi iyi bir şey olmakla birlikte bence yeterli değildir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, bizde de, ortaöğretim kurumlarında ağırlığın mesleki – teknik öğretime kaydırılması zorunludur. Yıllardır bu söylenir ama bir türlü etkin uygulamaya geçilemez. Bunun yolları ve yöntemi vardır ama yeri burası değil. Sadece şunu söyleyebilirim; 1940'lı yıllarda Rüştü Uzel Teknik Öğretim Müsteşarı iken çok büyük bir girişim başlatmış ve epeyce yol almıştı. O hız ve yöntemler sürdürülebilseydi bugün böyle bir sorunla karşılaşılmazdı.

Öğretmenlerimizin de birçok sorunu var, bu sorunlar nasıl çözülür?

Öğretmenlerimizin sorunları gerçekten çok büyüktür. Öncelikle onları yaşamlarını sürdürebilmek için çeşitli ek işler yapmak zorunluluğundan kurtarmak gerekir. Öğretmen öğrencilerine nasıl yararlı olabileceğini düşünüp çalışmalar, araştırmalar, planlar yapacağı zamanı maaşına destek olarak ek gelir getirici işlere (şoförlük, pazarcılık, özel ders v.b.) ayırırsa ondan eğitime, dolayısıyla öğrencilere yararlı çalışmalar bekleyemeyiz. Öyleyse onları öncelikle asgari ölçüler içinde yaşamlarını sürdürecektir, kimseye muhtaç olma-

yacak bir ücret sağlanmalıdır. Bunun ölçüsü de sendikalarca yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur.

Bir gününüz nasıl geçer anlatır mısınız?

Uzun süredir emekli olduğum için (1980 yılı başı) biraz rölantide çalışıyorum. Sabahları 8.30 – 9.00 da kalkar, kahvaltı ve tıraştan sonra kapıya bırakılan Cumhuriyet Gazetesi ve eklerine bir göz atar, köşe yazarlarının bazılarını okur, bazılarını da akşama bırakırım. Öğleye doğru evin ihtiyaçları için alış verişe çıkar, öğleden sonra da duruma göre üye olduğum 7 – 8 dernek ve vakıftan birine uğrar orada arkadaşlarla sohbet ederiz. Çağrılı olduğum vakıf ve derneklerde ya da bazı okul ve fakültelerde Köy Enstitüleriyle ilgili konuşmalar yaptığım oluyor. Ayrıca Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı'nın hem kurucu üyesi hem de kuruluşundan bugüne değin denetleme kurulu üyeliği yaptım. 2007'de yapılan genel kurulda da Yönetim Kurulu Üyeliğine (başkan yardımcısı) seçildim.

Bazı günler çeşitli kurumlar ve noterlerden çeviri geldiği olur, onları da yerine getirmeye çalışırım.

Akşamları internet'ten bazı gazetelerden önemli haberleri okur ve gerektiğinde yurt dışındaki oğlum ve ailesiyle haberleşiriz.

*Talip Apaydın, Erdal Atıcı, Mustafa Aydoğın, Eyüp Yaşar
2009 Köy Enstitüleri Etkinliğinde*

Bu güzel söyleşiyi kitaplarla bitirmek iyi olacak diye düşünüyorum; en son hangi kitabı okudunuz? Hangi dergileri, gazeteleri takip ediyorsunuz, hangi yazarları seversiniz?

Öğretmenliğimin ilk yıllarında Varlık, Türk Dili, Forum, News Week dergilerinin sürdürümcüsüydim. Cumhuriyet Gazetesini okumaya ise, 1951 yılının Temmuz ayında Beşikdüzü Köy Enstitüsünde ilk öğretmenliğimle birlikte başladım. O gün bu gündür Cumhuriyete sahip çıkıyorum ve onu okumayı sürdürüyorum.

En son okuduğum kitap Mustafa Aydoğan'ın "Köy Enstitüleri Köy Eğitim Sistemi" kitabıdır. Tarih ve gezi kitapları ve dergileri son yıllarda ilgilendiğim okuma alanlarıdır. Falih Rıfkı'nın "Çankaya"sını yeniden okumaya başladım. Şimdi okuduğum dergiler; Öğretmen Dünyası, abece, Yeniden İmece, Çağdaş Türk Dili dergisidir.

Sayın Eyüp Yaşar bu keyifli, öğretici söyleşi için çok teşekkür ediyorum, size eşiniz ve çocuklarınızla uzun ve sağlıklı bir yaşam diliyorum.

Ben de böyle bir söyleşiyle dostlara seslenme olanağı bulduğum için çok teşekkür ederim Sevgili Erdal Atıcı. Ben de sana Vakıf başkanlığında ve yazın yaşamında başarılar diliyorum...

OSMAN ŞAHİN İLE SÖYLEŞİ

Osman Şahin, Erdal Atıcı.

**“YAŞADIĞIM ÇAĞDA, KENDİ YAŞAMIMA,
KENDİ PAYIMA DÜŞENLERİ YAZMAYA,
SORGULAMAYA, KURGULAMAYA ÇALIŞTIM.”**

Sayın Osman Şahin, sizi öykü yazmaya iten temel duygu nedir?

Beni öykü yazmaya iten duygular birkaç yönlüdür. İlki Toroslarda eski pagan kültürlerin, zengin sözlü halk anlatım geleneklerinin, masal analarının yaşadığı, Dede

Korkut hikayelerinin anlatıldığı Türkmen asıllı Aslanköy'de doğmuş olmamdır. O zamanlar köyümde okuma yazma oranı çok düşüktü. Uzun kış gecelerinde, her yaştan insan evlere doluşurduk. Beyanalar diye bilinen 'masal anaları' birbirinden güzel halk öyküleri anlatırlardı. Her anlatımı "Allah insana gördüğünü iki kez görsün, duyduğunu iki kez duy-sun diye bir çift gözle bir çift kulak vermiş, bir de dil vermiş görüp duyduklarını anlatsın diye." bitirirlerdi.

Öykü yazmama ikinci neden, 1950 yılında, on yaşında iken, Diyarbakır Dicle Köy Enstitüsü'ne girmiş olmamdır. 1.35 boyunda, fistanlı, yalınayak bir çocuktum. Köy Enstitüsü benim ikinci doğum yerimdir. İnsan ayağının bir numarası olduğunu orada öğrendim. İnsanın yeteneklerini geliştirilebilmesi için orada her şey vardı. Kitaplıklar, işlikler, atölyeler, müzik aletleri, top sahaları, resim atölyeleri, sahneler. Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Adnan Binyazar ve Gürşen Kafkas sınıf arkadaşlarımdır. Çok kitap okurdum. 17 yaşında Siverek'in Fırat nehri kenarındaki Bucak Aşiret köyü KALEMLİ'ye atandım. Okul, karatahta, sıra sandalye yoktu. Halil Bucak Ağa'nın konuk salonunu okul olarak kullandım. Çocuklar yerde kecenin üstünde oturlardı. Karatahtayı ben yaptım, bayrak direğini ben diktim. 29 çocuğa Türkçe okuma yazma öğrettim. O zamanlar Siverek çevresinde yüzden fazla eşkıya vardı. Halk silaha çok tutkundu. Hala da öyledir. Baharda Fırat taşınca, birçok hayvan ve insanı alır götürürdü. Tutanaklarını tutardım. Zengaçür çayı

taşınca jandarmalar köye gelemeslerdi. Telefon, yol yoktu. Oralarda görüp yaşadıklarım, akıl almaz şeylerdi. Bütün bunlar beni yazmaya itmiştir. Çünkü onların gerçeği benim de gerçeğimdi. Gerçekler insanı her zaman açık seçik yazmaya zorlar. Gerçekliğin dibinde görüntünü çoğaltan, okurların bilincini coşturan pek çok aynalar vardır. Bir de, çocukluğumda, yaşadığım çağda, kendi yaşamıma, kendi payıma düşenleri yazmaya, sorgulamaya, kurgulamaya çalıştım. Ama yazdığım öykülerin ne kadarı kendi yaşamımın tamamıdır, ne kadarı görebildiklerimdir, bilemem. Öykünün gerçeği ile yaşamın gerçeği her zaman farklıdır ve örtüşmez.

Doğu'nun, Güneydoğu'nun insanları ile Toros insanların ölümlerini, doğumlarını, eşkıyalıklarını, sefilliklerini, yenilgilerini yazarak, yaşadığım çağa tanıklık etmek istedim. Onların sesi olmaya çalıştım. Ora insanının yazgısına, yüzlerce yıldan beri egemen olan birkaç sözcük olduğunu gördüm. Bunlar vahiy kültürünün, 'Takdiri ilahi, Cenabı Allah, İnşallah, Maşallah, Öte Dünya, Cennet – Cehennem, Allah İzin Verirse' gibi sözlerdi. Aslında hiçbir işe yaramayan sözlerdir bunlar. Bu sözlerde kadercilik gizlidir, akılcılık yoktur. Buna benzer vahiy sözleri bugün, ülkemize baştan sona egemendir. Yıllar önce bir insanın iyi olup olmadığını anlatmak için 'Çalışkan, kitap okur. Elinden gazete, kitap düşmez' denirdi. Şimdi ise, 'Beş vakit namazında, niyazında. Dini bütün' gibi sözler kullanı-

lıyor. Yöneticilerin çoğu namazında niyazında değil midir? Çalıp çırpıyorlar mı? 90 bin caminin olduğu ülkemizde dilencilik, yolsuzluk, yalan, hırsızlık artmadı mı? Vahiy kültürünün ülkemizi getirdiği temel nokta budur işte.

Sizde öykü yazma süreci nasıl başlar, nasıl gelişir? Nasıl yazarsınız?

Önce yazacağım konuya odaklanır, kurgusunu, dilini düşünürüm. Öykülerimi genellikle her sabah erken kalkar öğleye kadar çalışır yazarım. Bende öykü yazmak müthiş bir cebelleşmedir. Öykü yazarken kendimle barışık olurum. Senaryo yazarken ise sinirli olurum. Her öyküyü birkaç kez yeniden yazarım. 37 yıllık öykü yazarı olmama karşın, hala yazamadığım öykü konularım vardır. Konular o kadar özgün ki, beni kendilerine yaklaştırmıyorlar.

Sayın Şahin anlatmak istediklerinizi niçin düz yazı yoluyla değil de, öykü yoluyla anlatmak istiyorsunuz?

Düz yazı genellikle çabuk unutulur. Öykü sanatı ise, insan soyunun binlerce yıl önce bulabildiği en etkili, en yaratıcı, en eski söz sanatlarından biridir. 800 yıl önce Yunus Emre'nin söylediği sözler, müzikal ilahilerle söylenmemiş olsaydı unutulurdu. Öykü sanatı

yüksek düzeyde bir kurgu ve dille anlatılır. Işıklı, kanatlı bir yazı diline dönüştürüldüğünde her zaman kalıcı ve uzun ömürlü olacaktır.

Bugüne kadar kaç öykünüz filme alındı? Öykülerinizdeki görsellik nereden geliyor? Sinema ile ilişkiniz nasıl başladı?

23 öyküm filme alındı. Son filmin adı, “Yağmurdan Sonra.” Bu filmler, yurtiçi ve yurtdışı film şenliklerinde sinemamıza otuz beşten fazla ödül kazandırdı. Öykülerimdeki görselliğe gelince, bu sanırım, doğayı, insanları, yakından tanımamdan ileri geliyor. Bir de bazı öykülerim için günlerce gezdiğim, mekan baktığım olur. Örneğin “Selam Ateşleri” adlı öykümde anlattığım mağara gerçek bir mağaradır. Bugünlerde yazmakta olduğum “Duvarlar” adlı öyküm için, en az sekiz on apartmanın vinçlerle, balyozlarla yıkılışını izlemişimdir. Bütün bunlara ben, öykü için altyapı çalışması diyorum.

Öykülerimin derinliğindeki sinemayı ilkin Yılmaz Güney görmüştür. 1971 yılı Eylül ayında eşi Fatoş hanım ile birlikte İzmit’e, evime gelerek, “Kırmızı Yel”i satın aldı. Öyküyü “Adak” adıyla filme çekeceğini, büyük bir film yapacağını, filmin özünde şeriata çatacağını söylemişti. Ama bazı siyasi davalar yüzünden Selimiye Kışlasında 3,5 yıl hapis yattı. Sonra “Endişe”

filmini çekerken, Yumurtalık olayı oldu. Sinemamız için büyük kayıptır.

Osman Şahin, Dicle Köy Ensittüsünde.

Mehmet Fuat'ın yönettiği "Yeni Dergi"de Musallim ile Kuşde" adlı öyküm yayınlanmıştı. Yönetmen Feyzi Tuna öyküyü satın aldı. Film "Kızgın Toprak" adıyla çekildi. Film ülkemizde çok ses getirdi. Sekiz ülkeye satıldı. Fatma Girik filmdeki rolüyle Taşkent Film Festivali'nde en iyi kadın oyuncu ödülü aldı. "Fırat'ın Cinleri" öyküm ile "Fareler" adlı öykülerim filme alındı. bunların hepsi peş peşe oldu. "Fırat'ın Cinleri" 1978 Antalya Film Festivali'nde en iyi üçüncü film ile en iyi müzik ödülünü kazandı. (Cahit Berkay) San Remo Festivaline katıldı. "Fareler" adlı öykümü Arzu Film adına Atıf Yılmaz çekti. Öykü kahramanı Feyzo'nun adının başına "Kibar" lakabı iliştilererek, "Kibar Feyzo" çıktı ortaya. Film çok ilgi gördü. Hala da görmeye devam ediyor.

İşte sinema maceram böyle başladı. Sürüyor. On sekiz öykümün senaryolarını ben yazdım. Ödüller kazandı. Ve sinema ile olan ilişkim bana iki büyük onur ödülü getirdi. Birincisi, 1997 yılı, 9. Ankara Film Festivalinde Sinemaya yaptığım katkılardan ötürü, “Aziz Nesin Emek Ödülü”, diğeri ise 1999 yılı, 36. Antalya Altın Portakal Film Festivali’nde “Yaşam Boyu Altın Portakal Onur Ödülü” ile onurlandırıldım.

Öykülerinizin ana teması genellikle Doğu – Güneydoğu, Toros ve Çukurova yörelerinde geçiyor. Güneydoğu’da öğretmenlik yaptınız. Öğretmenlik yıllarında yaptığınız gözlemlerin kuşkusuz öykülerin yazılmasında büyük yararları oldu. Bugünden baktığınızda o günler size ne gibi çağrışımlar yapıyor?

Baştaki konuşmamızda, Fırat nehri kenarındaki Kalemli köyüne öğretmen olarak atandığımda yaşımın on yedi olduğunu söylemiştim. Ama donanımlıydım. Bavulum kitap doluydu. Bağlama çalardım. Kesik uçla, kamış uçla çok güzel yazılar yazardım. Resim, spor yapar, koşardım. Bunlar benim ora insanları ile olan iletişimimi sağladı. Köy kökenli olduğum için yoksul marabalarla kolay ilişki kurdum. Köylüler geceleri odama gelirler, bana eşkıyaları, ölümleri, masalları anlatırlardı. Ben de onlara bağlama çalırırdım. Marabaların anlattığı masalları, eşkıya öykülerini, sonra-

dan defterime yazardım. Ne duyarsam yazardım. Bunu neden yapardım bilemem. Yazar olacağım aklımın ucundan geçmezdi. Ama çok yalnız oluşum yüzündendi sanırım. Bir de Köy Enstitüsü'ndeki hocalarımızın: "Her şeyi araştırın, yazın." öğretisinin sonuçları olsa gerek bunlar. Yıllar, yıllar sonra yazar olarak ortaya çıktığımda, o tuttuğum notlar altın değerindeydi.

O yıllar Güneydoğu'da, bölücülük - Kürtçülük yoktu. Feodalizmin iki ayağı Ağa - Şeyh ağırlığı vardı. Topraksız marabalar, toprak reformu nedir bilmiyorlardı. Yol, su, elektrik, sağlık ocağı, makineleşme, kitle iletişim araçları yoktu. Bütün bunlar öykülerimde enine boyuna işlenmiştir. Bugün yol, su, elektrik, TV., cep telefonu, okul, sağlık ocağı, var ama iş yok, ekmek yok, toprak reformu yok. Devletin milyarlarca liraya yaptırdığı dev barajlar, sulama kanalları, toprak ağalarını zengin ediyor. Aşırı bölücülük, emperyalizmin parmağı, Kürtçülük dev boyutlarda vardır. O bölgenin sorunları 1957 / 58 yılından bu yana bin kat artmıştır.

Sayın Osman Şahin, suyunu bulandırmamış yazarlarımızdan birisiniz. Edebiyatımız nereye doğru götürülüyor. Bu götürölmeyle ne yapılmak isteniliyor?

Ülkemiz yıllardan beri bir karabulut altındadır. Ülkemiz, emperyalizmle işbirlikçilerin, şeriatçıların karanlığına girmiştir. Köy Enstitülerini kapatanların,

altmış yıl sonra ülkemizi getirdikleri mütareke dönemi budur.

Orhan Pamuk, Elif Şafak ve Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalama koalisyonu üyeleri dediğim İkinci Cumhuriyetçiler, liboşlar, gazetelerinde, TV'lerde hep baş köşededirler. Gün, onların dönemidir. Mütareke basını tuttıkları yazarlara sıra gelince, sözlerine, yazılarına inanılmaz bir irilik, bir övgü ve gösteriş katıyorlar. Sanat adı altında bir uydurukluğa, kendi kültüründen olmayan bir iğretiliğe alkış tutuyorlar. "Recep İvedik" gibi, "Arog" gibi halkımıza hiçbir şey vermeyen filmle-re milyonlarca kişi gidiyor. Bu filmler kirlenen Türkiye'nin cürufundan başka bir şey değildir. Ekonomi, siyaset, her şeyde bir dökülme, bir çürümedir gidiyor. İnsanlarımızın ruhu değiştirildi. Tepkisiz, omurgasız bir toplum olduk. Bütün bunların nedenleri, ABD'ci, 12 Mart ile 12 Eylül askeri rejimleridir.

Toplumcu edebiyat anlayışı dışlandı. Post – modern edebiyat anlayışı öne çıkarıldı. Oysa toplumcu edebiyat anlayışı, yaşamı yenileştirme, yaşamı bütün insanların çıkarına yeniden düzenleme anlayışıdır. Post – modern edebiyat anlayışı ise, toplumsal gerçeklerden kaçışın anlayışıdır, hayalciliktir. "Ben yazdıklarımla topluma belli bir dünya görüşü vermek zorunda değilim." diyen pek çok yazar vardır bugün. Onlara sormak gerek, o zaman yazdıklarını niçin yayınlıyorsunuz? Başkalarını etkilemek gibi bir derdin var ki, yayınlıyorsun.

Edebiyatın anlatım aracı 'söz'dür. Edebiyat bir 'söz' sanatıdır. 'Söz' ise insandır. İnsana bir şey anlatmayan söz, ancak 'laf' olabilir. Ve söz insana bir şey anlattığı sürece 'söz'dür. İnsanlığın büyük bir bölümü iyi yaşamak gibi ortak çıkarları savunur her zaman. Ve insanlık bu bilinci kuvvetle taşımaktadır. Bu kutsal amaç, insanlığı birbirinden ayırmaktan çok birleştirebilecek tek görüştür. Dünyada hiçbir ulus, diğer bir ulusla – saldırıya uğramadıkça- savaşa girmek istemez. Savaşı çıkaranlar çok uluslu şirketlerin yönettiği ABD, AB gibi emperyalist devletlerin hükümetleridir. Irak örneği ortadadır.

Emperyalizmin – küreselleşmenin resmi sanat görüşü olan post – modern edebiyat anlayışı, devrini tamamladığı gerekçesiyle toplumcu – gerçekçi edebiyat anlayışına saldırarak onu reddediyorlar. Onların görüşüne karşı çıkan yazarları "Tutuculukla – Dinozorlukla" suçluyorlar. "Geçmiş öldü. Boş ver sen geçmiş!" diyorlar. Oysa geçmiş bugünün içinde bütün hızıyla sürüyor... Willam Faulkner: "Geçmiş zaman ölmedi, geçmedi bile" diyor.

Çok ciddi, güzel romanlar, öyküler yazılıyor ama medya onları ağzına bile almak istemiyor. Bunun dışında bir 'bunalım edebiyatıdır' gidiyor. Bunalımın ocağını kimse sorgulamıyor. Bana kalırsa bunalım, kapitalizmin pislüğinden başka bir şey değildir. Onun insanlara dayattığı marazi bir hastalıktır. Milyonlarca işsiz insan yaratırsan, evsiz – barksız yaratırsan, buna-

lım olacaktır. 1.750 bin öğrenci üniversite sınavlarına giriyor, kapitalist sistemin eğitim anlayışı bunlardan ancak 350 binini üniversiteye alıyor. Geri kalanı bunalıma itiliyor. Toprak reformu yapmazsanız işsiz, topraksız köylüyü bunalıma itersiniz. Bir milyon üniversite bitirmiş gence iş bulamazsanız, onları bunalıma itersiniz.

Bencilliklerini, bunalımlarını yazanların, çekmecelelerinin en dibine çekilenlerin yazınsal ürünlerinin buzlarını halkımızın sıcaklığı eninde sonunda eritecektir.

Mersin – Toroslar ve Yörükler denilince akla ilk gelen yazarlarımızdan birisiniz. Yörüklerin anlatım kültürü, sözlü halk anlatım geleneği sizi nasıl etkiledi?

Şaman kültürüne, Oğuz Türkçesine, Karacaoğlan ve Dadaloğlu türkülerine doğdum. Yunus Emre ilahilerine doğdum. Bu kültürlerle açtım gözümü. Yaşar Kemal'in söylediği söz doğrudur: "Karacaoğlan türküsü bilmeyenlere kız vermezlerdi. Ekini biçerken Karacaoğlan söylenirdi. Kıl çadırda oturduğumuz için halk Azrail'e 'Gökçadırlı' derdi. Gök rengi Yörüklerde uğursuz renktir. Nazar boncuğu gök renktedir. "Gök gözlü", uğursuz insana söylenir. Yörük kadınlarının çuvallarının dibinde mutlaka bir 'Gök çepken' bulunurdu. Evlilikte devlet nikahı yoktu. Yürek nikahı vardı.

Osman Şahin köy enstitüsünde.

Kadın kocasını boşayacağı zaman, gök çepkeni çıkarır giyer, dışarıdaki taşın üstüne otururdu. Bunun anlamı “Ben herifimi boşadım” demektir. Koca, utancından çadırından çıkamazdı. Yörük kadınlarındaki özgürlüğe bakın siz...

Sayın Şahin, yapıtlarınız birçok dile çevrildi, yayınlandı. Çevrilen öyküleriniz hakkında bize biraz bilgi verir misiniz?

İlk öykü kitabım Kırmızı Yel, - tamamı- 1984 yılında İsveç'te “Den Rode Winden” (Kırmızı Rüzgar) adıyla yayınlandı. İsveç basınında çok geniş ilgi gördü. On beşten fazla yazı yayınlandı.

13 öyküden oluşan 'Seçme Öyküler' "Tales From The Taurus" adıyla üç yıl önce İngilizce yayımlandı. ABD'de geniş ilgi gördü. Ama medya söz etmiyor. "Çan", "Köstebek" adlı iki öyküm Slovence'ye, "Fırat'ın Cinleri" Hollanda'da, "Obruk Bekçisi" Fransızca, "Son Yörük" adlı belgesel kitabım yine Fransızca, "Odun" adlı öyküm Macarca ve Polonyaca'ya, "Kırmızı Yel" ile "Acı Duman" adlı iki öyküm ise Almanca yayımlandı.

12 Eylül'den sonra bir kitap eleştiri yazınız yüzünden 18 ay hapis yattınız. Hapishane yaşamı sizi nasıl etkiledi?

Hapse atıldığım dönem 12 Eylül dönemi değildi. Ağzına kadar hükümlü ve tutukluyla doluydu hapishaneler. Benim tıklandığım Şile ve Yalova Cezaevlerinde 12 kişilik koğuşlarda 43 – 44 kişi kalırdık. Acımasız bir insan istifiydi bu. On beş gün kadar yerde yattım. Ve yerde yatanların beşincisiydim. Yanlamasına – kılıcına yatardık. Her şey akıl almaz derece pisti. Adi mahkumların bedenlerinde çıbanlar çıkardı. Banyo, hamam olanağı yoktu. Ben havalandırmada hergün spor yapar, sabunlu bezle bedenimi silerdim. Sonra sabah akşam birer boğum maydanoz yerdim. Bu nedenle bedenimde sivilce bile çıkmadı.

İnsan soyu dehşet bir yaratıktır. Ben o koşullarda bile sonradan Hülya Koçyiğit – Talat Bulut'un oynadı-

ğı, Şerif Gören'in çektiği "Fırar" filminin öyküsünü, mahkumlardan duyarak yazdım. Ayrıca 14 öyküden oluşan ve beş baskı yapan "Kolları Bağlı Doğan"ı yazdım. Hapishanenin bendeki en büyük etkisi, gözlük takmam olmuştur. Hapse girmeden önce gözlerim pilot gözleri gibiydi. İyi görürdü. İçerde yaz kış, gece gündüz, kırk mumluk bir ampul yanar, kerhane ışığı gibi bir şeydir bu. O ışıpta kitap okumasam, yazmasam, Sait Faik Ustanın dediği gibi 'çıldırırdım.' 18 ay sonra tahliye olunca gözlerim gitmişti. O gün bugündür gözlük takar, gözlük kullanırım.

Osman Şahin Arkadaşlarıyla.

Sayın Şahin, günümüz toplumsal olayları hakkında düşüncelerinizi bizlerle paylaşır mısınız?

Bana kalırsa artık Türkiye devrimini yitirmiştir. Son birkaç yılda ülkemizde siyasi, ekonomik, yolsuzluk, ahlak çöküklüğü öylesine büyük boyutlardadır ki, değil bu topluma bulaşık suyu, pislik döksen tutuyor. Dini kullanmanın, sadaka kültürünün, satılmışlığın, vatan hainliğinin ağır tortusu çökmüştür üstümüze. ABD'nin, AB'nin onun içerdeki işbirlikçilerinin devşirdiği satılmış akademik ünvanlı bazı kişilerin, gazetecilerin, bazı romancıların, sahte aydınların pervasızlığı, Atatürk'e, Cumhuriyet'e, Ordu'ya, Lozan'a olan saldırıları buna örnektir. Fethullah Gülen'in eline peşkir tutan adam, birkaç yıldan beri Zaman gazetesinin başyazarlığını yapıyor. İkinci Cumhuriyetçiler, iktidar beslemeleri, ikiyeüzlülüğün ve satılmışlığın çocuğudurlar. Onlar, birer yalan montaj hattının görevli ajanlarıdır.

Bunların sanatçıları da vardır. Sözcükleri soyutlayarak, sözcüklerin dış cilasına sığınarak, sözün kutsallığını, günlük yaşamımızdan uzaklaştırıyorlar. Sözcükleri insan gerçeğinden koparıyorlar. Edebiyatın, sanatın vicdanına göre değil, alacakları paranın, ödeneğin vicdanına göre yazıyorlar.

Bir aydın - yazar olarak, hızla ve yeniden kendi Atatürkümüzü yaratmalıyız. Yaratmak zorundayız.

2006 Adalet Ağaoğlu, Prof. Şener Şöktik, Ferda İzbudak Akıncı, Erendiz Atasü, Osman Şahin Erdal Atıcı, Akyaka Edebiyat Etkinliğinde.

Son bir soru; son çalışmalarınız konusunda biraz bilgi verebilir misiniz?

27 kitabım, Saçlı Yılan ile Selvihan yeni çıktı. Mart 2009'da "Katuna Işıkları" çıkacak. "Darağacı Avı" adı altında sekiz öyküden oluşan bir dosyam var. "Duvarlar" adını verdiğim birbirine bağlı dört uzun öyküden oluşan ve kenti anlatan bir dosyam var. Son olarak da çocukluğumu anlatan, köyümü ve çevremi eksen alan anı roman: "Eğri Yağmur Taneleri" var.

Sevgili Osman ağabey, bu güzel söyleşi için çok teşekkür ederim.

Asıl ben size teşekkür ederim, Sevgili Erdal Atıcı kardeşim.

KÖY ENSTİTÜLERİ ve ÇAĞDAŞ EĞİTİM VAKFI YAYINLARI

Yayın No.

1. **Köy Enstitüleri, Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar.** Yayına Hazırlayan Mustafa AYDOĞAN, 3. Bası, 2007.
2. **Hasan-Âli Yücel, Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi ile İlgili Yazıları-Konuşmaları.** Yayına Hazırlayan Mustafa AYDOĞAN, 2. Bası, 1997. (Mevcudu kalmadı)
3. **Köyde Eğitim.** İ. Hakkı TONGUÇ, 2. Bası, 1997.
Yayına Haz. Mahmut Makal (Mevcudu kalmadı)
5. **Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy.** İ. Hakkı TONGUÇ, 3. Bası 1998.
6. **Yarının Türkiyesine Seyahat.** Ahmet Emin YALMAN, 3. Bası, 1998.
7. **Çeşitli Yönleriyle Tonguç.** Yayına Hazırlayan Mustafa AYDOĞAN, 1. Bası, 1999.
- 4.ve 8. **Kitaplaşmamış Yazılar.** İ. Hakkı TONGUÇ, Yayına Hazırlayan Mustafa AYDOĞAN, Cilt 1: 2. Bası 1998; Cilt 2: 1. Bası, 2000.
- 9.ve 10. **Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar.** Yayına Hazırlayan Mustafa AYDOĞAN, Cilt 1 (1936-1946): 1. Bası 2000, Cilt 2 (1947-1954): 1. Bası 2000.
- 11.ve 12. **Basında Köy Enstitüleri.** Yayına Hazırlayan Mehmet KEPENEK, Cilt 1 (1936-1944): 1. Bası, 2001. Cilt 2 (1944-1949): 1. Bası, 2001.
13. **Ferit Oğuz Bayır'a Saygı.** Yayına Hazırlayan Mustafa Aydoğan, Zeliha Kanalıcı, 1. Bası, 2003.
14. **Köy Enstitüleri II-II. (MEB Yayını 1941 ve 1944, (T.B.) Nisan 2003.**

15. **Köy Enstitüsü Programları (1936-1953).** 1. Bası, 2004.
Yayına Haz. Niyazi Altunya
16. **Vakfımızın On Yılı.** Aralık 2004.
17. **Köy Enstitüleri Dergisi I-VIII (1945-1947) (T.B.)** Nisan 2005.
18. **Köy Enstitüleri ile İlgili Yönetmelik ve Resmi Yazılar.** Nisan 2005. Yayına Hazırlayanlar Mustafa Aydoğan, Niyazi Altunya
19. **Canlandırılacak Köy Yolunda.** Şerif Tekben, (T.B.) Nisan 2005.
20. **Tonguç'a Mektuplar'la Köy Enstitüsü Yılları.** Mustafa Aydoğan – Aralık / 2007
21. **Öksüz Yamalığı Köy Enstitüleri,** Mustafa Ekmekçi, 2. Bası, Ankara 2009.